

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Hana Martínková

Rota „Nazdar“ ve Francii očima jejích příslušníků v letech 1914–1915

Company Nazdar in France with the eyes of its members in 1914–1915

Praha 2019

Vedoucí práce: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

..

Poděkování:

Za vedení práce, hodnotné rady a vstřícný přístup mnohokrát děkuji prof. PhDr. Milanu Hlavačkovi, CSc. Poděkování také patří všem pracovníkům archivů, kteří mi ochotně zprostředkovali dostupné materiály, především Mgr. Pavlu Heřmánkovi, jenž mi věnoval čas a několik dobrých rad. Děkuji také Městskému muzeu v Pacově a Muzeu Mladoboleslava za poskytnutí pamětí a deníků příslušníků roty „Nazdar“. Velký dík patří i mé rodině a mému příteli, který mě podporoval a byl ochoten se mnou o tématu diskutovat, často dlouho do noci.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 23. května 2019

Hana Martínková

Klíčová slova:

První světová válka, československé legie, rota „Nazdar“, Francie, válečné deníky, 1914–1915

Key words:

the First World War, the Czechoslovak legion, company „Nazdar“, France, war diaries, 1914–1915

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá československými legiemi ve Francii v letech 1914–1915. První část práce se věnuje vztahům českých zemí a Francie, a dále také postavení Čechů ve Francii. Druhá část se zaměřuje na československou Kolonii ve Francii a její činnost v době vypuknutí první světové války. Následně se věnuje vytvoření roty „Nazdar“ a jejímu působení v období od srpna roku 1914 do května roku 1915. Třetí část práce je zaměřena na frontovou každodennost na základě ego-dokumentů, tj. nalezených deníků a zápisků příslušníků této roty.

Abstract:

This theses deals with the Czechoslovak legions in France between 1914 and 1915. The first part of the theses deals with the relations between the Czech lands and France, as well as the position of Czechs in France. The second part focuses on the Czechoslovakian Colony in France and its activities at the time of the outbreak of the First World War. Subsequently, it deals with the creation of the company "Nazdar" and its operation in the period from August 1914 to May 1915. The third part of the theses is focused on front-line everydayness based on ego-documents, i.e. found diaries and notes of members of this company.

Obsah

1. Úvod	8
2. Rozbor pramenů a literatury	10
2.1. Prameny	10
2.2. Literatura	13
3. Vývoj česko-francouzských vztahů před první světovou válkou	15
3.1. Česko-francouzské kontakty na přelomu 18. a 19. století	15
3.2. Rok 1848 jako probuzení zájmu o Francii	16
3.3. 60. a 70. léta - prudký obrat v česko-francouzských vztazích	17
3.4. Vstup frankofilství do česko-rakouské politické hry	19
3.5. Předvečer Velké války	23
3.6. Ekonomické styky mezi Francií a českými zeměmi	24
3.7. Francouzské kulturní vlivy pronikající do Čech	26
4. Češi ve Francii	29
4.1. Československé spolky ve Francii	30
4.1.1. Českomoravská beseda	31
4.1.2. Pařížský Sokol	33
4.1.3. Socialistické sdružení Rovnost a další české spolky ve Francii	34
5. Češi jdou do války: počátky odboje ve Francii	38
5.1. Československá Kolonie ve Francii – vznik a činnost v počátcích války	38
5.2. Rota „Nazdar“	42
5.3. Konec československých jednotek ve Francii?	45
6. Rota „Nazdar“ očima jejích příslušníků	48
6.1. Biogramy	48
6.1.1. Václav Kuklík	48
6.1.2. Josef Antoš	50
6.2. Počátek první světové války a mobilizace	53
6.3. Bayonne	57
6.3.1. Výcvik	59
6.3.2. Život mimo výcvik	62
6.3.3. Přísaha	65
6.4. Přesun na frontu, pohyb roty Nazdar na frontě	67
6.5. Život na frontě	72

6.5.1.	Denní režim, strava, oblečení.....	72
6.5.2.	Hygiena a lékařská péče	78
6.5.3.	Informovanost o dění na frontě a mezinárodním dění.....	80
6.5.4.	Vztahy mezi dobrovolníky	81
6.5.5.	Kontakty se světem mimo frontu.....	86
6.5.6.	Kulturní život	88
6.5.7.	Postoje dobrovolníků k válce	93
6.6.	První a poslední bitva (bitva u Arrasu)	95
7.	Závěr	100
8.	Seznam pramenů a literatury.....	101
9.	Seznam vyobrazení.....	107
10.	Seznam zkratek.....	109

1. Úvod

Českoslovenští legionáři se stali v poválečné První republice symbolem. Symbolem hrdinství českého národa a jeho boje za osvobození své země. Spolu se sokoly vytvořili první jednotky armády československé republiky. Stali se vzorem hrdinství, cti a sebeobětování pro národní věc. Rodiny, přátelé či politici si stále znova připomínali mladé muže, jež svůj život ztratili ve Velké válce, kde bojovali, aby jejich nejdražší mohli žít v samostatném svobodném státě.

Tématem této bakalářské práce je především rota „Nazdar“,¹ první československá jednotka na území Francouzské republiky za první světové války. Právě na první dobrovolníky, kteří vstoupili již na počátku války do francouzské armády, a na jejich velmi dobrou pověst ve Francii mohli navázat představitelé československého zahraničního odboje. Právě první českoslovenští vojáci a jejich krajané, působící v československé Kolonii v Paříži, připravili budoucí reprezentaci českých zemí půdu pro politická jednání.

Příslušníci roty „Nazdar“ byli v očích Rakousko-Uherska zrádci své země. Oni ale šli bojovat za svou vlast, kterou vytyčovali na základě národnostního hlediska. Ovlivnění ideou republiky, ve které před válkou kratší či delší dobu žili, se rozhodli jít bojovat proti monarchii a rodu, který v ní vládl.

Tato práce je rozčleněna na tři části. V prvních dvou kapitolách, které společně tvoří první část práce, jsou popsány snahy o navázání vztahů mezi českými zeměmi a Francií v průběhu 19. a na počátku 20. století. Zohledňovány jsou při tom vzájemné vlivy v politické, ekonomické, ale i kulturní oblasti. Dále je v této části sledováno pronikání Čechů do francouzské oblasti a jejich snahy o postupné asimilování se ve francouzské společnosti. Prostor je zde věnován také stručnému nástinu spolkových organizací, jež sdružovaly Čechy žijící ve Francii.

Druhá část práce, tvořená kapitolou *Češi jdou do boje*, je zaměřena již na období bezprostředně po vypuknutí první světové války. Kapitola zachycuje vznik a vývoj české, později československé, Kolonie v Paříži a její působení v politické sféře. Je zde ale také popsán počátek českého vojenského odboje na území Francouzské republiky, tedy vznik roty

---

¹ V literatuře se vyskytuje mnoho možností, jak zapsat název roty „Nazdar“. V této bakalářské práci bude využit tento zápis ze dvou důvodů, jednak takto název roty zapisovali sami dobrovolníci, jednak označuje neoficiální název této roty.

„Nazdar“. Na konci kapitoly je jen pro úplnost stručně nastíněn vznik československé legie ve Francii.

Třetí část, tvořená nejrozsáhlejší kapitolou, je pilířem předkládané bakalářské práce. Tato část je pokusem o zachycení života dobrovolníků na počátku války, při jejich výcviku a následně při nasazení na frontě. Popis každodennosti je založen na dvou dosud nepublikovaných ego-dokumentech, sepsaných příslušníky roty „Nazdar“. Na jejich základě, s využitím hojných citací z těchto dokumentů, je vytvořen obraz života českého příslušníka roty „Nazdar“ na západní frontě na počátku Velké války.

2. Rozbor pramenů a literatury

2.1. Prameny

Dostupné prameny, využitelné pro studované téma, jsou k dispozici v několika typech paměťových institucí. Základní informace o legionářích jsou k dispozici ve Vojenském historickém archivu, kde jsou uloženy zejména osobní a poslužné spisy a dále materiály k československé Kolonii ve Francii. Další materiály vztahující se k legiím se nalézají v Archivu Ministerstva zahraničních věcí, odkud byl využit zejména slovník česko-francouzských vojenských výrazů z fondu Pařížský archiv. Nejvíce informací o Sokolu Paříž je k dispozici v Národním archivu v Praze ve stejnojmenném fondu. Využité paměti se nacházejí zpravidla v regionálních muzeích nebo archivech. Přesné citace využitých pramenů jsou k dispozici v poznámkovém aparátu.

Třetí část práce, zaměřená na každodennost českých dobrovolníků ve Francii, je založena především na dvou autentických a dosud nepublikovaných ego-dokumentech. Prvním z nich je deník legionáře Václava Kuklíka, v současnosti uložený v Městském muzeu Antonína Sovy v Pacově. Druhým jsou zápisy legionáře Josefa Antoše, jejichž originální rukopis má v držení Antošova rodina, avšak badatelům je zpřístupněna fotokopie, jež je uložena v Muzeu Mladoboleslavsko v Mladé Boleslavi.

Deník Václava Kuklíka byl předán do pacovského muzea potomky autorovy rodiny. Do jejich rukou se dostal v roce 1920, kdy jim byl z Francie zřejmě zaslán i s pozůstalostí Václava Kuklíka československou Kolonií.² Původně se nacházel u Viléma Crkala, který byl od autora společně s Františkem Jacklem zmocněn k jeho uveřejnění. Sám autor text doplnil ústními dodatky, jež jeden z jeho přátel červenou tužkou do deníku zaznamenával.³ Vilém Crkal některé části deníku publikoval ještě v průběhu války, v roce 1916, v krajanském tisku v Americe (týdeník *Svornost* vydávaný v Chicagu). Další výňatky z deníku po válce otiskl v příloze *Národní Politiky* z 28. října 1934. Touto cestou však byla veřejnost seznámena s pouhými útržky z pramene. Ve *Svornosti* byla publikována Kuklíkova přednáška o Janu Husovi, dále výňatky ze zápisů z období od srpna 1914 do října 1914. Deník nebyl vydán

---

² VÚA-VHA Praha, fond Československá kolonie ve Francii 1914–1919, karton 25, inv. č. 20, krátký dopis od Antonína Kuklíka, ve kterém stojí: S díky potvrzuji příjem pozůstalosti po Václavu Kuklíkovi. (2. 10. 1920).

³ Archiv MZV Praha, fond ZÚ Paříž, karton 114, v oranžových deskách nadepsaných *Václav Kuklík: První dějiny setniny „Nazdar“*, se nachází dopis F. Jackla a V. Crkala-Darrase datovaný k 9. květnu 1936. V tomto dopisu stojí: Členům Spolku bývalých čs. dobrovolníků ve francouzské armádě věnuji dopisovatelé *Svornosti*, jimž br. Václav Kuklík dal svůj deník k dispozici a ústními dodatky jim tento doplnil krátce před svou hrdinskou smrtí. Dále je zde vystřižen článek s publikovanými částmi deníku z chicagské *Svornosti* z 2. června 1916.

v kompletní podobě a jednotlivé zápisy byly zkráceny. Přetisk tohoto článku, uveřejněný později v *Národní Politice*, byl ještě více zestručněn.

Jde o papírovou knihu v černé plátěné vazbě o rozměrech 19,7cm × 10,3cm. Deník vznikl ve Francii na různých místech a za různých okolností, čemuž odpovídá nejen jeho grafická a formální stránka, ale také jeho občasná obsahová nevyváženost. Jazykem pramene je dobová podoba češtiny z počátku 20. století s využitím mnoha francouzských výrazů (zejména armádní žargon). Kromě záznamu pařížské přednášky, který byl zapsán inkoustovým perem, je celý pramen psán obyčejnou tužkou. Písmo je zpočátku velmi pečlivé a dobře čitelné, tyto parametry se však postupně zhoršují až ke stavu, kdy některé z posledních zápisů (v některých případech psané podle svědectví autora během hlídkové služby v zákopech) jsou takřka nečitelné. Celý text obsahuje velké množství zkratk a zkomolených výrazů.

Deník je dochován v poměrně uspokojivém fyzickém stavu a v úplnosti. Nebylo zjištěno, že by z něj byly odstraněny či vytrženy listy. Některé stránky však vykazují poškození vlhkostí, prachem a otěrem. Některé oddíly textu v poslední části deníku jsou rozmazané. Největší poškození vykazují především okraje stránek.

Forma jednotlivých záznamů je značně unifikovaná. Každý zápis (kromě prvního záznamu přednášky) je uveden datací, která obsahuje označení dne v týdnu a denní datum, zpočátku včetně roku. Rozsah záznamů se naopak velmi různí a odpovídá významu a počtu událostí v jednotlivých dnech. V deníku tak nalézáme velmi stručné zápisy o rozsahu čtyř až osmi řádků vedle záznamů, které zaujímají jednu až dvě strany textu. Autor texty dodatečně neupravoval. Pokud se v nich objevují škrtaná nebo přepisovaná místa, jedná se o autentické opravy textu v průběhu jeho zaznamenávání. Jediné zásahy, které v textu nalézáme, jsou vpisky pořízené červenou tužkou, jejichž původci byli pravděpodobně František Jackl a Vilém Crkal při úpravách textu pro tisk podle pokynů autora deníku.

Druhým pramenem jsou zápisy legionáře Josefa Antoše, jejichž fotokopie je uložena v mladoboleslavském muzeu. Autor sám tyto zápisy označuje jako *Můj deník*. Pokud se však podíváme na tyto zápisy blíže, zjistíme, že se poněkud odlišují od deníku Václava Kuklíka. Při zběžném čtení Antošův text působí jako deníkové záznamy, po hlubším studiu je patrné, že jde o text autorem dodatečně upravovaný. Jsou zde patrné korekce text, a to jednak opravy stylistického charakteru,⁴ jednak doplnění k obsahu textu.⁵ Navíc text obsahuje překlady

---

⁴ Jako změny slovosledu, změna formulace apod.

francouzských výrazů a často vpisky, komentující předchozí obsah. To vede k myšlence, zda by se voják na frontě, který píše své zápisky v nepohodlných zákopech, zabýval stylistikou textu a dovysvětlováním svých formulací, nebo zda by se snažil zachytit podstatné okamžiky frontového dění. Při srovnání s deníkem Václava Kuklíka, jakožto pramenem bez zřejmých dodatečných autocenzurních zásahů, je patrné, že Antošův text může být dodatečně citově zabarven, v závislosti na prožitcích z první světové války. Václav Kuklík má ve svém textu také opravovaná místa. Jsou to ale spíše korekce chybně zapsaných francouzských slov a místních názvů.

Je jasné, že Josef Antoš musel mít pro svůj text nějaké podklady v podobě každodenních zápisů z fronty. Není však možné určit, do jaké míry je tento rukopis přepisem původních poznámek a do jaké míry je text dodatečně upravován autorem.

Antošův text je formálně sjednocený a kaligrafický. Písmo je velmi dobře čitelné ve všech zápisech. Celý text je zapsán inkoustem, jednotlivé strany rukopisu jsou číslovány. Na počátku zápisy nejsou datovány, jedná se o jednotlivý souvislý text. Konkrétní data mají pouze nejdůležitější události, jako např. odvozy v pařížské Invalidovně. Autor začíná pravidelně datovat až od odjezdu z výcviku v Bayonne na frontu, tedy od 25. října 1914. Od tohoto data mají zápisy unifikovanou podobu, i když v některých momentech se datování opět vytrácí a datacemi členěný text je nahrazen textem souvislým. Dodatečné vložky v textu jsou dobře sledovatelné, jelikož narušují pravidelné rozestupy mezi řádky nebo odstavci. Písmo je drobnější a hůře čitelné, text je hustší.

V předkládané práci bylo využito fotokopie dokumentu, protože originální rukopis je v držení rodiny Josefa Antoše. Z tohoto důvodu není možné uvést autentické rozměry a fyzický stav dokumentu.

Uvedené prameny nejsou jediné dochované dokumenty tohoto typu. Pro srovnání jsou k dispozici některé další tiskem zpřístupněné texty. Jedná se o vydaný deník Ladislava Preiningera pod názvem *Přísaha: Deník legionáře Ladislava Preiningera*, jež vyšel v roce 2016.⁶ Dále se jedná o knihu *Bratři Kirchnerové: vzpomínky a zápisky z roty „Nazdar“* ve

---

⁵ Např. na straně 79 rukopisu je s hvězdičkou dopsána poznámka: *Musím ještě popsat, jak jsme ukončili štědrovečerní noc.*

⁶ PREININGER, Ladislav: *Přísaha: deník legionáře Ladislava Preiningera*. Milena Freimanová (ed.). Praha 2016.

Francii r. 1914–18⁷ a o edici dopisů členů roty „Nazdar“ nazvanou *Dopisy hrdinů 1914–1916*.⁸ Oba tyto texty byly vydány ve 30. letech 20. století.

V první fázi byl proveden rozbor obou tiskem nevydaných ego-dokumentů. Z nich získané informace byly porovnány s údaji obsaženými v tiskem zpřístupněných textech podobného charakteru. Výsledky komparace pak byly deduktivní metodou ve třetí části práce zobecněny a jednotlivá zobecnění byla podložena citacemi ze studovaných pramenů. Tento postup umožnil učinit závěry o tom, jak vypadal a čím byl naplněn každodenní život řadových vojáků roty „Nazdar“ na frontě i v zázemí.

2.2. Literatura

Řadu důležitých informací pro práci na studovaném tématu rovněž poskytla i dostupná sekundární literatura. Pro první kapitolu o navazování vztahů mezi českými zeměmi a Francií posloužila zejména práce historika Stéphana Reznikowa *Frankofilství a česká identita*,⁹ která velmi podrobně popisuje cestu k navázání česko-francouzského přátelství v 19. století a na počátku 20. století. Politickým, kulturním i hospodářským vztahům mezi Prahou a Paříží se také věnuje práce Pavly Horské *Sladká Francie*.¹⁰

Pro druhou kapitolu věnující se českému živlu ve Francii a jeho spolkovému životu a organizacím byla využita kniha Stanislava Broučka *K druhému břehu*.¹¹ Tato práce umožňuje pochopit vliv významných českých osobností a formování elit, které ovlivňovaly Čechy žijící ve Francii a které je přivedly až k založení místních českých spolků. Dále bylo využito práce Viléma Crkala (Victora Darrase) *Paměti Sokola pařížského*,¹² která zpřístupňuje texty vzniklé z pera členů české komunity v Paříži i jejích francouzských příznivců (např. Louis Leger, Ernest Denis).

Pro třetí kapitolu práce, pojednávající o vzniku československé Kolonie v Paříži a počátcích odboje ve Francii za první světové války, byla využita práce francouzského historika Jeana-Philippe Namonta *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii*.¹³ Tato práce je cenná nejenom svým obsahem, ale také nestranným

---

⁷ KIRCHNER, Jan: *Bratři Kirchnerové: vzpomínky a zápisky z roty "Nazdar" ve Francii r. 1914-18*. Brno 1931.

⁸ BOHÁČ, Jaroslav: *Dopisy hrdinů 1914-1916: úryvky z dopisů starodružníků, kteří padli ve Francii v boji za československou samostanost*. Praha 1935.

⁹ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848-1914*. Praha 2008.

¹⁰ HORSKÁ, Pavla. *Sladká Francie*. Praha 1996.

¹¹ BROUČEK, Stanislav. *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862-1918*. Praha 2007.

¹² DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Sokol de Paris 1912.

¹³ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015.

pohledem zvenčí na problematiku české menšiny ve Francii. Jako pendant k této novodobé práci posloužila publikace připravená Jaroslavem Boháčem a nazvaná *Kronika československé legie ve Francii*.¹⁴ Cenné je zejména srovnání odlišnosti pohledu moderního historika-cizince s názory českého autora bez dostatečného odstupu od popisovaných událostí, a navíc pracujícího na počátku dalšího kritického období národních dějin.

Kromě uvedených prací ke konkrétním tématům poskytly obecný kontext také některé další práce, např. Karla Pichlíka *Bez legend*,¹⁵ *Českoslovenští legionáři* od Pichlíka, Klípy a Zabloudilové¹⁶ a kniha Petra Cironise a Vladimíry Týcové *Čsl. legionáři v Rusku, v Itálii a ve Francii 1914 – 1919*.¹⁷ Další dostupná využitá literatura je uvedena v seznamu pramenů a literatury nebo v poznámkovém aparátu.

---

¹⁴ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938.

¹⁵ PICHLÍK, Karel: *Bez legend*. Praha 1991.

¹⁶ PICHLÍK, Karel; KLÍPA, Bohumír; ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Praha 1996.

¹⁷ CIRONIS, Petr; TÝCOVÁ, Vladimíra: *Čsl. legionáři v Rusku, v Itálii a ve Francii 1914-1919*. Rokycany 2000.

3. Vývoj česko-francouzských vztahů před první světovou válkou

Po konci první světové války byla v Československé republice patrná orientace na západní mocnosti, nejvíce na Francii. Již během války byla ve Francii vytvořena Československá národní rada, která reprezentovala československý zahraniční odboj. Byla to ale také právě Francie, která jako první ze států Dohody na konci června 1918 uznala Československou národní radu za provizorní vládu státu, který ještě fakticky neexistoval.¹⁸ Vztahy mezi Čechy a Francií však nejsou záležitostí pouze prvních desetiletí 20. století. Ve znamení pokusů o navázání kontaktů s Francií z české strany se nese téměř celé století devatenácté. Francie si v českých zemích získala pozitivní obraz. Stala se nejen vzorem pro oblast kultury, ale také politickým příkladem a potenciálním spojencem proti Německé říši. Kontakty s Francií byly pro Čechy zároveň možností, jak se integrovat do západní Evropy.¹⁹

Snahy o navázání česko-francouzských styků v 19. a na počátku 20. století jsou poměrně složitou a rozsáhlou problematikou. Je nutné přihlížet k politickým, ekonomickým i kulturním aspektům vztahů evropských států – především Rakouska, Francie, českých zemí, Ruska a Německa. S ohledem na zaměření této práce však není možné tuto problematiku zcela opomenout, jelikož je důležitou předehrou pro česko-francouzské spojení během první světové války.

3.1. Česko-francouzské kontakty na přelomu 18. a 19. století

V 18. století se povědomí o Francii a její kultuře šířilo především ve šlechtickém prostředí skrze výuku francouzského jazyka. Mladí šlechtici podnikali kavalírské cesty do Francie, která byla měřítkem kultury a elegance. Po Bílé hoře v Čechách pobývalo několik francouzských aristokratických rodin (např. rod Buquoy). Francouzské vlivy se ještě upevnily skrze rakouskou sňatkovou politiku ve druhé polovině 18. století. Dalším zdrojem pronikání francouzského myšlení, kultury a mentality do českého prostředí se stalo osvícenství.²⁰

Do širšího povědomí v českých zemích se však Francie dostala v 90. letech 18. století, kdy nejen jí, ale i celou Evropou otřásla francouzská revoluce.²¹ Rakouské soustátí se stalo útočištěm nejen pro prchající francouzské aristokraty, ale i pro rakouské poddané z Francouzi okupovaných území (např. z Rakouského Nizozemí). Rakousko tedy bylo nuceno vypořádat

¹⁸ BĚLINA, Pavel; BOROVIČKA, Michael; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan P.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. XII.a (1890–1918). Praha 2013, s. 682.

¹⁹ ŘEPA, Milan: Atraktivita románského světa. In: HLAVAČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha 2014, sv. 2, s. 286–287.

²⁰ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 31–36.

²¹ LNĚNIČKOVÁ, Jitka: *České země v době předbřeznové: 1792–1848*. Praha 1999, s. 11–13.

se s příchodem emigrantů a vztahem k nim, jelikož uprchlíci byli oficiálně nepřáteli státu.²² Ve vzdělaných kruzích české inteligence se živě diskutovalo o probíhající revoluci. Někteří jí byli nakloněni, jinými byla zavrhována. Obecně však sympatie k revoluci v českém prostředí nebyly patrné. Venkov se s Francií setkal převážně jen skrze vojenská tažení. Mezi lidovými vrstvami se sice objevila tzv. prorocství blouznivců, předpovídající příchod Francouzů do Čech a osvobození od poddanství, kontribuce a roboty.²³ Jednalo se spíše o lidové fantazírování, které nemělo nijak zásadní vliv.²⁴

Válka s revoluční Francií a pozdější napoleonské války vzbudily v politických silách monarchie obavy před povstáním vlastních obyvatel. Kancléř Metternich zacílil rakouskou zahraniční politiku na potlačování jakýchkoli náznaků revolučních či nacionálních hnutí, prostředkem k tomu se stala Svatá aliance.²⁵ Po událostech třicátých let 19. století, které v českém prostředí nebyly příliš reflektovány, se však Evropa začala ubírat k nové vlně vnitrostátních revolucí, jež se dotkly i Rakouska, jakožto mnohonárodnostního státu. Právě revoluční léta 1848–1849 se stala obdobím prvního vážnějšího zájmu a kontaktů Čechů s francouzským prostředím. Češi sice neměli možnost navazovat kontakty oficiálně, přesto dokázali vytvořit jistou protiváhu rakouské diplomacie, která jednala polooficiální cestou, a to až do počátku první světové války.²⁶

3.2. Rok 1848 jako probuzení zájmu o Francii

Ve 40. letech 19. století začaly pronikat politické vlivy z Francie především do prostředí radikálních českých vlastenců, sdružujících se zejména kolem spolku *Český Repeal*. Kontakty s francouzským prostředím měli však i konzervativnější osobnosti českého národního hnutí, jako například František Palacký. Únorové události roku 1848 ve Francii velmi ovlivnily revoluční demokraty²⁷ a jejich politické ambice. Francie se postupně dostala do pozice politického a kulturního vzoru.²⁸ Revoluční demokraté se však velmi brzy ocitli na okraji revolučního hnutí v Čechách a po „porážce revoluce“ byly některé osobnosti českého hnutí nuceny odejít z Čech, někteří zamířili právě do Francie. Mezi nimi byl například český malíř Soběslav Pinkas, nebo později Josef Václav Frič, radikální demokrat, který do Francie

²² BĚLINA, Pavel; HLAVÁČKA, Milan; TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny země koruny české*, sv. XI.a (1792–1860). Praha 2013, s. 69.

²³ MEJDŘICKÁ, Květa: *Listy ze stromu svobody*, s. 166–169.

²⁴ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 37–41. Srov. HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 15–16.

²⁵ BĚLINA, Pavel; HLAVÁČKA, Milan; TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny země koruny české*, sv. XI.a (1792–1860). Praha 2013, s. 251.

²⁶ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 23.

²⁷ Např. Karla Sabinu, Vincence Vávru-Haštalského, nebo Emanuela Arnolda.

²⁸ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 45–55.

odešel až po několika letech v rakouském vězení. Právě tito první emigranti začali budovat síť kontaktů s francouzskou společností a lobovali za české zájmy v západoevropském prostředí. Později cestu do Paříže podnikl také František Ladislav Rieger,²⁹ který zde navázal důležité kontakty s francouzskými vzdělanci, Louisem Legerem a Ernestem Denisem.³⁰

Ve Francii se však o českém národě příliš nevědělo, Češi byli dokonce často zaměňováni s Němci. První snahy o představení českého národa a jeho kultury Francii se objevily na počátku 19. století, především v *Revue des Deux Mondes*.³¹ Malá česká kolonie ve Francii, scházející se v *Café des Nations*, nebyla schopná francouzské společnosti dostatečně přiblížit české prostředí a jeho problematiku. Pro Francouze byly Čechy jen jednou ze součástí habsburské monarchie, ve které se neustále množily politické a národnostní problémy, v nichž se francouzští občané mohli jen těžko orientovat.³² Navíc ani francouzská diplomacie neměla nejmenší zájem na zasahování do vnitrostátních problémů Rakouska, jelikož do konce 70. let 19. století francouzští diplomaté stále doufali v možnost spojení Francie a habsburské monarchie proti Německu.³³

3.3. 60. a 70. léta - prudký obrat v česko-francouzských vztazích

V 60. letech 19. století upoutalo pozornost v českém prostředí povstání v Itálii, na jehož straně stála Francie v čele s Napoleonem III. Když habsburská monarchie po prohraných bitvách ztratila Lombardsko, Francouzské císařství se dostalo na piedestal jako naděje národního hnutí v habsburské monarchii.³⁴ Navíc po bitvě u Solferina v Rakousku nastalo ideální klima pro rozmach veřejného života.³⁵ Po amnestii roku 1859 proběhla první vlna politické emigrace z Čech do Francie. Asi nejvýraznější osobností se stal Josef Václav Frič, který započal propagaci českých zájmů ve Francii. Bohužel ale narazil na nevědomost a nezájem Francouzů. Toho si všiml i Jan Neruda, který přijel Friče do Francie navštívit v květnu roku 1863.³⁶ Neruda byl všímavým pozorovatelem, proto mu neuniklo, že pro českou reprezentaci v čele s Fričem bude velmi náročné zainteresovat francouzskou společnost do české otázky. V *Pařížských obrázcích* poznamenal toto:

---

²⁹ Dále také Vilém Gabler, Anton Springer, Václav Vladivoj Tomek, později také František Palacký.

³⁰ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 28–37. Též REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848-1914*. Praha 2008, s. 61–63.

³¹ Literární, kulturní a politický měsíčník tištěný ve Francii od roku 1829, který měl ve francouzské společnosti značný význam. První zmínka o českém prostředí se objevila v roce 1831, kdy byl v tomto časopise vydán článek o objevu Královedvorského rukopisu.

³² HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 20–37.

³³ Tamtéž, s. 50.

³⁴ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 72–73.

³⁵ BĚLINA, Pavel; BOROVIČKA, Michael; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. XII.a (1860–1890). Praha 2013, s. 15–23.

³⁶ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 33–35.

„*Francouz má na světě svém francouzském dost. Historie jeho je veliká, pěkná literatura jeho mu dostačuje, umění jiné a věda též, země jeho mu podává skoro vše, scházející mu přinášejí bez jeho namáhání, za jeho módou i za jeho výstředností opíčí se svět. A všeho toho je Paříž obraz sice menší, ale přebohatý. Paříž obsahuje vše pro vzdělance i dělníka, čeho potřebují ... A když vyjde Francouz na hranici, najde v celém světě lidi znající jeho mrav a jazyk, a když ho někdo z ciziny navštíví, byl se již postaral, aby dříve mrav, jazyk a historii jeho seznal.*“³⁷

Frič se ovšem ve svém úsilí nevzdával. Založil první český spolek v Paříži – *Českomoravskou Besedu* – a pokusil se vydávat české noviny *Věčný Čech*, které však vydržely vycházet pouhý rok.³⁸ Češi se také snažili přiblížit českou problematiku prostřednictvím nejrůznějších publikací. Na jejich vydávání se podíleli již zmínění L. Leger a E. Denis.

Naproti tomu v Čechách se začalo rozvíjet poměrně silné frankofilské hnutí v čele s nejvýraznějšími osobnostmi českého kulturního a politického života své doby (František Ladislav Rieger, František Palacký a další).³⁹ Právě František Ladislav Rieger se se svou manželkou Marií společně vydali do Paříže. Pro české národní hnutí to byla velká šance navázat kontakty s francouzskou inteligencí. Rieger se v Paříži setkal s Louisem Legerem, francouzským slavistou, který se velmi živě zajímal o českou problematiku a na toto téma publikoval několik prací. Naopak Riegrova manželka Marie navázala kontakty se vzdělanými francouzskými dámami (Hortensií Cornuovou a Marií Pape-Carpentierovou). Díky tomu mohla poslat dvě české dívky na studia do Paříže, kde se naučily novému způsobu výuky v mateřských školách.⁴⁰ Přes všechny snahy se Riegrovi nepodařilo česko-francouzské politické vztahy příliš utužit. Zájmem Francie bylo udržení Rakouska v podobě, jakou mělo doposud. Proto se k českým snahám, zvláště s přihlédnutím k nevoli, s jakou tyto snahy sledovali představitelé rakouského soustátí, stavěla francouzská reprezentace spíše rezervovaně.⁴¹

Novou nadějí pro Čechy se stal rok 1870, kdy byla Francie poražena v prusko-francouzské válce. Právě díky této porážce si Francie uvědomila, že možnost spojenectví s Rakouskem proti Německé říši je utopií. Češi byli znepokojeni rozpínavostí a „dravostí“

³⁷ NERUDA, Jan: *Drobná prósa*. Ed. Miroslav Novotný. Praha 1923, s. 12.

³⁸ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 17–30.

³⁹ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 84.

⁴⁰ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 36–40 a 73–75.

⁴¹ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 103–111.

nově se formujícího německého státu. Tím však pro oba národy vyvstal společný nepřítel, který se stal styčným bodem nových česko-francouzských styků.⁴² Ohrožení Francie vyvolalo velkou vlnu české solidarity. Časopis *Correspondance slave* zorganizoval sbírku pro francouzské zajatce, na kterou přispívali z velké části spíše chudší lidé. Pod vlivem agitace Národních listů byla sepsána petice, již podepsalo na 300 lidí. V časopise *Žižka*, který se stal platformou pro sokolské ideové hnutí, vycházely články o nesouhlasu a odporu českých zemí proti Prusům. Vše vyvrcholilo výzvou v listu *Dělník* a *Dělnických novinách*, kde byli čtenáři vyzýváni k obraně Francie se zbraní v ruce.⁴³

Dobrovolnické akce se české politické reprezentaci příliš nezamlouvaly. Přesto si uvědomovala, že je již nutné nějaké podniknout nějaké konkrétní kroky. Podnět nakonec přišel přímo z Francie, která se rozhodla požádat české poslance o vyslovení podpory a vyjádření protestu proti zabrání Alsaska a Lotrinska Pruskem.⁴⁴ Iniciátorem celé této akce se stal francouzský radikální politik Albert Lefaivre, který přislíbil francouzské vládě, že nalezne pro Francii podporu v Rakousko-Uhersku.⁴⁵ S pádem Hohenwarthovy vlády však zmizely veškeré naděje na česko-rakouské vyrovnání, posléze byl také Lefaivre odvolán ze svého úřadu. Sice se protest českých poslanců nesetkal ve Francii s příliš velkým ohlasem, na druhou stranu byly francouzským ministerstvem zahraničí vytvořeny polooficiální mise, směřující do východní a střední Evropy. Do Čech byl vyslán mladý, třiaadvacetiletý Ernest Denis, který se v Praze setkal s Riegrem, Palackým i Legerem.⁴⁶

Ač ne zcela úspěšné, byly tyto první akce pro Čechy velmi důležité, jelikož se jednalo o první samostatné vystoupení Čechů v zahraniční politice.⁴⁷ Navíc Francie byla ochotna oslovit Čechy,⁴⁸ což bylo před rokem 1870 téměř nemyslitelné.

3.4. Vstup frankofilství do česko-rakouské politické hry

Vstup česko-francouzské problematiky do české politické hry zahájilo na počátku 80. let 19. století uzavření nových rakouských spojeneckých smluv. Rakousko-německé spojení bylo rakouskou diplomatickou výhodou. Na druhé straně rakousko-německo-italská spojenecká smlouva, již takovou výhodou pro Rakousko nebyla.⁴⁹ Navíc vztahy mezi Itálií a rakouským soustátím rozhodně nemohly být označeny za ideální. Po

⁴² HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 38.

⁴³ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 115–125.

⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena: *České frankofilství jako sociokulturní fenomén*. ČČH 94, s. 66–81.

⁴⁵ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 47.

⁴⁶ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 141 – 142.

⁴⁷ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 49–50.

⁴⁸ Zvláště díky rodící se myšlence na rusko-francouzské spojení.

⁴⁹ HLAVÁČKA, Milan: *Podivná aliance*. Praha 1987, s. 50 a 81.

uzavření Dvojspolku (1879) a Trojspolku (1882) se stala náklonnost k Francii důležitou demonstrací odporu českých zemí proti rakouské centralistické moci. Problémem se však stala nejednotnost českého politického tábora, tedy spory mezi staročechy a mladočechy. Mladočeši veřejně propagovali rakousko-francouzsko-ruské spojení, které mělo největší ohlas u české veřejnosti. Naopak staročeši se postavili na stranu německo-rakouského spojení a veřejnou kritiku rakousko-uherské zahraniční politiky považovali za netaktickou. Navíc tato kritika zhoršovala vztahy nejen s Vídní, ale i s Maďary a Němci, kteří se proti českému příklonu k Francii vymezovali v tisku.⁵⁰ Mladočeši však považovali staročeskou politiku ústupků (drobečkovou politiku) za neefektivní, jelikož se tak nikdy nemohla prosadit převaha Čechů v české politice a ve správě českých zemí.

V květnu roku 1889 se Čechům naskytla příležitost, jak oficiálně před ostatními evropskými státy demonstrovat nesouhlas s rakouskou politikou. Francie se poprvé od chvíle, kdy se znovu stala republikou, chystala v Paříži uspořádat Všeobecnou výstavu, a to navíc přesně na výročí sta let od počátku Francouzské revoluce. Evropské monarchie se k republikánskému charakteru výstavy stavěly poměrně vlažně a Německo se dokonce odmítlo zúčastnit úplně. Naproti tomu mladočeská strana prostřednictvím Národních listů vyzvala české obyvatele k návštěvě pařížské výstavy. Účast na výstavě byla prezentována jako projev nesouhlasu s rakousko-uherským postojem, tedy jako projev vlastenectví. Podnět přišel také z francouzské strany, kdy Joseph Sansbœuf, představitel Unie francouzských tělocvičných spolků, pozval do Paříže sokoly v čele se starostou sokolské obce Janem Podlipným. Postupně byli do sporů zainteresováni i studenti, mezi nimi zejména budoucí představitelé odboje a poté československé politiky.⁵¹ Francouzská reakce na sebe nenechala dlouho čekat. U příležitosti Jubilejní zemské výstavy roku 1891 Prahu navštívil mladí cvičenci z Francie v čele s J. Sansbœufem.⁵²

Díky stykům pražských a pařížských cvičenců začala Francie postupně objevovat Čechy. Jejich prezentaci v tisku si však vzal na starosti již výše zmiňovaný Albert Lefaivre. Ten se nejdříve obrátil na republikánský tisk, kde se však nedočkal úspěchu. Proto později začal zprávy o českých zemích předávat do francouzského pravicového tisku, jež byl v této

---

⁵⁰ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 159–163.

⁵¹ Např. Alois Rašín, Václav Klofáč, Antonín Hajn či Jan Třebický.

⁵² REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 167–178.

době silně vyhraněných německo-francouzských vztahů značně nacionalistický. Tím se však mladočeši doma dostali pod palbu ostré kritiky, že podporují francouzské nacionalisty.⁵³

Mladočeši se však díky Karlu Kramářovi zasloužili o velký úspěch. Po Kramářově interpelaci byl v roce 1896 zřízen v Praze francouzský konzulát.⁵⁴ Byl to ale také úspěch mezinárodní politiky, jelikož po uzavření francouzsko-ruského spojení se uvolnily vztahy mezi Francií a Rakouskem. Z toho důvodu souhlasil ministr zahraničí Gołuchowský se založením konzulátu, avšak za podmínky, že konzulem se stane zkušený francouzský diplomat.

Přelom 19. a 20. století se z hlediska kontaktů mezi českými zeměmi a Francií stal asi nejvýraznějším obdobím, neboť česká otázka začala postupně prostupovat hlouběji do francouzské společnosti. Česká propaganda, stále důrazněji cílící na Francii, vycházela od osobností, které se hlásily k všemožným politickým směrům, a to i těm radikálnějším, nacionalistickým.⁵⁵ Po spolupráci sportovců – sokolů začaly být pořádány akce, během nichž spolu začala navazovat kontakty městská zastupitelstva. Mezi tyto akce patřila účast pražské delegace na Všeobecné výstavě v Paříži v roce 1900, která se nesla v pompézním duchu. Ale i účast pařížské městské rady na všesokolském sletu v Praze v roce 1901.⁵⁶ Problematickým byl ovšem fakt, že pařížskou radnici v této době ovládaly nacionalistické síly, které ve Francii otevřeně vystupovaly proti republice. Jejich vzorem se stalo carské Rusko. Jelikož francouzští nacionalisté v Evropě neměli příliš mnoho podporovatelů, bylo pro ně spojení s Čechy výhodné. Byli to Slované, kteří nenáviděli Němce a měli velmi kladný vztah k Francii. Češi ale zřejmě nepochopili, s kým mají tu čest. Nacionalistické francouzské strany nebyly v Čechách reflektovány jako antidemokratické. Zohledňováno bylo pouze to, že jsou opozičními stranami, které na druhé straně sympatizují s Čechy.⁵⁷ I přes tato fakta se banketu, pořádaného na počest pařížské delegace, účastnili nejen mladočeši, ale i zástupci staročeské strany.

V roce 1902 opět odcestovala česká delegace pražské radnice⁵⁸ do Paříže, tentokrát na oslavy stého výročí narození spisovatele Victora Huga. Návštěva Čechů byla velkou událostí. České delegaci byl nakloněn francouzský tisk, Češi se stali ve Francii opravdu populárními.

⁵³ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 106.

⁵⁴ ŘEPA, Milan: Atraktivita románského světa. In: HLAVÁČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha 2014, sv. 2, s. 288.

⁵⁵ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 210–213.

⁵⁶ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 104–110.

⁵⁷ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 226–232.

⁵⁸ Primátor Prahy Srb, jeho první náměstek Neubert, čtyři městští radní, sekretář delegace Čenkov, bývalý ředitel Národního divadla Šubrt, zástupci Sokola Scheiner a Klecanda.

Tato cesta dala definitivní podnět k založení *Correspondance tchéque*, zpravodajské kanceláře, která zajišťovala pravidelné dodávání informací o Čechách pro francouzský tisk. Tím sílil tlak na francouzské a rakouské diplomaty, protože se zvyšovalo povědomí ve veřejné sféře. Čechům se tak povedlo vytvořit si vlastní polooficiální diplomacii, i když pouze na městské úrovni, tedy mezi Prahou a Paříží.⁵⁹ Prvním konkrétním výsledkem česko-francouzských kontaktů se stala výstava Augusta Rodina v Praze, pořádaná Spolkem výtvarných umělců Mánes za spolupráce s Josefem Mařatkou, Rodinovým žákem.⁶⁰

Politika nacionalistických francouzských stran se však lišila od přístupu francouzské vlády. Když v Rakousku se zrušením jazykových nařízení ustal vývoj k federalismu a český vliv na rakousko-uherskou politiku opadl, francouzský zájem začal postupně chladnout. S tím, jak začal růst počet akcí Čechů s francouzskými nacionalisty, začal růst také nesouhlas ze strany francouzského konzula Valoise a vídeňského vyslanectví. Pokyny z Francie zněly jasně: vyvarovat se bližších kontaktů s Čechy, kteří se nějak zapletli do národnostních konfliktů v habsburské monarchii. Přesto byly ve Francii, nejvíce na pařížské radnici, síly, které dále stály na straně Čechů a hájily jejich zájmy. Díky tomu nebyli Češi zcela vyřazeni ze zájmu Francie. I přes tuto podporu nakonec česko-francouzské vztahy přeci jenom v roce 1902 ochladly. Francouzské ministerstvo zahraničí na doporučení pražského konzula Valoise přijalo návrh nevměšovat se do českých problémů. Argumentem k tomu bylo, že národnostní konflikty budou oslabovat Rakousko. To se Francii příliš nehodilo, jelikož chtěla zabránit válce.⁶¹

Zájem Francie však na počátku 20. století stále slábl, až před první světovou válkou téměř zmizel. Francouzští nacionalisté byli ve volbách v červnu 1902 poraženi, a tak ztratili Češi ve Francii velkou základnu podporovatelů.⁶² Ve francouzském tisku se množily články zaměřené proti Čechům, jakožto národu, který je členem Trojspolku. Dokonce byl v roce 1905 podán návrh na zrušení francouzského konzulátu v Praze.⁶³ Teprve v druhé půli 10. let 20. století se vztahy mezi Paříží a Prahou znovu naplnily. Dopomohla k tomu první marocká krize, během níž se Češi oficiálně postavili na stranu Francie, nikoli Německa. Francouzský vyslanec ve Vídni Reverseaux pracoval s Karlem Kramářem na prohlášení mladočechů v říšské radě, že by bylo třeba provést novelu německo-rakouského spojení. Francouzský

⁵⁹ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 23.

⁶⁰ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 138–143.

⁶¹ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 244–254.

⁶² Tamtéž, s. 257.

⁶³ ŘEPA, Milan: Atraktivita románského světa. In: HLAVAČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha 2014, sv. 2, s. 288.

konzul v Praze Colomiés informoval Francii o dění v Praze, např. o všesokolském sletu. Byl to právě on, kdo se v této době velmi aktivně podílel na oživení vztahu Čechů a Francouzů. Městské rady opět navázaly kontakt.⁶⁴

Situace se však kolem roku 1908 začala značně komplikovat. Po vyhocení sporů na Balkáně francouzská diplomacie balancovala na hraně. Na jedné straně, jakožto spojenec Ruska, se měla přiklonit k ostře laděné politice vůči Německu a Rakousko-Uhersku. Na druhé straně stále váhala, zda nemá vůči habsburské monarchii zaujmout přátelštější stanovisko a pokusit se tak zabránit válce. I přes hlasité volání proti shovívavosti vůči habsburské monarchii tento názor nakonec ve Francii převládl, a tak francouzská diplomacie tomuto směru přizpůsobila veškeré své kroky, a to i na poli česko-francouzských vztahů. Pražský konzulát se začal vůči české problematice chovat zcela pasivně. Je však nutné podotknout, že ani čeští politici nenabízeli příliš velkou aktivitu. Snahy se omezily na oficiality, např. vyznamenávání osobností podílejících se na vytváření česko-francouzských vztahů, později na pokus vytvořit ve Francii slovanské periodikum (*Revue slave*), který se nikdy nedočkal naplnění. Politické uspořádání Rakouska Čechům nedovoľovalo příliš samostatnou zahraniční aktivitu (i přes Kramářovy snahy v Paříži). Zároveň pomalu začal upadat vliv mladočeské strany ve prospěch sociálně-demokratické strany a strany národně sociální.⁶⁵

3.5. Předvečer Velké války

Před začátkem první světové války nebylo spojení s Francií nijak vážným tématem. Nikdo moc nevěřil, že by byla Francie dlouho schopna vzdorovat německému útoku. Obraz Francie v Čechách tedy postupně začal ztrácet pozitivní náboj a postupně se začala objevovat kritika směřující k Francouzské republice. Mezi Čechy začalo ubývat jejích obdivovatelů, zejména mezi mladou generací. Stín na Francii vrhla především Dreyfusova aféra, která byla líčena, zejména ze strany Němců, jako úpadek republiky. Dalším hřebíkem do rakve česko-francouzských vztahů v českých zemích byl i obraz Francie jako nevděčné a přehlíživé.

Na původní ideu kontaktů s Francií se snažila skrze český socialistický spolek *Rovnost* navázat česká sociální demokracie. Přesto k nějakým pevnějším kontaktům nedošlo, protože český socialismus musel stále více činit ústupky nacionalismu, což bylo v přímém protikladu k internacionalismu francouzských socialistů.⁶⁶ Na protifrancouzskou stranu se postavil i

⁶⁴ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 128–135.

⁶⁵ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 286–305.

⁶⁶ Tamtéž, s. 311.

Tomáš G. Masaryk, který nebyl nadšen z rusko-francouzské aliance.⁶⁷ Zároveň kritikou Francie chtěl poukázat na „příliš vyhraněný“ český nacionalismus, který se právě hlásil k frankofilství. Názor Masaryk změnil až na počátku první světové války,⁶⁸ kdy začalo být patrné, že „Francie nebude sražena úderem v několika týdnech či měsících; že Vilémova procházka do Paříže nebude tak snadná a rychlá, jak veřejné mínění při vypuknutí války ohlašovalo.“⁶⁹

Je jisté, že Češi se snažili ve Francii najít svého spojence a podporovatele. Je však otázkou, zda zaměření na tuto zemi bylo primárně kvůli ní samotné, nebo pouze jako prostředek k projevu odporu vůči německým vlivům v českých zemích.

3.6. Ekonomické styky mezi Francií a českými zeměmi

Kontakty Čechů s Francií se neomezily pouze na sféru politiky, ale projevíly se také v hospodářské oblasti. České země se v rámci habsburské monarchie začaly propracovávat do popředí a postupně se staly jednou z nejvíce průmyslových částí rakouského soustátí. Od 50. – 60. let vzrůstal zejména zájem francouzských podnikatelů o stavbu železnice v Rakousku. V roce 1855 byla část rakouských státních drah prodána konsorciu v čele s pařížskou bankou *Crédit Mobilier*, která postupně od rakouského státu vykoupila hlavní železniční tahy Čech a Moravy.⁷⁰ Francouzský kapitál se soustřeďoval na stavbu spojnice z Uher směrem na Balkán a české země tak, jakožto sféra pronikání německého kapitálu, zůstávaly stranou.

Do ekonomické sféry začaly pronikat i francouzské banky. Od poloviny 60. let se také začalo uvažovat, že by francouzská vláda poskytovala příliv kapitálu do Rakouska, aby tak upevnila svůj vliv ve střední Evropě před sjednocujícím se Německem. Po založení *Union générale* v roce 1878 se její největší akce přesunuly právě do Rakouska-Uherska. Jejich záměrem bylo ovládnout Podunají a vybudovat železnici Vídeň-Budapešť-Cařihrad-Solun. Jelikož ale rakouským zemím chyběla základna moderního železářského průmyslu, obrátila se pozornost banky nejprve k nejvíce průmyslové části monarchie, českým zemím.⁷¹

Union générale, představená jako banka klerikálů a konzervativců, získala podporu Taafeho vlády. Pod jeho patronací vznikla ve Vídni *Länderbank*. Pokusy o pronikání francouzské kapitálu do českých zemí však zkrachovaly v 2. polovině 19. století. Francie sice

⁶⁷ Upozorňoval na velké politické a kulturní rozdíly mezi oběma zeměmi.

⁶⁸ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 319–326.

⁶⁹ HABRMAN, Gustav: *Mé vzpomínky z války: črty a obrázky o událostech a zápasech za svobodu a samostatnost*. Praha 1928, s. 51.

⁷⁰ HLAVÁČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha 2014, sv. 1, s. 315–316.

⁷¹ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 58–62.

díky hospodářské krizi měla možnosti pronikat do rakousko-uherské ekonomiky, ale snaha navázat spojení s Ruskem a spory na Balkáně ji stále více od Rakouska vzdalovaly. Nakonec se francouzské investice do Čech vrátily až po roce 1918.⁷²

Na počátku 20. století se pražská radnice pokusila francouzsko-české ekonomické vztahy znovu probudit. V roce 1908 byla francouzské společnosti *Pont-à-Mousson* přiklepnuta dodávka vodovodního potrubí pro Prahu, přestože konkurenci tvořil rakouský hutnický kartel, jehož podmínky byly značně výhodnější. To ovšem vyvolalo skandál, který byl propírán v českém i německém tisku.⁷³

Dalším pokusem o oživení kontaktů byla žádost o půjčku na rozvoj stavebnictví v Praze, jelikož Praha byla velice zadlužena kvůli stavbě domů pro obyvatelstvo proudící do města z venkova. Francouzské banky, díky velmi dobré ekonomické situaci ve Francii, nabízely nejlepší podmínky půjček.⁷⁴ Proto byla francouzskému ministerstvu zahraničí předložena žádost o půjčku. Češi se nemuseli bát odporu ze strany Rakousko-Uherska, protože Maďaři i Rakušané sami měli ve Francii sjednané půjčky. Jelikož však proti francouzské půjčce byla rozpoutána „finančně-nacionalistická“ kampaň,⁷⁵ zakládající se na argumentu národohospodáře Albína Bráfa, že by Češi neměli prosit v cizině, když si mohou dopomoci sami, byla půjčka nakonec odvolána.

Obecně lze říci, že obchodní styky mezi Francií a Rakousko-Uherskem nebyly nijak rozsáhlé. Jedním z nejvýraznějších dovozních artiklů Francie se stala konfekce, obliba pařížské módy postupně velmi rostla zejména u šlechty a vyšší buržoazie. Češi však měli ještě větší zájem o textilní materiály,⁷⁶ které mohly být dále využity v textilní výrobě. Z českých zemí do Francie proudily klasické vývozní artikly jako keramika, sklo, křišťál a pivo, avšak jejich množství nebylo nijak významně velké. Překážkami ve vzájemném dovozu byla především vysoká cla a geografická diskontinuita, ale také nekomplementarita mezi ekonomikami.⁷⁷ Navíc francouzské výrobky dostaly přednost před německými pouze tehdy, pokud měly stejnou cenu a srovnatelné obchodní podmínky.⁷⁸

---

⁷² HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 58–70.

⁷³ REZNIKOW, Stéphan: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 337–339.

⁷⁴ Jedna z nejnižších úrokových měr v Evropě.

⁷⁵ REZNIKOW, Stéphan: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 343–345.

⁷⁶ Zejména hedvábné a vlněné látky, vlnu a kožešiny.

⁷⁷ To, co Češi do zahraničí nejvíce vyváželi, se nedováželo do Francie, jelikož si to vyráběla sama (cukr, alkohol, potravinářské výrobky obecně, strojírenské výrobky aj.).

⁷⁸ REZNIKOW, Stéphan: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 348–355.

Obchodní a finanční styky mezi českými zeměmi a Francií byly řídké a poměrně zaostávaly. To příliš nepomáhalo českým politickým silám, které tak neměly oporu pro své frankofilství v hospodářské sféře.⁷⁹ Kvůli tomu nebyl ani nijak rozsáhlý pohyb osob mezi oběma zeměmi. Ve Francii byla česká kolonie poměrně malá a neměla sílu nijak výrazně působit na kontakty mezi oběma zeměmi.

3.7. Francouzské kulturní vlivy pronikající do Čech

Francouzskému vlivu se nevyhnulo ani české kulturní prostředí. Výrazně se projeví již na počátku 19. století, kdy do Rakouska přišel tzv. císařský styl, tedy empír. Nejvýrazněji se projevoval v architektuře, módě, nábytku a užitém umění. Francouzská kultura se postupně stala prostředkem vymanění se z vlivu německé kultury.⁸⁰ I přes to byl vliv německého prostředí nezanedbatelný. Kultura v českém prostředí měla poměrně značný význam, jelikož svým způsobem nahrazovala politickou moc. Toho si byl vědom např. T. G. Masaryk:

*„Národnost, ráz a charakter národa vyjadřuje se v celém duchovním a kulturním úsilí. Proto dnes vědomé pěstění národnosti vyžaduje nejen programu jazykového, nýbrž všeobecného programu kulturního.“*⁸¹

Nejdůležitějším prostředkem pronikání francouzské kultury do Čech se od 50. let 19. století stalo zejména divadlo, které se stalo tlumočnickem francouzských idejí a životního stylu pro české obecnstvo. Zájem byl i o francouzskou literaturu. Z francouzských autorů byli překládáni a uváděni především klasikové. Většina překladů francouzské literatury z počátku vycházela v *Lumíru* a *Národních listech*. Moderní literaturu pěstovali spíše zapřisáhlí frankofilové. Zájem o Francii se projevoval také v publicistice. Fejetony z Paříže posílal Josef Václav Frič, o Francii se také rozepsal Jan Neruda.⁸²

Asi největší nárůst francouzských vlivů byl patrný na počátku 70. let 19. století, právě v době, kdy se z Francie začal stávat i potencionální politický spojenec. Postupně začaly vznikat francouzské kroužky.⁸³ V této době se Francie těšila i značné oblibě umělců. Prvním malířem, který odešel do Francie a poměrně dobře se prosadil, byl Jaroslav Čermák. Po něm následoval jako emigrant z Čech Soběslav Pinkas. Do Paříže se vydali také malíři Václav Brožík, Vojtěch Hynais, Antonín Chittussi. Jaroslav Vrchlický vydal antologii francouzské

⁷⁹ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 357–358.

⁸⁰ Tamtéž, s. 151.

⁸¹ MASARYK, Tomáš Garrique: *Světová revoluce. Za války a ve válce*. Praha 1925, s. 531.

⁸² REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 465–485.

⁸³ První kroužek vznikl v roce 1873 v Kolíně.

poezie, vyšel také průvodce po Paříži. V 70. letech do Paříže poprvé zavítala česká malířka Zdenka Braunerová. Město nad Seinou si natolik zamilovala, že si v něm zřídila ateliér. Na počátku 90. let se podílela na expozici českých lidových výšivek v pařížském Průmyslovém muzeu.⁸⁴ V Čechách se o propagaci francouzského výtvarného umění nejvíce zasadil Spolek výtvarných umělců Mánes. Podílel se na již zmíněné Rodinově výstavě v Praze, uspořádal ale také např. výstavů impresionistických umělců v roce 1907.⁸⁵

Francie se stala pro umělce zemí zaslíbenou. Zemí, kde je naprostá volnost a svoboda v umělecké sféře. Mladí čeští umělci se ve Francii začali postupně prosazovat, mezi nimi např. Alfons Mucha, Luděk Marold, kteří jako tvůrci užitého umění dosáhli největšího věhlasu. Francouzská kultura se stala inspirací i pro pozdější generaci malířů, mezi nimi i pro Františka Kupku, který se později podílel na správě československé kolonie v Paříži.⁸⁶

Právě zájem o kulturu, a zejména o francouzskou literaturu, probudil u českých obyvatel potřebu naučit se francouzsky. Ještě v 60. letech, když do Prahy přijel Louis Leger, nebyla francouzština nijak rozšířena mezi měšťanstvem. Francouzsky se byla schopná dorozumět pouze úzká skupina šlechticů. Francouzštinu se sice učili i představitelé národního hnutí, jako Palacký, Rieger, Sladkovský, Grégr. Jelikož však s výukou začali většinou až v pozdějším věku, nebyla jejich jazyková výbava na příliš dobré úrovni.⁸⁷ Teprve na počátku 20. století začala postupně pronikat francouzština do výuky na školách. Zájem o francouzský jazyk v Čechách ale musí být vnímán v celoevropském kontextu. Právě totiž v 19. století se rozšířil vliv francouzského jazyka po celé Evropě.⁸⁸ Lidé se často začali učit francouzsky, aby rozuměli proslulé francouzské literatuře. Francouzština se tedy stala jazykem všech elit, kulturních, mezinárodních i společenských. Češi však ve francouzštině navíc viděli určitou protiváhu němčiny. O pronikání francouzštiny svědčí také to, že čeština z ní začala přejímat slova. Často však byla znalost francouzštiny považována za projev snobismu.⁸⁹

Výuka francouzštiny na školách byla pouze fakultativní. Prvním typem škol, kde se začalo vyučovat francouzsky povinně, byla reálná gymnázia.⁹⁰ Francouzština se vyučovala také na soukromých dívčích ústavech, nebo bylo možno se ji naučit při soukromé výuce.

---

⁸⁴ ŘEPA, Milan: Atraktivita románského světa. In: HLAVÁČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha 2014, sv. 2, s. 289.

⁸⁵ HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 136–145.

⁸⁶ Tamtéž, s. 78–87.

⁸⁷ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 85–87.

⁸⁸ Francouzština byla jazykem diplomatů, aristokratů, ale také finančníků a obchodníků. Postupně pronikala i do kultury, vědy a techniky.

⁸⁹ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 401–407.

⁹⁰ První bylo založeno roku 1862 v Táboře.

Baštou výuky francouzštiny se stala Vyšší dívčí škola v Praze. Prostor francouzštině se otevřel díky odporu Němců k povinné češtině. Postupně se francouzština začala dostávat i do dalších škol a od roku 1882 byla francouzština zastoupena na všech stupních školství.⁹¹

Francouzský životní styl, móda a kultura obecně měly velký vliv až do počátku první světové války. Paříž v době „la belle époque“ i s jejím symbolem, Eiffelovou věží, se stala pojmem v celé Evropě. Po francouzském vzoru se zřizovaly měšťanské salony, restaurace, módní salony.⁹² Francie se stala Mekkou atraktivního životního stylu počátku století.

---

⁹¹ ŘEPA, Milan: Atraktivita románského světa. In: HLAVAČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha 2014, sv. 2, s. 290.

⁹² Tamtéž, s. 291.

4. Češi ve Francii

Odchod Čechů do Francie probíhal v několika vlnách. Češi opouštěli zemi legálně i ilegálně. Odcházeli jednotlivci, i celé rodiny. Důvodem k emigraci mohlo být lepší finanční zajištění, které Francie nabízela, nebo hledání politického azylu. Někdy se také do Francie uchýlili lidé utíkající před trestním postihem.⁹³ První větší skupiny krajanů se do Francie začaly dostávat až na počátku 50. let 19. století.⁹⁴

Od poloviny 19. století začali do Paříže směřovat čeští živnostníci. Jedním z nejznámějších byl Josef Hůlek, který se vypracoval do pozice věhlasného krejčího s anglickou klientelou, jehož služby vyhledal i Napoleon III. Na Hůlkově obchodě měl být český nápis „Zde se mluví česky“.⁹⁵ Po Hůlkovi přicházeli další živnostníci, pracující především v oděvnictví a pohostinství. Ti v Paříži postupně vytvářeli tzv. českou či československou Paříž. Jednalo se o oblast okolo *Palais-Royal*, *rue de Rivoli*, dále od *place de l'Opera* až po *boulevard de Clichy*. Postupně se k živnostníkům začali přidávat i řemeslníční tovaryši, kteří se vydali do zahraničí na zkušenou. Od konce 70. let 19. století do Francie směřovali také čeští dělníci. Jejich počty však nepřesahovaly, stejně jako u ostatních profesí, několik stovek.⁹⁶ Nepříliš početnou skupinou byli čeští studenti, jež Francie tolik nepřitahovala ze dvou důvodů. Jednak se studium na vysoké škole v Čechách považovalo za projev vlastenectví, jednak mnoho studentů směřovalo na rakouské a německé univerzity, neboť zde již existovala dobře vyvinutá síť kontaktů, která mezi českým a francouzským univerzitním prostředím chyběla.⁹⁷ Malou skupinu v Paříži vytvořili také umělci.⁹⁸ Všichni emigranti, bez ohledu na povolání, se postupně museli novému prostředí přizpůsobit, a to jak společensky, tak i kulturně a politicky. Pro mnohé se však stal překážkou jazyk a konkurence domácích francouzských pracovníků.⁹⁹ Před první světovou válkou postupně narůstal počet českých rodin přicházejících do Paříže. Zvyšoval se však i počet smíšených sňatků Čechů s Francouzkami. Důvodem bylo, že do Francie z Rakousko-Uherska přece jen stále proudilo

⁹³ BROUČEK, Stanislav: Češi ve Francii. In: *Češi v cizině*. Praha 1996, s. 137.

⁹⁴ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 26.

⁹⁵ LEGER, Louis: *Souvenir de la Beseda*. In: DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Paříž 1912, s. 30.

⁹⁶ BROUČEK, Stanislav: Češi ve Francii. In: *Češi v cizině*. Praha 1996, s. 137.

⁹⁷ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 370 – 371.

⁹⁸ Jaroslav Čermák, Soběslav Pinkas, František Kupka, Otto Gutfreund, Emil Filla, Otakar Kubín aj.

⁹⁹ REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha 2008, s. 11–13.

více mužů než žen. Například v roce 1911 bylo ze všech občanů Rakousko-Uherska ve Francii až 60 % mužů.¹⁰⁰

Česká pařížská populace ve Francii byla tedy značně homogenní. Jednak ji tvořili převážně muži, jednak z velké části tito muži pocházeli z Čech, Slováků zde bylo pouze nepatrné množství. Většina Čechů pracovala v oděvnictví, jednalo se o krejčí, kterých bylo mezi pařížskými Čechy nejvíce, kožešníky a ševce. Dále se Češi živili jako mechanici a strojníci, číšníci, umělečtí truhláři a zahradníci, jež žili na předměstí Paříže, zejména ve *Vitry-sur-Seine*, kde se nacházela mnohá zahradnictví. Nejméně početnou skupinou byli umělci, studenti, pekaři, fotografové aj. Tyto profese byly většinou po Paříži roztroušeny a nesoustřeďovaly se do nějakého významnějšího celku.¹⁰¹

Počty Čechů ve Francii před první světovou válkou se v literatuře značně liší. Miroslav Gregorovič ve své práci uvádí, že v Paříži žilo kolem tisíce Čechů. Stéphane Reznikow zase hovoří o patnácti stech až dvou tisících Čechů a Stanislav Brouček se přiklání dokonce ke třem až pěti tisícům Čechů. Francouzský historik Jean-Philippe Namont, jehož práce je ze všech zmiňovaných nejnovější, odhaduje počet Čechů ve Francii na tři tisíce.¹⁰²

Délka pobytu Čechů ve Francii byla rozdílná, především podle účelu, za kterým osoby do země přicházely. Obvykle přijížděli do země vyučení mladí muži na zkušenou. Byli to převážně zahradníci a strojníci. Studenti ve městě také nežili příliš dlouho, většinou pouze několik semestrů během studia. Za stálé nelze označit ani umělce, kteří často migrovali po celé Evropě, aby získali zkušenosti a inspiraci.¹⁰³ Postupně také rostl počet krátkodobých (několikadenních) návštěvníků, především v období Světových výstav, kdy se Češi jeli podívat do Paříže na pokrok světového průmyslu.¹⁰⁴

4.1. Československé spolky ve Francii

Před rokem 1862 Češi nevyvíjeli ve Francii žádnou výraznější politickou, ani spolkovou činnost. I přesto mohla existovat síť kontaktů mezi několika málo Čechy, žijícími již delší dobu ve Francii, na kterou se bylo možné při příchodu obrátit. Důvodem k neaktivitě byl poměrně malý počet Čechů ve Francii a neexistence výraznějších osobností, které by se o

---

¹⁰⁰ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 71.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 70–72.

¹⁰² Z toho až dva tisíce žily jen v Paříži a jejím okolí.

¹⁰³ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 74.

¹⁰⁴ HORSKÁ, Pavla. *Sladká Francie*. Praha 1996, s. 78.

spolkový život zasadily.¹⁰⁵ To se však změnilo roku 1859, kdy do Paříže zavítala velmi výrazná osobnost české politiky, Josef Václav Frič.¹⁰⁶

4.1.1. Českomoravská beseda

Frič jakožto politický emigrant si stanovil dva cíle. Jednak propagovat českou otázku mezi evropskými revolucionáři, jednak ji popularizovat v evropské veřejnosti. Aby toho mohl dosáhnout, potřeboval základnu, o kterou by se mohl opřít. Tuto základnu se po mnoha peripetiích podařilo založit roku 1862, kdy vznikla *Českomoravská beseda*. Spolek financoval již zmíněný krejčí Hůlek. Poprvé se *Beseda* sešla 16. října 1862, za místo svých schůzí zvolila kavárnu *Café des Nations*, což se ale po nějaké době změnilo.¹⁰⁷ *Beseda* sdružovala „malé podnikatele, dělníky, umělce a studenty“. Spolek zpočátku nebyl výlučně český, mezi zakládajícími členy byli i dva Poláci a jeden Francouz.¹⁰⁸ Při setkáních se četl český a francouzský tisk, hráli se karty, biliár, pilo se české pivo. Frič občas předčítal politické přednášky nebo je pořádal – např. jednu přednášku pronesl Louis Leger o Janě z Arku.¹⁰⁹

V roce 1866 byly pro *Besedu*, která již čítala téměř 80 členů, sepsány stanovy a zároveň byl zvolen výbor. Čestnými členy spolku se stali Louis Leger a Jan Nepomuk Rajský-Paradejský, jež byl členem polské kolonie v Paříži.¹¹⁰ Postupně se *Beseda* stala útočištěm pro Čechy, kteří do Paříže přijeli jen na několik dní na Světovou výstavu, nebo za prací. Častým hostem *Besedy* se při svých cestách do Paříže stal také František Ladislav Rieger.¹¹¹ Mezi Fričem a Riegreem však vznikly třecí plochy, především kvůli Riegrově orientaci na carské Rusko, se kterou Frič nesouhlasil. Spolek se nakonec přiklonil k Riegrovu rusofilskému smýšlení.¹¹² V druhé polovině 70. let se *Beseda* začala vnitřně proměňovat. Ujasnily se vztahy mezi členy spolku a začaly zlepšovat některé stránky spolkové činnosti. Postupně zvětšovala knihovna, do které byla mimo jiné z českých zemí dodávána česká periodika, také byl velmi efektivně organizován volný čas pařížských Čechů. *Beseda* v Paříži

¹⁰⁵ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 45.

¹⁰⁶ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 24.

¹⁰⁷ CHALOUPEK, Jindřich: Sokol a Českomoravská beseda v Paříži (První část 1862–1971). In: *Češi v cizině 10*. Praha 1998, s. 103–104.

¹⁰⁸ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 45–46.

¹⁰⁹ LEGER, Louis: Souvenir de la Beseda. In: DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Paříž 1912, s. 30.

¹¹⁰ CRKAL, Vilém: Češi ve Francii. In: DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Paříž 1912, s. 18.

¹¹¹ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 49.

¹¹² NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 48.

bojovala proti vídeňské vládě a jejímu jednání, zároveň se snažila pomáhat pařížským Čechům, kteří se dostali do existenčních potíží. Již v 70. letech vznikla první pomoc pro tyto chudé krajany, později v roce 1885 vznikla nemocniční pokladna.¹¹³ Spolek se ale nezajímal pouze o krajany ve Francii. Postupně začaly narůstat kontakty s českými zeměmi, i s ostatními Čechy žijícími v zahraničí.¹¹⁴ K zvýšení povědomí v Čechách o existenci *Besedy* dopomohly snahy spolku propojit kulturu s politikou. *Beseda* uspořádala loterii, jejíž výtěžek byl věnován na stavbu Národního divadla v Praze.¹¹⁵ Tím chtěli pařížští Češi ukázat, že pouto mezi nimi a jejich vlastí je stále velmi silné.

V září 1870, kdy Paříž vzdorovala pruským vojskům, se asi 50 členů *Besedy* rozhodlo vstoupit do *Legie Přátel Francie*, jež vznikla na obranu Paříže. Dobrovolníci před odchodem cvičili v *Palais-Royal*. Během prusko-francouzské války se aktivita *Besedy* nacházela v útlumu. Členové, kteří se bojů neúčastnili, se sice nadále scházeli, ale činnost spolku byla téměř nulová. Po prusko-rakouské válce se *Beseda* soustředila na sbližování s Francouzskou republikou a na veřejné projevy náklonnosti k Francii. Její členové se účastnili velkolepých francouzských akcí, např. odhalení sochy Republiky na Náměstí Republiky, nebo pohřbu Victora Huga. Pro tyto příležitosti si *Beseda* nechala vyrobit vlastní prapor s českým lvem. Těmito kroky se spolek dostal do povědomí francouzských politických elit.¹¹⁶ Spolu s novou vlnou emigrace v 80. a 90. letech přišla do Paříže sokolská idea, jež mezi francouzskými Čechy i Francouzi samotnými našla příznivce a propagátory. Vliv *Besedy* začal postupně upadat a kormidlo českého spolkového života ve Francii převzal *Sokol*.¹¹⁷ Poměrně zajímavé svědectví o Česích v Paříži a *Českomoravské Besedě* poskytl ve svých *Pařížských obrázcích* Jan Neruda:

„*Hloučku Čechů v Paříži se nalézajících a znajících podařilo se něco, čeho posud nesvedlo tamtéž žijících sto tisíc Němců; majíť duševní své centrum, pařížskou českou Besedu. V den Napoleonův, kdy celá Paříž šatí se v trojbarevné prápory, vlaje z Café des Nations vedle Palais Royal také krásný prapor červenobílý, nesoucí v středu svém českého lva. Café des Nations je sídlem české Besedy. Scházejí se zde Češi, ovšem jen jednou za týden, vždy ve*

¹¹³ BOHÁČ, Jaroslav. *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha I, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 27.

¹¹⁴ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 55.

¹¹⁵ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 53.

¹¹⁶ CRKAL, Vilém: Češi ve Francii. In: DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Paříž 1912, s. 21–23.

¹¹⁷ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 60.

čtvrtek; počet jejich je příliš skrovný, Paříž příliš rozsáhlá, zaměstnání rozdílné, než aby denně se scházeti mohli. Čtvrtek je za to polovičním svátkem, tu se oblíkne čamara a spěchá do *Café des Nations*, kde ve zvláštní oddělené místnosti jsou již rozloženy všechny české časopisy politické a zábavné, kde je i česká knihovnička. Zde se čte, předčítá, vypravuje [...] Pařížští Češi jsou skoro vesměs řemeslníci a průmyslníci, někteří jsou tam jen na rok neb na dvě léta, aby nabyli zkušenosti, jiní žijí tam již dvacet a více let. V elegantním loubí nekonečné *rue de Rivoli* je na šatním jednom krámě pověstný a známý již nadpis „zde se mluví česky“. Zde pracuje a vydělává náš řádný a obětavý Hulek, outočiště a potěcha každého do Paříže přibývajícího Čecha...”

4.1.2. Pařížský Sokol

Po prvních kontaktech mezi pražskými sokoly a pařížskými cvičenci byla v roce 1891 v *Besedě* zřízena tělocvičná sekce. O rok později se na návrh pokladníka Františka Jackla změnil název spolku na *Českou tělocvičnou jednotu Sokol v Paříži*.¹¹⁸ *Sokol* se postupně rozrůstal a v roce 1912 sdružoval již 142 členů.¹¹⁹ Některé významné osobnosti pařížských Čechů se stali čestnými členy, někteří i členy doživotními.¹²⁰ Schůze *Sokola* se konaly, stejně jako u dalších Čechů žijících v zahraničí, v hostincích krajanů. Pařížský *Sokol* si vybral za místo svých srazů restauraci Svoboda, později přejmenovanou na *Chez Senne*, v *Palais-Royal*.¹²¹ Velkým problémem se však stala tělocvična, jejíž pronájem byl pro spolek velmi nákladnou položkou. Proto se místo, kde sokolové cvičili, několikrát změnilo. Sokolové dokonce na počátku 20. století nechali vypracovat plány na vlastní sokolskou tělocvičnu. Tento záměr však nikdy nebyl uskutečněn.¹²²

Záměrem *Sokola* bylo posílení francouzsko-českých vztahů skrze sport. Pařížský *Sokol* poprvé oficiálně vystoupil v roce 1892 v Nancy při slavnosti francouzských cvičenců a poté byl poměrně často zván na akce pořádané *Union des sociétés de gymnastique de France*. *Sokol* však nenavazoval kontakty pouze v rámci Francie, ale usiloval o sblížení s pražským

¹¹⁸ CRKAL, Vilém: Češi ve Francii. In: DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Paříž 1912, s. 23.

¹¹⁹ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 54–55.

¹²⁰ DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Paříž 1912, s. 75–76.

¹²¹ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 60.

¹²² NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 55.

Sokolem a dalšími slovanskými komunitami, jak ve Francii, tak jinde v zahraničí. Z toho důvodu se pařížští Čechové účastnili nejrozličnějších tělocvičných akcí.¹²³

Ač byl původní záměr ryze sportovní, postupně se *Sokol* začal čím dál více politizovat. Až 10% z jeho financí bylo věnováno na politickou propagandu. Kvůli kontaktům se silně nacionalistickými francouzskými kruhy se *Sokol* posouval v politickém spektru čím dál více doprava.¹²⁴ Politická činnost také spočívala v účasti na veřejných akcích, jako byl pohřeb malíře Václava Brožíka, či oslava sta let od narození spisovatele Victora Huga. Pomocí přednášek a publikací se *Sokol* věnoval snaze o propagandu zaměřenou na Čechy a francouzské veřejné mínění.¹²⁵

Sokol se lze však označit i za spolek věnující se kulturní činnosti. Měl vlastní knihovnu, pořádal přednášky, rekreační výlety a každoroční ples. Organizovány byly také slavnosti, pro něž byl zřízen sokolský orchestr. Spolek ale nezaostával ani v sociálních záležitostech. Nově příchozím poskytoval pomoc při hledání práce a bydlení. Na to např. vzpomínal legionář Ladislav Preininger: „*Do Paříže jsem dojel dne 9. ve čtvrtek ráno. Na nádraží mne očekával br. Svoboda, bývalý náčelník zdejšího Sokola, poslaný tam br. Kynclem. [...] Posadil mne do taxi a dovezl do hotelu „U dvou Amerikánů“ v rue Geoffroy-Marie a tam mne ubytoval. [...] Br. Kyncl, který je obchod. zástupcem nějaké hedvábnické firmy, též bydlí v hotelu nedaleko odtud. Večer jsem se s ním sešel a ujistil mne, že práci najdu velmi brzy a že mi v tom pomůže.*“¹²⁶ Pro tyto účely byl založen podpůrný fond, který pomáhal krajanům, kteří se ocitli v těžké životní situaci.¹²⁷ *Sokol* navíc neustále získával nové členy, zejména z vrstvy živnostníků v okolí *Palais-Royal*. To bylo samozřejmě pro organizaci výhodou, jelikož každý člen musel spolku odvádět členský poplatek, pro jehož neplacení mohl být člen ze *Sokola* vyloučen.¹²⁸

4.1.3. Socialistické sdružení Rovnost a další české spolky ve Francii

Na počátku 20. století vznikaly ve Francii další české spolky. Dopomohlo k tomu přijetí zákona, který ukončil regulaci vzniku sdružení cizinců ve Francii. O založení vlastního sdružení usilovali socialisticky orientovaní dělníci, jejichž počet se od 80. let 19. století

¹²³ *Sokol Paříž: 1892-2007*. Paříž 2008, s. 22–24.

¹²⁴ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 55–57.

¹²⁵ CRKAL, Vilém: Čechi ve Francii. In: DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Paříž 1912, s. 24–27.

¹²⁶ PREININGER, Ladislav: *Přísaha: deník legionáře Ladislava Preiningera*. Milena Freimanová (ed.). Praha 2016, s. 26.

¹²⁷ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 59–61.

¹²⁸ NA Praha, fond Sokol Paříž, karton 3, inv. č. 3, Jmenný seznam členstva Sokola Paříž r. 1911.

zvyšoval. Jejich záměrem bylo projednávání sociálních otázek a upozorňování na problematiku postavení dělníků ve společnosti. V roce 1904 proto vzniklo sdružení pokrokařů, které přijalo název *Sdružení pařížských Čechů*. To se však již v téže roce rozpadlo a jeho místo zabralo *České socialistické sdružení*. Cílem spolku byly hospodářské, politické a duchovní záležitosti dělnictva. Spolek se však začal pozvolně rozpadat, kvůli vnitřním rozkolům a nekázní některých členů.¹²⁹

V roce 1907 byl spolek znovu přejmenován na *Rovnost*. Toto „socialistické“ sdružení bylo politicky orientováno nejprve anarchisticky, později sociálně demokraticky. Do *Rovnosti* vstupovali i do Paříže přijíždějící studenti. Jedním z nich byl například mladý Edvard Beneš.¹³⁰ Spolek se začlenil do života české kolonie v Paříži. Svoje první setkání *Rovnost* uspořádala v únoru 1907 v restauraci sokola a legionáře z roku 1870 Vyhánka, což bylo znamením, že sdružení se chce zapojit jako legitimní součást do spolkového života Čechů ve Francii. Později se její schůze začaly odbyvat v restauraci *Chez Senne*, kde se rovněž scházel pařížský *Sokol*.¹³¹

I přes poměrně malou členskou základnu se spolek *Rovnost* stal důležitým článkem života pařížských Čechů. Spolek se pokoušel rozšířit svůj vliv na všechny Čechy žijící ve skrovných podmínkách, zejména na dělníky. *Rovnost* se ale také snažila oslovit francouzské dělníky a přiblížit jim českou otázku.¹³² Postupně se sbližoval nejen se socialisty slovanských národů, ale i s domácími českými sociálními demokraty, kteří byli zváni do Paříže, aby zde přednášeli.¹³³ O svých aktivitách informoval spolek v listu *Vystěhovalec*, který byl vydáván v Praze od roku 1904. Sdružení pořádalo kulturní akce jako společné návštěvy muzeí a výstav, výlety po okolí Paříže a francouzském venkově. Postupně rozšiřovalo svou knihovnu a pořádalo přednášky o umění a literatuře.¹³⁴

Sokol a *Rovnost* přes veškeré rozdíly měly několik podobností. Jednak vnímaly Rakousko jako nepřítele Čechů a snažily se prosadit mezi krajany názor, že by bylo potřeba

---

¹²⁹ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 61–63.

¹³⁰ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 98.

¹³¹ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 63.

¹³² BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 34.

¹³³ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 98.

¹³⁴ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 65–68.

v případě války stát na straně Francie, jednak obě sdružení měla na svých stranách výrazné osobnosti, které se staly hlavními aktéry roku 1914 a čtyř následujících let. V neposlední řadě bylo jejich společným zájmem sociálně pomáhat krajanům, kteří přišli do Francie. Obě sdružení také poskytovala Čechům možnost setkávat se se svými krajany.¹³⁵

V roce 1909 vznikla další dvě sdružení. Jedním byla *Association franco-slave de l'Université de Paris*, založená na popud francouzských slavistů E. Denise, E. Picota, E. Haumanta, P. Boyera a G. Bienaimého.¹³⁶ Cílem tohoto sdružení byla především materiální pomoc pro slovanské studenty studující v Paříži. Sdružení pořádalo přednášky, francouzsko-slovanské koncerty a výlety. Zároveň se staralo o propagaci slovanských národů (především Čechů a Slováků) ve francouzském povědomí.¹³⁷ Druhým sdružením byl *Spolek česko-slovanských zahradníků*. Vznikl v době, kdy na předměstích Paříže začaly vyrůstat zahradnictví a zelinářské zahrady, a to především ve Vitry-sur-Seine. Spolek se scházel v okolí *Palais-Royal* a poměrně záhy navázal úzkou spoluprací s pařížským *Sokolem*. Díky této spolupráci mohli zahradníci využívat sokolskou nemocniční pokladnu.¹³⁸ Před začátkem první světové války vzniklo také *Sdružení slovanských cyklistů*, byl založen také *Český sportovní kroužek* a *Kroužek českých tamburašů*.¹³⁹

Postupem času začaly české pařížské spolky vytvářet vazby. *Sokol* a *Rovnost* spolu např. v roce 1908 pořádaly konferenci „Pravda o náboženství“. Sjednocování spolků bylo na jedné straně iniciováno ze strany českých zemí. Tam v roce 1903 vznikla *Národní rada česká*, jež chtěla hájit zájmy českého národa, a pod její záštitou se měly sjednotit spolky emigrantů. Na druhé straně vycházela iniciativa také ze strany Francouzů. V roce 1911 vznikla *Office central des nationalités*¹⁴⁰, jež měla bránit zájmy Francie a národnosti v Evropě a měla je spojit pod ochranou Francie.¹⁴¹ Kancelář měla fungovat jako stálá instituce podporující sebeurčení národů, tudíž jako „patron“ zaručení míru. Jelikož se postupně začíná sbližovat NŘČ a Ústřední kancelář, zažádaly české spolky ve Francii v roce 1912 o členství v Ústřední kanceláři. Delegáti českých sdružení založili ve stejném roce v Paříži pobočku, ze které se na

¹³⁵ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 66.

¹³⁶ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha 2007, s. 98.

¹³⁷ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha I, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 36.

¹³⁸ NA Praha, fond Sokol Paříž, karton 3, inv. č. 3, Jmenný seznam členstva Sokola Paříž r. 1911.

¹³⁹ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha I, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 36.

¹⁴⁰ Ústřední kancelář svazu národností.

¹⁴¹ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 69.

konci tohoto roku stala *Union des associations tchéques de Paris*.¹⁴² Byl zřízen *Ústřední výbor českých spolků*, jehož prvním předsedou se stal sokol A. Jindra a později sokol V. Chalupa, tajemníkem se stal novinář V. Crkal.¹⁴³ *Svaz českých pařížských spolků* a jeho výbor tak vytvořili jakousi „protokolonii“, která dala základ českému odboji na francouzském území.¹⁴⁴

---

¹⁴² Svaz českých pařížských spolků.

¹⁴³ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 37.

¹⁴⁴ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 61–70.

5. Češi jdou do války: počátky odboje ve Francii

5.1. Československá Kolonie ve Francii – vznik a činnost v počátcích války

Sokol a *Rovnost* se roku 1914 dohodly na založení české Kolonie ve Francii. Hlavní iniciací tohoto počínu byl počátek první světové války. Kolonie měla za úkol zprostředkovat odvod dobrovolníků do francouzského vojska a zajistit životní podmínky pro Čechy, kteří zůstali ve Francii jako občané nepřátelského Rakouska. České spolky v Paříži se již od roku 1912 připravovali na možnost války s Rakouskem. *Sokol* založil střelecký oddíl, *Rovnost* na existenci této možnosti upozorňovala krajany. *Svaz českých pařížských spolků* se dokonce písemně dotazoval politické reprezentace v Čechách, jak by se měl připravit na možnou válku, do které by vstoupilo i Rakousko-Uhersko. Odpovědi se mu dostalo jen od politika Františka Soukupa, který *Svazu* sdělil, že pochybuje o možnosti válečného konfliktu. Přes veškerou aktivitu se *Svaz* nakonec pár týdnů před vypuknutím války rozpadá kvůli rozporům mezi politicky nejednotnými spolky.¹⁴⁵

Dne 28. června 1914 se čeští sokolové účastnili tělocvičného sjezdu v Bonnevalu. Právě tam k nim dorazila zpráva o atentátu na nástupce rakouského trůnu Ferdinanda d'Este. Starosta města a prefekt se obrátili na předsedu sokola Augusta Smutného a zeptali se ho, co by Češi dělali v případě, že by atentát vyústil ve válku. Smutný odpověděl, že sokolové by ve válce stáli po boku Francie.¹⁴⁶ Válka však byla pro většinu lidí pouze možností, proto spolky dále pokračovaly ve své obvyklé činnosti. Po vyhlášení ultimáta Srbsku ze strany Rakousko-Uherska však začínalo být ještě zřetelnější, že válečný konflikt je stále větší hrozbou. *Rovnost* a *Sokol* uspořádaly 25. července schůzi v restauraci *Chez Senne*. Zde bylo rozhodnuto, že se české spolky spojí a následujícího dne společně vystoupí proti Rakousko-Uhersku. Zároveň padlo rozhodnutí, že všichni bojeschopní muži se budou hlásit do francouzské armády jako dobrovolníci. Navíc bylo nutné zajistit pro Čechy povolení k pobytu, aby nebyli internováni a nebyl jim zabaven majetek, jakožto občanům nepřátelského státu.¹⁴⁷

Následujícího dne se obě sdružení rozhodla uspořádat protest proti rakouskému ultimátu. Pochod Čechů skončil před rakousko-uherským vyslanectvím v Paříži, kde Češi provolávali slávu Francii a Srbsku a vykřikovali hesla jako „Pryč s Rakouskem!“. Někteří se snažili dostat dovnitř do budovy, jiní strhali prapor císařství a spálili jej.¹⁴⁸ Fotografie Čechů protestujících před sochou

¹⁴⁵ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 75–77.

¹⁴⁶ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 79–80.

¹⁴⁷ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862-1918*. Praha 2007, s. 102–104.

¹⁴⁸ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 82–86.

Republiky se objevila i ve francouzském tisku. Nakonec proti protestujícím musela zasáhnout policie a francouzské úřady poslaly oficiální omluvu rakouské vládě.

Obrázek 1 Demonstrace pařížských Čechů v červenci 1914

Češi žili v nejistotě až do vypuknutí války 28. července 1914. Dne 29. července byl vytvořen prozatímní výbor, společný pro oba spolky, v čele s Josefem Hoffmannem-Krátkým, Tento výbor se stal základním kamenem pro českou Kolonii. Od této chvíle nabraly události rychlý spád. Pařížští Čechové se především museli rychle postarat o svůj osud ve Francii. Ta vyhlásila 1. srpna mobilizaci a zároveň vydala zvláštní opatření vůči cizincům. Cizinci mohli opustit Francii do konce prvního dne mobilizace, ovšem museli cestovat vlakem po předem určené trase.¹⁴⁹ Zároveň cizinci museli do prvního dne opustit vojenské pásmo A (30 km podél hranice) a Paříž a museli se přesunout na západ Francie, kde bylo možno požádat o povolení přejít k neutrální hranici. V reakci na tato opatření vyzvalo rakouské velvyslanectví své občany, aby se připojili k rakouským plukům ve své zemi.¹⁵⁰

Následujícího dne byl vydán dekret, jenž oznamoval, že občané Rakouska a Německa budou internováni. Znejistělí Češi se setkali v restauraci *Chez Senne*, aby se dohodli, jak bude vypadat jejich další postup. Nikdo nechtěl jít bojovat za Rakousko a ti, kteří nebyli zainteresováni v žádném ze spolků a ve Francii žili pouze krátce, se již většinou stihli vrátit do vlasti.¹⁵¹ Členové spolků se shodli, že nikdo z nich neopustí Francii. Na druhou stranu to znamenalo, že pokud by Češi nesehnali povolení

¹⁴⁹ Češi se měli vrátit do Rakouska přes Švýcarsko.

¹⁵⁰ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 80.

¹⁵¹ BROUČEK, Stanislav. *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862-1918*. Praha 2007, s. 104.

k pobytu s propustkou, budou muset ohlásit svou totožnost na policejním komisařství, aby nebyli obviněni ze špionáže pro rakousko-uherské soustátí.¹⁵²

Dne 2. srpna obdrželo francouzské Ministerstvo války dopis od české Kolonie, jenž oznamoval, že Češi při nahlašování svého pobytu na policejním komisařství přiloží ke svým dokladům zvláštní dokument. Tímto dokumentem bylo prohlášení, že Češi jsou připraveni vstoupit do francouzské armády nebo přijmout jinou službu ve Francii. V prohlášení stála formulace, jež poměrně dobře osvětluje vztah pařížských Čechů k Francii: „*Pane ministře, jsme rodem Čechové, ale svým srdcem jsme též Francouzi a v okamžiku nebezpečí jsme na místě jen mezi svými francouzskými přáteli.*“¹⁵³ Postupně byly tištěny seznamy branců, které dobrovolníci podepsali buď v sídle Kolonie v ševcovství Zahrádka, nebo do restaurace *Chez Senne*. Již od prvního dne se k odvodu hlásilo mnoho mužů, především to byly členové *Sokola*, *Rovnosti* a *Českého spolku zahrádkářů*. Celkem se do francouzské armády během celého léta přihlásily až dvě třetiny všech Čechů ve Francii.¹⁵⁴

Vedoucí činitelé Kolonie se setkali s E. Denisem a J. Sansbœufem, jež jim pomohli navázat spojení s francouzskými úřady. Představitelé české Kolonie byli zavedeni na policejní prefekturu, kde obdrželi dočasné povolení k pobytu v Paříži. Delegace Čechů byla poté vyslána na Ministerstvo války, aby vydobyla pro Čechy srovnatelné postavení s Poláky a Alsasany-Lotrinci. Dne 9. srpna Kolonie svolala schůzi, na které ke krajanům promluvil E. Denis, který se snažil podnítit ke vzpouře proti Rakousku. Navíc Francie české dobrovolníky do cizinecké legie přijala, a to na dobu trvání nepřátelských akcí válčících stran.¹⁵⁵ Po této zprávě začali sokolové kolektivně cvičit ve své tělocvičně, později byla při těchto cvičeních zastoupena celá česká komunita. Posléze však pařížský vojenský guvernér tato samostatná vojenská cvičení cizinců zakázal.¹⁵⁶ Odvody dobrovolníků se konaly v Invalidovně 22. srpna. *Rovnost* se naposledy setkala 21. srpna, aby si ujasnila své cíle. Členové se shodli, že Ústřední mocnosti musí být rozhodně poraženy a že Češi by měli získat nezávislost jako republika.¹⁵⁷ Následujícího dne se v pařížské Invalidovně konaly vojenské odvody a druhého dne dobrovolníci, kteří byli přijati do cizinecké legie, odjeli na výcvik.¹⁵⁸

Po odjezdu dobrovolníků stanuly před Kolonií nové úkoly. Jednak úkoly vnitřní, musela si vytyčit cíle a vytvořit organizační strukturu, jednak úkoly „vnější“, bylo nutné navázat kontakty

---

¹⁵² BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 90–91.

¹⁵³ Tamtéž, s. 92–93.

¹⁵⁴ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 81.

¹⁵⁵ BROUČEK, Stanislav: Češi ve Francii. In: *Češi v cizině*. Praha 1996, s. 139.

¹⁵⁶ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 82–83.

¹⁵⁷ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 111–112.

¹⁵⁸ PICHLÍK, Karel: *Bez legend*. Praha 1991, s. 64.

s ostatními českými organizacemi v cizině.¹⁵⁹ Po nových volbách stanul v čele výboru Kolonie Josef Hoffman-Krátký. Muž, který sice žil ve Francii již před válkou a měl poměrně širokou síť francouzských kontaktů, ale o spolkový život Čechů se až do roku 1914 nezajímal.¹⁶⁰ Výbor Kolonie měl dvě oddělení: politické, starající se o postavení Čechů a propagaci, a sociální, starající se o rodiny dobrovolníků a všechny Čechy v těžké životní situaci. Česká Kolonie byla velkoryse podporována jak pařížskou radnicí (díky E. Denisovi), tak krajany žijícími v Americe. Také vydávala vlastní noviny *Na Zdar*.¹⁶¹

V posledních měsících roku 1914 však měla Kolonie před sebou ještě trnitou cestu, a to jak v boji o uznání Čechů jako spřáteleného národa, tak i ve vnitřních záležitostech. Češi dostali v srpnu příslib, že nebudou označeni za nepřítel republiky. Ale již v říjnu přijala Francie poměrně přísná opatření proti příslušníkům nepřátelských států, jež nechala internovat. Kolonie se snažila prezidenta Poincarého a francouzského ministra války přesvědčit o českém přátelství k Francii.¹⁶² Nakonec bylo vydáno rozhodnutí o propuštění internovaných občanů Rakousko-Uherska s českou, polskou, srbskou, chorvatskou, trentinskou, rumunskou a bosenskou národností. Kolonie dostala povolení vydávat Čechům osvědčení o české národnosti a stala se tedy oficiální autoritou. Navíc Ministerstvo spravedlnosti rozhodlo v polovině října, že Čechům nebude zabavován majetek.¹⁶³

Přes veškeré úspěchy se však začali v Kolonii objevovat spory, především mezi politickým a sociálním oddělením. Předseda politického oddělení Hoffman-Krátký byl obviňován, že z politického oddělení udělal kruh svých přátel, kteří velmi netransparentně rozhodovali o Kolonii. Členové obou se navíc vzájemně obviňovali z machinací při udělování osvědčení o národnosti. Spory byly natolik vyhrčené, že museli zasáhnout dobrovolníci z Bayonne a Ernest Denis.¹⁶⁴ Po mnohých peripetiích nakonec Hoffman-Krátký ze svého postu odstoupil a valná hromada Kolonie zvolila oficiální *Výbor Kolonie a českých dobrovolníků*,¹⁶⁵ ve kterém byly zastoupeny všechny profese a všechny generace krajanů v Paříži.¹⁶⁶

Nový výbor sepsal stanovy, jež Kolonii určily jako jediného představitele Čechů žijících ve Francii. Tyto stanovy již předpokládaly spojení se Slováky. Kolonie si také musela určit nové cíle, jejichž znění pomáhal formulovat Ernest Denis. Kolonie si stanovila několik úkolů: hájit ekonomické a politické Čechů ve Francii, udržovat a rozvíjet přátelské vztahy mezi Francouzi a Čechy, připravit

¹⁵⁹ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 89.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 90.

¹⁶¹ PICHLÍK, Karel: *Bez legend*. Praha 1991, s. 64–66.

¹⁶² BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha I, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 172–173.

¹⁶³ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 91–93.

¹⁶⁴ PICHLÍK, Karel: *Bez legend*. Praha 1991, s. 65–66.

¹⁶⁵ V originálním znění *Comité de la Colonie et des Volontaires Tchéques de Paris*.

¹⁶⁶ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862-1918*. Praha 2007, s. 112.

půdu pro diplomatické řešení české otázky, informovat Francii pomocí tisku o česko-slovanských právech a tužbách, navázat vztahy s ostatními slovanskými národy přátelícími se s Francií, zřídit další jednotky českých dobrovolníků, pomáhat zraněným dobrovolníkům a jejich rodinám.¹⁶⁷

Na přelomu let 1914 a 1915 však došlo k dalšímu konfliktu kvůli vydávání osvědčení. V důsledku těchto sporů založil Hoffman-Krátký novou organizaci, *Francouzsko-českou ligu*, která měla namísto Kolonie vydávat osvědčení o češství a zastávat politickou úlohu. Do tohoto sporu opět zasáhli dobrovolníci, tentokrát již z fronty, kteří zvolili výbor osmi příslušníků, jež je měli v Kolonii zastupovat. Na valné hromadě Kolonie 21. února 1915 předseda Kolonie Josef Čapek upozornil na malichernost sporů v porovnání s nasazením životů českých dobrovolníků na frontě. Čapek předložil valné hromadě dvě kandidátky, jednu s jeho výborem, druhou s výborem Hoffmana-Krátkého. Valná hromada znovu zvolila Josefa Čapka a Hoffman-Krátký ztratil vliv v Kolonii i *Francouzsko-české lize*.¹⁶⁸ Po uklidnění situace přestala *Liga* tvořit opozici a nakonec v květnu 1915 přešla zcela pod Kolonii.¹⁶⁹

V roce 1915 vznikla další organizace, *Rada česko-slovanských Kolonií*, jež se nestavila do role soupeře Kolonie, ale naopak měla za úkol včlenit ji do širšího celku zahraničních kolonií.¹⁷⁰ V čele organizace stál Svatopluk Koníček-Horský, pověřenec carského ministerstva války, a seskupovali se v ní stoupenci proruské a proslovanské politiky.¹⁷¹ Do *Rady* vstoupili i někteří členové Kolonie, např. tajemník kolonie Vilém Crkal, který se ujal redigování oficiálního listu *L'Indépendance tchéque*. Problémem se však stala Koníčková pochybná pomoc, a také různorodost členů, kvůli níž se *Rada* rozštěpila do dvou linií: proruské, pod vedením Koníčka-Horského, a západní, vedené členy *Rovnosti*. Po intervenci Čechů z Ameriky, Velké Británie a Švýcarska převážil západní proud. Koníček-Horský byl podezříván ze snahy vsadit českou korunu na hlavu ruského cara. Z toho důvodu se postupně dostal mimo politickou scénu. Do popředí vystoupili výrazné osobnosti následujících válečných a poválečných let, T. G. Masaryk a E. Beneš.¹⁷²

5.2. Rota „Nazdar“

Po tom, co francouzská vláda souhlasila s přijímáním českých dobrovolníků do francouzské armády, se 22. srpna 1914 dostavilo k odvodům v pařížské Invalidovně na několik set dobrovolníků.¹⁷³ Čeští dobrovolníci se sešli již v osm hodin ráno v zahradách *Palais Royal* a společně se svými přáteli a

¹⁶⁷ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 96.

¹⁶⁸ BROUČEK, Stanislav: *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862-1918*. Praha 2007, s. 113–114.

¹⁶⁹ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 100.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 100–101.

¹⁷¹ GREGOROVÍČ, Miroslav: *První československý odboj: Čs. legie 1914 - 1920*. Jinočany 1992, s. 10.

¹⁷² NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 75 – 114.

¹⁷³ PICHLÍK, Karel: *Bez legend*. Praha 1991, s. 64.

rodinami se vydali směrem k Invalidovně. Odvedeno však nakonec bylo asi 300 mužů. Častým důvodem k odmítnutí byl příliš nízký či vysoký věk dobrovolníka, nebo špatný zdravotní stav.¹⁷⁴ Někteří se však nehodlali vzdát svého cíle, tedy jít bojovat za český národ a Francii, a tak se pokusili podvádět. To byl případ Lumíra Březovského, teprve šestnáctiletého mladíka, který byl pro svůj věk nejprve odmítnut, ale před jinou komisí se mu podařilo předstírat vyšší věk, takže byl nakonec odveden. Tak získala budoucí rota svého nejmladšího člena.¹⁷⁵ Dalšího dne po odvozech se dobrovolníci vydali vlakem směrem do Bayonne, které sloužilo jako jedno z výcvikových center pro Cizineckou legii. K nim se nakonec přidali ještě další dobrovolníci, např. z Londýna.¹⁷⁶

Obrázek 2 Dobrovolníci před odjezdem do Bayonne

V Bayonne vytvořili čeští dobrovolníci první rotu praporu C, druhého pochodového pluku I. pluku Cizinecké legie.¹⁷⁷ Rota „Nazdar“, pojmenovaná podle sokolského pozdravu, jež její příslušníci používali, měla celkem 250 mužů, kteří byli rozděleni do 4 čet. Nebyla to rota čistě česká, sloužilo v ní také osm Slováků, čtyři Katalánci, dva Němci a dobrovolníci z Chorvatska, Švýcarska, Haliče a Alžíru. Velitelem roty se stal kapitál Marie Léon Joseph Sallé, jemuž bylo podřízeno 13

¹⁷⁴ NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 86.

¹⁷⁵ MAREŠ, Bohumil: *Lumír Březovský, benjamin roty Nazdar*. Brno 1934, s. 42. Srov. NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015, s. 86.

¹⁷⁶ MOJŽÍŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914-1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Druhé vydání. Praha 2017, s. 132.

¹⁷⁷ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 148.

francouzských důstojníků a poddůstojníků.¹⁷⁸ Rota „Nazdar“ v Bayonne budila zájem obyvatel i velitelů svými veřejnými sokolskými cvičeními, sborovým zpěvem a pozdravem.¹⁷⁹ Dobrovolníci nejprve cvičili ve svém civilním oblečení. Později jim byly dodány francouzské červeno-modré uniformy s červenou képi, na níž byl zobrazen hořící granát Cizinecké legie. Vyzbrojeni byli starými puškami *Lebel vzor 1886/93*.¹⁸⁰ Cvičení v Bayonne trvalo dva měsíce. Dne 12. října proběhlo na cvičišti v Bayonne slavnostní složení přísahy, při němž byl rotě předán její prapor, který vyšívaly bayonnské dámy.¹⁸¹ Rota „Nazdar“ se přesunula na frontu do Champagne 23. října, kde byli východně od Remeše včleněni do Marocké divize.¹⁸²

Na frontě byla rota postupně doplněna dvěma skupinami českých dobrovolníků z Londýna. K pluku dorazil i prapor D, jehož kulometné četě velel první český důstojník Ing. Václav Dostál. Ač byla rota „Nazdar“ na poměrně klidném úseku v Champagni, stejně konec roku 1914 přinesl 21 zraněných a prvního padlého, Lumíra Brezovského.¹⁸³ I první měsíce roku 1915 se neobešly beze ztrát, navíc řada vojáků v zimě onemocněla a někteří se k jednotce už nevrátili. Přesto to nejhorší na jednotku teprve čekalo. Na jaro 1915 byla připravena ofenziva k prolomení německých linií a ukončení války. Marocké divizi, podřízené 33. armádnímu sboru generála Pétaína, byl přidělen 1,5 km dlouhý úsek mezi městečky Berthoval a La Targette. Cílem následného útoku měla být 4 km vzdálená kóta 140 na hřebenu *Falaise de Vimy*. Útok předcházela šestidenní dělostřelecká příprava.¹⁸⁴ Samotná ofenziva započala 9. května v 10 hodin útokem na *Ouvrages blancs*.¹⁸⁵ Marocká divize byla nasazena do první linie. Vojáci se při výcviku v Bayonne naučili válčit podle předválečných francouzských předpisů. To znamenalo, že důstojníci šli v čele jednotky, která utvořila rozvinutou linii.¹⁸⁶ Vojáci postupovali na nepřítele vzpřímení v nápadných uniformách. Tato taktika však vedla k obrovským ztrátám. Většina důstojníků byla raněna nebo zabita, a během útoku neustále narůstaly ztráty v celé jednotce. Přesto rota „Nazdar“ pokračovala dál až ke kótě 140, která byla před polednem dobyta.

¹⁷⁸ MOJŽÍŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914-1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Druhé vydání. Praha 2017, s. 132.

¹⁷⁹ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 150–153.

¹⁸⁰ ŠPITÁLNÍK, Zdeněk: Ve stejnokroji Cizinecké legie: stejnokroj a výstroj první čs. dobrovolnické jednotky ve Francii 1914-1915. In: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 64, č. 1 (2015), s. 81-89.

¹⁸¹ ŠPITÁLNÍK, Zdeněk: S českým lvem do boje: prapory prvních československých dobrovolníků ve Francii 1914-1916. In: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 63, č. 4 (2014), s. 96-101.

¹⁸² MOJŽÍŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914-1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Druhé vydání. Praha 2017, s. 132.

¹⁸³ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 211–212.

¹⁸⁴ MOJŽÍŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914-1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Druhé vydání. Praha 2017, s. 138.

¹⁸⁵ Německé pozice vybudované z bílé křídové hlíny před komunikací mezi vesnicemi *La Targette* a *Souchez*.

¹⁸⁶ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 248–249.

Kvůli podcenění situace ze strany francouzských velitelů však nebyla rota „Nazdar“ doplněna dalšími oddíly a zásobami střeliva, a tak musela odpoledne kótu 140 opustit kvůli německému útoku.¹⁸⁷

Rota „Nazdar“ v bitvě ztratila 42 mužů, zraněno bylo kolem stovky mužů. Většinou se tito ranění k jednotce již nevrátili. V bitevní vřavě zmizel praporečník Karel Bezdíček, jež si vložil prapor roty „Nazdar“ do náprsní kapsy. Tak byl prapor nenávratně ztracen. Zbylí příslušníci se podíleli na dalším velkém útoku u vesnice Souchez již 16. května. Tento boj přinesl rotě další velké ztráty. Po ofenzivě zbylo v rotě z původních 250 jen 100 mužů. Ze zbytku Čechů vznikla 2. četa 1. rotý praporu A pod velením Ivana Štafla, která byla nasazena na přelomu září a října v Champagne. Někteří dobrovolníci byli rozmístěni po ostatních jednotkách Cizinecké legie, kde už nevytvořili žádnou větší jednotku než četou, a účastnili se bojů v Turecku nebo Řecku. Tak první československá jednotka ve Francii přestala existovat.¹⁸⁸ Po přijetí tzv. Bérengerova zákona 3. června 1915 už nebylo možné, aby byli k zbývajícím Čechům doplněni další dobrovolníci. Zákon totiž zakazoval přijímat do francouzské armády „cizince“, jež jsou příslušníky států vedoucích válku proti Francii a jejím spojencům. Tím se na dva roky zastavilo organizování československých jednotek ve Francii.

5.3. Konec československých jednotek ve Francii?

Po urputných bojích byla Marocká divize poslána na počátku roku 1916 na klidnější úsek fronty, do údolí řeky Oise, kde zůstala do června. V dubnu 1916 byli z divize vyloučeni 4 dobrovolníci, kteří protestovali proti Bérengerovu zákonu, a byli umístěni v internačním táboře. V létě 1916 byla Marocká divize nasazena do britsko-francouzské ofenzivy na řece Sommě. Po jedné z bitev o vesnici Belloy-en-Santerre však jednotka utrpěla další ztráty, a tak se i poslední česká jednotka Cizinecké legie rozpadla.

Po bitvě na Sommě byl zbytek českých dobrovolníků rozptýlen do nejrůznějších jednotek působících na mnoha úsecích fronty. V polovině války bojovalo ve Francii na frontě 130 Čechů na mnoha úsecích,¹⁸⁹ 6 dobrovolníků bylo u letectva, 31 bylo roztroušeno po nemocnicích, 26 bojovalo na soluňské frontě v Řecku, více než 150 bojovalo v Africe, v Alžírsku a Maroku, 1 v Indočíně, 30 zastávalo post tlumočnicka u francouzských pluků, 11 pracovalo ve válečném průmyslu a 4 byli z armády vyloučeni. Celkem se do jara 1918 účastnilo bojů v Cizinecké legii asi 600 dobrovolníků, z čehož 200 padlo a 300 bylo raněno. Vojáci také obdrželi mnohá vyznamenání, a to jak francouzské válečné kříže a válečné medaile, tak vyznamenání ruská, belgická, britská a černošská. Teprve po

¹⁸⁷ HONZÍK, Miroslav: *Legionáři*. Praha 1990, s. 18–21.

¹⁸⁸ ODSTRČIL, Michal: *Historie a současnost Francouzské cizinecké legie*. Brno 2011, s. 118.

¹⁸⁹ V Champagne u Auberive, u Chemin des Dames, u Verdunu, u Berry-au-Bac, Villers-Cotterêts, na řece Aisně, u Château Thierry atd.

stažení Marocké divize z fronty bylo zbylých 50 čs. dobrovolníků odesláno k Československé brigádě.¹⁹⁰

Znovuvytvoření československé dobrovolnické jednotky na západní frontě započalo až v létě 1917. Představitelé odboje se snažili politicko-diplomatickou cestou prosadit vznik samostatné československé jednotky ve Francii. Francouzská vláda nakonec vydala dekret o zřízení československého vojska ve Francii.¹⁹¹ Ta po vojenské linii podléhala velení francouzské armády, ale po politické linii se řídila pokyny Československé národní rady. Francouzská vláda také souhlasila se zabezpečením výstroje, výstroje a činnosti této armády. Dekret byl stvrzen podpisem francouzského prezidenta Poincarého 16. prosince 1917.¹⁹² Československé jednotky se začaly formovat ve městě Cognac, kde jejich příslušníci po řádném výcviku složili přísahu.¹⁹³ Čs. armáda byla složena z dobrovolníků a čs. zajatců z Rumunska, Ruska, Itálie, Srbska, Austrálie, USA, opět také z kolonie ve Francii a zbytků příslušníků původní roty „Nazdar“.¹⁹⁴

Nejprve byl vytvořen 21. československý střelecký pluk, ale po přísunu dalších dobrovolníků musel být ustaven ještě další, 22. československý střelecký pluk.¹⁹⁵ Tímto vznikla Československá střelecká brigáda ve Francii. Brigáda dostala vlastní prapor, který byl vytvořen na návrh malíře Františka Kupky, jenž se v prvních letech války zúčastnil bojů na frontě jako člen roty „Nazdar“.¹⁹⁶ Poté byla československá brigáda nasazena na frontu, nejprve na klidnější úsek v Alsasku na úpatí *Vogéz*, později byla převelena do Champagne, jako záloha pro chystající se průlom u Remeše. Na konci války, v říjnu 1918, byla čs. brigáda zařazena k 4. francouzské armádě a účastnila se útoku u řeky Aisny a bojů o městečka Terron a Chestres. Po uzavření příměří se vojáci přesunuli do Darney. Při odjezdu pluků z Cognacu zde byl vytvořen další, 23. čs. střelecký pluk, jež měl jednak shromažďovat další dobrovolníky, jednak měl přijímat raněné a nemocné vojáky, kteří byli propuštěni z nemocnic. Dosavadní brigáda byla přeorganizována na 5. čs. střeleckou divizi.¹⁹⁷ V lednu 1919 ještě vznikl další, 24. čs. střelecký pluk, ten však již nebyl považován za legionářský. Byl složen z bývalých srbských a francouzských zajatců, kteří za války odmítali vstoupit do čs. jednotek, ale po vzniku samostatného státu byli mobilizováni. Od prosince 1918 do jara 1919 byli legionáři přepravováni

¹⁹⁰ MOJŽÍŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914-1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Druhé vydání. Praha 2017, s. 150.

¹⁹¹ HANZLÍK, František: *Legie v Rusku, v Itálii a ve Francii v letech 1914-1918 na cestě k samostatné Československé republice*. In: *Demokratické principy vzniku Československa. Sborník referátů z vědecko-osvětové konference k 80. výročí vzniku ČSR pořádané Českým svazem bojovníků za svobodu dne 22. 10. 1998 v Brně*. Praha 2001, s. 34.

¹⁹² MOJŽÍŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914-1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Druhé vydání. Praha 2017, s. 150.

¹⁹³ Dne 9. června 1918.

¹⁹⁴ JAKL, Tomáš: *Vznik 21. čs. střeleckého pluku 19. ledna 1918* [online], cit. 2019-5-7. Dostupné z <http://www.vhu.cz/vznik-21-ceskoslovenskeho-streleckeho-pluku-19-ledna-1918/>

¹⁹⁵ HONZÍK, Miroslav: *Legionáři*. Praha 1990, s. 32.

¹⁹⁶ *Prapor 21. Střeleckého pluku čs. legií ve Francii* [online], cit. 2019-5-8. Dostupné z <http://www.vhu.cz/exhibit/prapor-21-streleckeho-pluku-cs-legii-ve-francii/>

¹⁹⁷ ZUZAŇÁK, Martin: *Čest je víc než život: plukovník Josef Jiří Švec, československé legie a sokolství*. Jihlava 2008, s. 60.

z Francie, přes Itálii do Československa, kde vytvořili základ čs. armády. Celkem bylo do čs. jednotek ve Francii zařazeno kolem 9 600 mužů, z nichž až 650 padlo.¹⁹⁸

---

¹⁹⁸ MOJŽÍŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914-1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Druhé vydání. Praha 2017, s. 178.

6. Rota „Nazdar“ očima jejích příslušníků

6.1. Biogramy

6.1.1. Václav Kuklík

Václav Antonín Kuklík se narodil 29. července 1894 v Pacově jako nejstarší z potomků Antonína Kuklíka a Josefy Kuklíkové, rozené Dvořákové. Václavův otec byl synem dělníka Josefa Kuklíka a Eleonory Kuklíkové, rozené Kovandové, kteří oba pocházeli ze Samšína. Antonín Kuklík původně pracoval jako dělník na dráze, ale později se stal majitelem hospodářství v Pacově. Jeho manželka Josefa byla dcerou pacovského rolníka Václava Dvořáka a Františky Dvořákové, rozené Drhové, z Velkého Ježova.¹⁹⁹

Rodina Antonína a Josefy Kuklíkových byla poměrně početná. Kromě nejstaršího syna Václava měli ještě další tři syny a dceru. Druhorozený syn Ladislav, narozený 26. června 1897 v Pacově, pracoval jako dělník v zemědělství a pomáhal otci při jejich hospodářství.²⁰⁰ V pořadí třetí syn Antonín, narozený 11. června 1899 v Pacově, se vyučil strojníkem a později byl zaměstnán jako strojvedoucí v tkalcovské firmě F. J. Autengruber v Pacově. Nejmladší syn Jaroslav, narozený 8. prosince 1904 v Pacově, byl strojnickým učněm u J. Bohuňovského v pacovském Panském pivovaru. Nejmladší z dětí byla dcera Josefa, která se narodila 16. března 1908 v Pacově. Celá rodina se před válkou hlásila ke katolickému vyznání, avšak při sčítání lidu v roce 1921 již uvedla stav bez vyznání. Můžeme se pouze domnívat, zda jejich odloučení od církve nemohlo být dopadem válečných útrap, či ztráty nejstaršího syna.

Václav Kuklík nastoupil 14. září 1900 do chlapecké obecné školy v Pacově, odkud 15. září 1905 přešel do chlapecké měšťanské školy v Pacově. Zde studoval až do 29. července 1908, kdy získal propouštěcí vysvědčení. Podle Viléma Crkala v článku *Deník dobrovolníka Kuklíka, prvního historika legie „Nazdar“* studoval na Zemském pomologickém ústavu v Praze-Tróji.²⁰¹ Tento ústav seznamoval mladé zahradníky (vinaře, ovocnáře, zelináře) s nejmodernějšími trendy tohoto odvětví. V Almanachu absolventů se jméno Václava Kuklíka bohužel nevyskytuje. Na druhou stranu autor Almanachu sám v úvodu píše, že ze všech odeslaných dotazníků se od rodin vrátilo jen velmi málo.²⁰² Ať Václav Kuklík studoval či ne, jeho další kroky vedly přes Německo do Francie, kam přišel zřejmě v říjnu 1913. Svědčí o

¹⁹⁹ MZA v Brně, SOkA Pelhřimov, Děkanský úřad v Pacov, knihy snubních prohlášek, kniha č. 50a, rok 1892.

²⁰⁰ MZA v Brně, SOkA Pelhřimov, Okresní úřad Pelhřimov, sčítání lidu z 16. února 1921, Pacov, č. p. 198.

²⁰¹ CRKAL, Vilém: *Deník dobrovolníka Kuklíka, prvního historika legie „Nazdar“*. 2. příloha Národní politiky k č. 297, 28. října 1934. Šifrováno Victor Darras, s. 2.

²⁰² VANĚK, Josef: *Almanach absolventů Zemského pomologického ústavu v Troji: 1870-1920*. Chrudim 1922.

tom údaje, které dobrovolníci odevzdávali Kolonii v srpnu 1914 před vstupem do legií. Zde Václav Kuklík uvedl, že v této době žil ve Francii již jedenáct měsíců.

Kuklík se zabydlel ve Vitry-sur-Seine a pracoval jako zahradnický příručí. Dne 1. ledna 1914 také přestoupil do pařížského *Sokola*²⁰³ a podle Viléma Crkala byl také členem *Spolku slovanských zahradníků v Paříži*.²⁰⁴ Právě k tomuto spolku měl pronést svou řeč, zapsanou na prvních stránkách deníku, která byla datována na prvou neděli měsíce července 1914.²⁰⁵ Pokud by tato přednáška byla opravdu autorským textem Václava Kuklíka, mohli bychom z něj usoudit, že na jeho smýšlení mělo velký vliv sokolské hnutí a jeho myšlenky. Kontakty zřejmě udržoval také s členy *Kroužku mandolinistů* ve Vitry-sur-Seine. Svědčí o tom mimo jiné fakt, že vlastnil tento nevšední nástroj, tedy mandolínu. Zmiňuje se o ní v zápise z 22. srpna 1914: „*Dal jsem své věci jako režné prádlo a šaty, potom kytaru a mandolínu, dále poštovní knížku na 150 franků kolegovi Menšíkovi, který zůstane [v Paříži]*“.²⁰⁶ Vincenc Menšík byl Kuklíkův známý a přítel.²⁰⁷ Z Bayonne a později i z fronty s ním Kuklík udržoval poměrně čilou korespondenci. Navíc na předním přídešti deníku jsou zapsány tři adresy: jedna byla adresa Václava Kuklíka ve Vitry-sur-Seine, další na jeho otce do Pacova a poslední náležela Václavu Menšíkovi.

Kuklíkův další osud byl bezprostředně spojen s válkou. V Paříži se zřejmě blíže stýkal se členy *České Kolonie pařížské*, čemuž nasvědčuje fakt, že během války zanechal dopsaný deník svým známým, Františku Jacklovi a Vilému Crkalovi, jež oba zastávali v Kolonii významné posty. Hned po vyhlášení mobilizace se Václav Kuklík přihlásil mezi české dobrovolníky a 22. srpna se dostavil k odvodu v Invalidovně. Poté spolu s dalšími dobrovolníky odjel na výcvik do Bayonne. Zde byl dne 25. srpna zařazen do 3. čety pod velením adjutanta²⁰⁸ Gaillarda, 2. poločety pod velením sergenta²⁰⁹ Liarda, do 12. družstva první rotý praporu C, druhého pochodového pluku I. pluku Cizinecké legie, nazvané rota „Nazdar“.²¹⁰

²⁰³ NA Praha, fond Sokol Paříž, karton 2, inv. č. 2, Jmenný seznam Besedy a Sokola Paříž 1907–1928.

²⁰⁴ CRKAL, Vilém: *Deník dobrovolníka Kuklíka, prvního historika legie „Nazdar“*. 2. příloha Národní politiky k č. 297, 28. října 1934. Šifrováno Victor Darras, s. 2.

²⁰⁵ Tedy 5. července 1914.

²⁰⁶ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 22. srpna 1914.

²⁰⁷ Vincenc Menšík byl funkcionářem Spolku slovanských zahradníků.

²⁰⁸ Adjutant de compagnie = rotný šikovatel. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

²⁰⁹ Sergent = četař. Viz MZV, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

²¹⁰ VÚA-VHA Praha, Osobní a poslužný spis legionáře Václava Kuklíka.

Po výcviku a přísaze odjel společně s rotou na frontu v Champagni. Zde setrval celé měsíce bez zranění. Blízkost smrti si však velmi dobře uvědomoval, proto na přední předeštlí svého deníku dopsal tužkou krátkou větu: *Si je vais tombé, envoyez ces lignes par adresse 198.*²¹¹ Svoji jednotku následoval i při bitvě u Artois, ve které padl. Naštěstí ještě před bitvou odjel na dovolenou do Paříže, kde tehdy dopsanou část deníku zanechal přátelům.²¹² V poslužném spise stojí, že dne 9. května 1915 byl prohlášen za nezvěstného z bojů v zákopech u dvora *Berthonval*.²¹³ Podle článku v chicagské Svornosti byl Václav Kuklík smrtelně zasažen granátem.²¹⁴ Jeho pozůstalost pak byla po válce skrze českou Kolonii předána rodině.²¹⁵

Obrázek 3 Dobrovolník Václav Kuklík

6.1.2. Josef Antoš

Josef Antoš se narodil 24. března 1893 v Plazech u Mladé Boleslavi jako syn Františka Antoše a Anny Antošové, rozené Hercubové. Jeho otec byl synem krejčího Jana Antoše

²¹¹ V překladu: „Pokud padnu, zašlete tyto řádky na adresu 198.“ Č.p. 198 bylo číslo domu, ve kterém v Pacově žila Kuklíkova rodina.

²¹² CRKAL, Vilém: *Deník dobrovolníka Kuklíka, prvního historika legie „Nazdar“*. 2. příloha Národní politiky k č. 297, 28. října 1934. Šifrováno Victor Darras, s. 2.

²¹³ VÚA-VHA Praha, Osobní a poslužný spis legionáře Václava Kuklíka.

²¹⁴ Archiv MZV Praha, fond ZÚ Paříž, karton 114, bez inv. č., výstřížek článku z deníku Svornost, vydávaného v Chicagu, z 2. června 1916.

²¹⁵ VÚA-VHA Praha, fond Československá kolonie ve Francii 1914–1919, karton 25, inv. č. 20, krátký dopis od Antonína Kuklíka, ve kterém stojí: S díky potvrzuji příjem pozůstalostí po Václavu Kuklíkovi. (2. 10. 1920)

z Košíka, spadajícího v této době do okresu Libáň, a Marie, rozené Budlíkové, ze Sovenic v okrese Nymburk. Josefova matka byla dcerou podruha Františka Hercuby ze Skuhrova v okrese Lomnice nad Popelkou a Marie rozené Mautnerové z Jeseníku²¹⁶ v okrese Nymburk. Malému Josefovi šel za kmotra plazský kostelník Josef Bartoš. Za kmotru zvolili rodiče Marii Zachovou, manželku jednoho z plazských čeledínů.²¹⁷ Prostředí, ze kterého vyšel, bylo tedy poměrně prosté.

Josef Antoš nastoupil 1. září 1899 do obecné školy v Mladé Boleslavi. Zde absolvoval pět tříd a 15. září 1904 přestoupil na mladoboleslavskou měšťanskou školu. Po absolvování dvou ročníků získal propouštěcí vysvědčení s výsledkem dostatečný. Toto vysvědčení získal dne 23. března 1907.²¹⁸ Po ukončení povinné školní docházky se vyučil rytcem, a následně jeho kroky zaměřily za prací do Francie.

Do Paříže dorazil zřejmě v roce 1911²¹⁹ a ubytoval se v Hotelu *du Lion* nedaleko *Place de la Nation*. Zde s ním přebýval i jeho přítel z Mladé Boleslavi Josef Effenberger. Josef Antoš našel zaměstnání ve francouzském závodě, kde pracovalo asi 60 cizinců. Závod byl však na počátku mobilizace uzavřen.²²⁰ Antoš prožil krušné chvíle nejistoty, až se rozhodl informovat se u české Kolonie o dalších krocích v této složité situaci.²²¹ Tím nenávratně započala jeho cesta do francouzských legií. Dne 22. srpna se dostavil k odvodům²²² a po přijetí do francouzské armády odjel jako ostatní dobrovolníci na výcvik do Bayonne. Na tomto místě byl dne 25. srpna 1914 zařazen do 4. čety pod velením adjutant-chefa²²³ Andréaniho, do 1. poločety, do 13. družstva²²⁴ první rotý praporu C, druhého pochodového pluku I. pluku Cizinecké legie, tedy do rotý „Nazdar“.²²⁵

Účastnil se bojů v Champagni a později i 9. května ofenzivy u Artois. Během celé této doby si dopisoval s českou Kolonií v Paříži, jíž podával informace o pohybech a životě českých dobrovolníků.²²⁶ Některé dopisy Kolonii se však nesly ve smutném duchu: „*Měl*

---

²¹⁶ Dnes zřejmě obec Hrubý Jeseník v okrese Nymburk.

²¹⁷ SOA Praha, Sbírka matrik, FU Mladá Boleslav, Kniha narozených, Mladá Boleslav 1882–1908. [online], cit. 9. 5. 2019 Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/10174/108>

²¹⁸ VÚA-VHA Praha, Osobní a poslužný spis legionáře Josefa Antoše.

²¹⁹ V archivních materiálech není o délce jeho pobytu ve Francii žádná zmínka, ale sám Antoš ve svých pamětech uvádí, že v roce 1914 žil v Paříži již 3 roky.

²²⁰ Muzeum Mladoboleslava Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 4–5.

²²¹ Tamtéž, s. 9.

²²² VÚA-VHA Praha, Osobní a poslužný spis legionáře Josefa Antoše.

²²³ Adjutant-chef = praporeční šikovatel

²²⁴ Pod velením desátníka Alesiho.

²²⁵ VÚA-VHA Praha, Osobní a poslužný spis legionáře Josefa Antoše.

²²⁶ VÚA-VHA Praha, fond Československá kolonie ve Francii 1914–1919, karton 6, bez inv. č., dopisy adresované české Kolonii psané rukou a podepsané Josefem Antošem.

*jsem přítele Josefa Effenbergera, který jest však od poslední bitvy dne 16. června ztracen. Pamatuji si, že měl v Paříži jedno děvče, na které však nevím adresu; vím pouze, že se jmenuje Kateřina Stomis a pochází z Luxemburku. Prosím Vás, věděli-li byste něco o tomto děvčeti, raďte mi to laskavě sdělit a neb jí dejte moji adresu.*²²⁷

Na rozdíl od Václava Kuklíka Josef Antoš přežil ve zdraví bitvu u Artois, avšak viděl umírat mnohé ze svých přátel. V polovině června 1915 však na bojišti nedaleko Neuville Saint Vaast utrpěl poměrně vážné zranění, a to průstřel nohy. Ze svého pobytu v nemocnici napsal dopis Kolonii: *„Krajané! S přátelským pozdravem Vám sděluji, že jsem byl raněn při útoku dne 16/6 t.m. u Souchez. Nyní se nalézám na břehu moře v menším městečku k léčení. Viděl jsem několik Čechů raněných, jedouce v tom samém vlaku, co já, nevím však, kde jsou. Nás zde leží 20, však žádný Čech. Jak vidno, jest zde velice krásně, nemohu se však z postele hnouti a myslím, že to bude dosti dlouho trvati, než budu moci zase jíti do zahrady a odtamtud plovati do moře...“*²²⁸

Po rekonvalescenci dostal Josef Antoš ještě týdenní dovolenou, kterou strávil v Paříži. Navštívil zde českou Kolonii a setkal se také se svým bývalým nadřízeným a jeho rodinou.²²⁹ Po návratu k armádě však již Josef Antoš nebyl přiřazen ke zbytku roty „Nazdar“, ale do jiné jednotky Cizinecké legie, jejímž příslušníkem byl během frontových bojů první světové války až do roku 1918. Právě v tomto roce se zařadil do 21. střeleckého pluku československého vojska ve Francii. V tomto pluku setrval až do 7. února 1919, kdy byl demobilizován.²³⁰ Během své vojenské kariéry obdržel také několik vyznamenání, jako např. válečný kříž se třemi bronzovými hvězdami.

Po návratu do Československa si Josef Antoš zažádal o legitimaci legionáře, která mu byla vydána v prosinci 1920. Ve stejném roce vystoupil z katolické církve a vstoupil do Českobratrské církve evangelické.²³¹ Později se se svou manželkou ještě na chvíli do Paříže vrátil, ale již ve 30. letech odjel zpět do Čech, kde si dodělal univerzitní vzdělání. Vystudoval francouzský jazyk na Karlově univerzitě a později jej vyučoval na škole v Mladé Boleslavi do května 1936. Poté se stal pomocným zřízencem na Ministerstvu zahraničních věcí v Praze.²³²

²²⁷ VÚA-VHA Praha, fond Československá kolonie ve Francii 1914–1919, karton 6, bez inv. č., dopis datovaný 2. října 1915.

²²⁸ Tamtéž, dopisy adresovaný Kolonii s datem 20. června 1915.

²²⁹ Muzeum Mladoboleslava Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 155–156.

²³⁰ VÚA-VHA Praha, Osobní a poslužný spis legionáře Josefa Antoše.

²³¹ SOA Praha, Sbírka matrik, FU Mladá Boleslav, Kniha narozených, Mladá Boleslav 1882–1908. [online], cit. 9. 5. 2019 Dostupné z: <http://ebadatna.soapraha.cz/d/10174/108>

²³² Josef Antoš zemřel 29. listopadu 1963 ve věku sedmdesáti let.

6.2. Počátek první světové války a mobilizace

Oba dobrovolníci začínají své poznámky k první světové válce psát v srpnu 1914. Z toho je patrné, že události tohoto měsíce a měsíců následujících byly pro oba pisatele velmi důležité, jelikož právě počátkem srpna se rozhodovalo o existenci Čechů ve Francii. Jejich pokojný pařížský život narušila válka, jež nabrala rozměry, které nikdo, dokonce ani představitelé evropských států, nečekal. Chvilé radosti a běžných každodenních starostí vystřídal obavy z toho, co se bude dít. Paměti Josefa Antoše začínají dialogem, zachyceným po vyhlášení mobilizace ve Francii:

*„Prosím Vás, opusťte rychle hotel! Hrozí Vám velké nebezpečí. Rozčilený lid Vás zde najde a zničí můj majetek ze msty, že skrývám Němce, Rakušany.“ „Nemožné, madame. Nemohu jednat jinak, než zůstat ve svém pokoji,“ odpovídám na zoufalou prosbu majitelky hotelu du Lion v Paříži XI.*²³³

Josef Antoš líčí události prvních srpnových dnů velmi dramaticky. Ze zápisu je jasné, že z celé situace nebyli zmateni jen Češi, ale také obyvatelé Francie. Pokud to byli lidé, jež se s Čechy každodenně setkávali, muselo pro ně být velice obtížné nějak tuto situaci uchopit. Antoš popisuje řádění rozhněvaných obyvatel Paříže v ulicích:

*Z hotelu za dne vyjít si netroufáme; čekáme, až se setmí. Prošli jsme [Josef Antoš a jeho přítel Josef Effenberger] několika ulicemi a obdivujeme, co se toho za den rozbilo. Naproti našemu hotelu pekař a cukrář (majitel je Francouz) má svoji výkladní skříň rozbitou, poněvadž měl na ni napsáno „pain viennois“ – že peče vídeňský chléb. [...] Na rohu ulice lékárna rozbita, poněvadž tam byl nápis „man spricht deutsch“ atd.*²³⁴

Václav Kuklík celé dění prvních srpnových dnů popisuje velmi umírněně. Zmínky o dění v Paříži jsou spíše věcné a poměrně lakonické.

*V Paříži viděti čilý ruch a přípravu ku neodvratné válce.*²³⁵

I přesto se v jednom z jeho zápisů objevila zmínka o Němcích v Paříži.

*V Paříži vytlučeno mnoho německých hostinců a kaváren, německé továrny vyhozeny do povětří. Mlékárny spol. Maggi rozbity a chéf tento, který chtěl s 60 miliony franků odjet do Německa, byl na hranicích chycen a peníze jemu odejmuty.*²³⁶

²³³ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 3.

²³⁴ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 8–9.

²³⁵ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 2. srpna 1914.

Václav Kuklík se zaměřuje spíše na české krajany v prvních dnech války a na jednání Kolonie s francouzskými úřady. Hlavním bodem, kterého si všímá, je zařízení dočasného pobytu pro Čechy ve Francii. Z jeho zápisů je jasné, že se účastnil schůzí Kolonie, jelikož jeho informace jsou podle dostupné literatury²³⁷ správné a poměrně podrobné.

*Dále ve chůzi české kolonie pařížské bylo ujednáno zaříditi potřebné kroky, aby zde všichni Češi mohli zůstat. Založen dobrovolný sbor, který nabídnouti se měl francouzské vládě ku dispozici.*²³⁸

Rozdílné líčení těchto prvních událostí ve Francii je však také do značné míry předurčeno charakterem obou pramenů. Zatímco Václav Kuklík zde citovanou část deníku odvezl do Paříže a nemohl ji tedy už nikdy dále upravit, Josef Antoš své „paměti“ sepsal na základě deníkových zápisů, které si vedl během války, tudíž je později mohl modifikovat.

Je patrné, že sjednocení Čechů vyplynulo z jejich situace. Jednak potřebovali zjistit nějaké informace o dění a válce, jednak stáli o dovolení pobytu ve Francii, jelikož jen málo z nich se chtělo vrátit zpět do Rakousko-Uherska. Funkci informátora plnila právě česká Kolonie, která počala vyjednávat s francouzskými úřady. Prvním krokem ke zlegalizování pobytů Čechů ve Francii byla razítka, která čeští krajané dostávali na osobní doklady, a tím byla potvrzena jejich národní příslušnost. Více k tomu Josef Antoš:

*Každý, kdo chtěl zůstat Čechem, hlásil se u našeho komité,²³⁹ kde dostal na osobní papír otisk razítka s nápisem: „Volontaire tchéque“.²⁴⁰ Razítko to dalo nám svobodu k prozatímnímu volnějšímu pohybu. České obchody a hostince nejsou více v nebezpečí; majetek Čechů není konfiskován. Stačí dáti takové razítko na papíře za okno, na dvěře a je vše v pořádku.*²⁴¹

Přesto, že česká Kolonie oznámila Ministerstvu války, že při zápisu Čechů na policejní komisařství přinesou s sebou dokument, jež úřady seznamoval s přáním dobrovolníků vstoupit do francouzské armády, oznámení se nedostalo k některým úředníkům včas. To samozřejmě působilo jisté problémy při hlášení na komisařství. Svě o tom věděl přítel Václava Kuklíka, Vincenc Menšík, jenž se s tímto případem setkal.

---

²³⁶ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 3. srpna.

²³⁷ Např. BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938.

²³⁸ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 1. srpna 1914.

²³⁹ *Comité de la Colonie et des Volontaires Tchèques de Paris*.

²⁴⁰ Český dobrovolník.

²⁴¹ Muzeum Mladoboleslavská. Josef Antoš: *Válka 1914 – 1919. Můj deník*, s. 11.

Ráno přihlašovali jsme se na policejní komisařství v Ivry-sur-Seine.²⁴² Kolegu Menšíkovi nebyl brán zřetel na jeho deklaraci. Já, přišedši hned za ním, upozornil jsem úředníka na tuto. On nevěděl dosud nic o této věci, a tudíž se informoval u policejního komisaře. Přišel zpět s radostí a povídal: „To nejsou více cizinci, Rakušané, to jsou již Francouzi. Není třeba smíchat se s ostatními boches.“²⁴³ Jest velice krásné, že mladí lidé mají takovou kuráž.“²⁴⁴

Dne 10. srpna získali Češi povolení k pobytu ve Francii.²⁴⁵ Ani poté však nebylo zcela jisté, jak bude s Čechy naloženo. Vláda zprvu nebyla příliš nakloněna přijmout příslušníky nepřátelského státu do vlastních řad. Proto se dlouho spekulovalo, že budou dobrovolníci využiti na práci, jako kompenzace za odliv pracovních sil na frontu. Nakonec však Češi do armády přijati byli, ale ne jako součást regulérního francouzského vojska, nýbrž jako příslušníci Cizinecké legie. Nejistota musela být pro Čechy často velmi těžká. Václav Kuklík si do svého deníku zapsal 12. srpna toto:

Jsme rozhořčeni nad celými těmi věcmi, které neberou žádného konce. Oznámilo se nám čekati dále, co a jak bude, anebo si nalézt práci.²⁴⁶

Po tomto zápise následuje v jeho deníku desetidenní odmlka. Podle Josefa Antoše bylo pro mnohé dobrovolníky čekání téměř nesnesitelné, především pokud neměli žádné finanční rezervy. Mezitím se však Češi stále setkávají v *Palais Royal*, kde se snaží připravit na roli vojáka.

Zde, v sále prvního poschodí řečeného hostince,²⁴⁷ nás jeden krajan, bývalý africký legionář, poučuje o francouzské výzbroji. Někdy zase, když se nás zde sejde mnoho, jdeme na společnou propagační promenádu městem. Zpíváme, neseme velké nápisy „Volontaires tchéques“. Za takové naše procházky hlavními pařížskými ulicemi býváme slávou zasypáni.“²⁴⁸

Během měsíce srpna však také krajané s napětím sledovali dění na bojištích. Sledovali postup Německa ve Francii a zcela kriticky uznávali, že se Francii v boji „příliš nedaří“.

---

²⁴² Ivry-sur-Seine, město v pařížské aglomeraci v departementu *Val-de-Marne*, jihovýchodně od centra Paříže. *Vitry-sur-Seine*, kde Václav Kuklík žil, spadalo pod policejní komisařství v *Ivry-sur-Seine*.

²⁴³ V překladu skopčáci, tedy hanlivý výraz pro Němce.

²⁴⁴ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 3. srpna 1914.

²⁴⁵ Tamtéž, zápis ze dne 10. srpna 1914.

²⁴⁶ Tamtéž, zápis ze dne 12. srpna 1914.

²⁴⁷ Hostinec v *Palais Royal*, kde se Češi scházeli.

²⁴⁸ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: *Válka 1914 – 1919. Můj deník*, s. 12.

V prvních dnech si Václav Kuklík zapsal, které státy již do války vstoupily.²⁴⁹ Zároveň dobrovolníci sledovali dění v Rakousko-Uhersko, jelikož právě tam měli své rodiny a bratry, kteří museli v této době rukovat k armádě. S ohlasem se u Čechů setkal vydávání nového českého časopisu „Nazdar“ ve francouzském jazyce, který měl informovat krajany o dění ve světě.²⁵⁰

Velmi zajímavým je však také zápis Josefa Antoše o tom, jak vypadala situace Němců, Rakušanů a Čechů, kteří sice Francii neopustili, zároveň však odmítli nabídnout jí své služby.

Byli polapeni policií a jsou zavřeni v různých uprázdněných budovách, většinou školách, kde je čekají další rozkazy. [...] Navštívil jsem jednu takovou budovu v jedenáctém okrese.²⁵¹ [...] U vchodu stála policejní stráž a východ intervenovaným zakázán. Na moji prosbu a snad také, že jsem ukázal razítko „volontaire“ nechala mě stráž vstoupit. Celé rodiny jsou ubytovány; je jich mnoho, takže mnohé z nich jsou nuceny spát venku na dvoře. Kromě malých ranečků nemohly s sebou vzít nic; vše, co měly, rázem ztratily. Ubohé děti! Spějí venku na holé zemi, hlavy v náručí svých rodičů, kteří celí nešťastní se mě táží, co je nového „venku“.²⁵²

Po odmlce oba dobrovolníci začínají 22. srpna znova psát. Tohoto dne se totiž v pařížské Invalidovně konaly odvody k Cizinecké legii. Václav Kuklík ve svém zápise z tohoto dne pouze stroze okomentoval, že byl u odvodu a byl přijat. Podrobnější pojednání o odvodech poskytl Josef Antoš.

„Stoupněte si pod míru; vidíte tam ta písmena?“ Bon (odveden) a bylo hotovo. To vše se odehrálo ve velkém sále tak rychle, že jsme neměli čas k svlékání ani k oblékání. [...] Kromě nepatrného procenta krajanů, kteří odvedeni býti nemohli, jsme uznáni všichni dobrými. Dnes jsme se také dozvěděli určitost, jak dlouho budeme musiti sloužit.²⁵³ Všeobecně se soudí, že válka nepotrvá déle než 3 měsíce, nejdéle tak do Vánoc [...] Podepsat se na 6 měsíců, a válka by skončila za 3 měsíce, by byl od nás nerozum. Copak teprve podepsat se na rok! Tedy jsme to vzali na „dobu války“, tak se nám to zdá býti nejjistější.²⁵⁴

²⁴⁹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, jedná se o zápisy z dní 2. srpna, 4. srpna, 5. srpna.

²⁵⁰ Tamtéž, zápis ze dne 11. srpna 1914.

²⁵¹ Josef Antoš tam šel navštívit své dva bývalé kolegy ze závodu, kteří byli internováni.

²⁵² Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 13–14.

²⁵³ Na dobu trvání válečných operací mezi Francií a jejími spojenci a nepřátelskými státy.

²⁵⁴ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 15–16.

Po přijetí do armády bylo nutné uspořádat své věci v Paříži, popřípadě se rozloučit s rodinou, kterou však měli oba tito dobrovolníci v Rakousko-Uhersku. Václav Kuklík napsal rozlučný dopis rodině již 4. srpna. Josef Antoš takovýto dopis napsal až právě 22. srpna, kdy bylo už jasné, že do války půjde.

*Jest tomu měsíc, co nedostávám žádných zpráv z domova; poštovní spojení mezi Francií a Rakouskem je přerušeno. Co se tam děje? Nemohu vám drazí napsat několik řádečků.*²⁵⁵

Ač bylo nadšení z odchodu do války poměrně velké, dobrovolníkům se nevyhnul ani strach.

*Poslední svoji civilní noc jsem probděl.*²⁵⁶

6.3. Bayonne

Následujícího dne, tedy 23. srpna 1914, se dobrovolníci sešli před *Palais Royal* a společně odcházeli na nádraží *Gare d'Ivry*, odkud odjeli na výcvik do francouzského města Bayonne. Václav Kuklík na tento odchod vzpomínal takto:

*V 9 hod. odchod z Palais Royal konal se ulicemi pařížskými, za bouřlivého pozdravu obecenstva dostali jsme se asi o ½ 12. hod. na „Gare d'Ivry“.*²⁵⁷ *Před rozloučením s ostatními Čechy zapěň „Kde domov můj“.* *Odjezd o 1.40 minutách odpoledne za veselé nálady všech.*²⁵⁸

Obrázek 4 Čeští dobrovolníci před odjezdem do Bayonne

²⁵⁵ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 17.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 17.

²⁵⁷ Nádraží ve městě Ivry-sur-Seine.

²⁵⁸ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 23. srpna 1914.

Josef Antoš naopak vzpomíná na to, že dokud byla při odjezdu vidět Paříž, byla nálada ve vagonu pochmurná. Ale za nějakou dobu se už začaly ozývat vtipy: „*To je dobré. Němci jsou u Paříže a nás posílají na jih, na španělské hranice.*“²⁵⁹

Odjezd se však neobešel bez dramatických událostí, jež líčí Václav Kuklík: *Nic zvláštního než, že 3 Češi, kteří šli pro víno, zůstali v jedné stanici. Dále jeden Ital spadl ze střechy vagonu a prý že se zabil.*²⁶⁰

Cesta byla pro dobrovolníky velmi náročná. Z Gare d'Ivry vyjížděl vlak před druhou hodinou odpolední 23. srpna. Do Bayonne se vlak dostal až o třicet dlouhých hodin později, tedy v sedm hodin večer dne 24. srpna. Ve vlaku do Bayonne jel celý prapor, a to jak čeští dobrovolníci, tak také dobrovolníci z Polska, Srbska a Belgie. Vagony byly přeplněné a teploty letních měsíců jistě také znepríjemňovaly cestu. Podle Josefa Antoše mělo jet ve vlaku přes 1 000 mužů.²⁶¹

*Žertujeme, ale je teplo, hrozné vedro. Pro nás 40²⁶² je ve voze málo místa, nemůžeme se hnouti; ještě dobře, že jeden druhému vyhovíme a občas měníme místa na vzduchu u otevřených dveří.*²⁶³

Na dlouhé cestování v přeplněném vlaku vzpomíná i Václav Kuklík.

*Po přestálé noci, kterou jsme málo spali, vstávali jsme celí zkrhlí. Leželi jsme na podlaze, pod hlavou škatuli.*²⁶⁴

Z těchto zápisů je však patrné nadšení, se kterým dobrovolníci k výcviku přijeli. Pochvalovali si přijetí bayonnskými obyvateli, ale také způsob, kterým je o ně postaráno.

*[...] přijíždíme na nádraží Bordeaux. Zde „fasujeme“ chléb, sardinky, kávu. To je život! Za jízdné se neplatí, strava také zdarma!*²⁶⁵

---

²⁵⁹ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 18–19.

²⁶⁰ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 23. srpna 1914.

²⁶¹ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 18.

²⁶² Ve voze cestovalo s Josefem Antošem 40 dalších mužů.

²⁶³ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 19.

²⁶⁴ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 24. srpna 1914.

²⁶⁵ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 19.

6.3.1. Výcvik

Po příjezdu do Bayonne byli Češi ubytováni ve stanech, ve kterých přečkali svou první noc jako vojáci. Hned druhého dne však čeští krajané poznali, co znamená život v armádě a vojenský režim.

Mysleli jsme, že jako vojáci budeme ubytováni v kasárnách. Omyl! Kasárna v Bayonne sice jsou, ale nám je vyhrazeno něco lepšího, zdravějšího – stany na zelené louce, stranou za městem. Nikdy bych býval neřekl, jak dobře se pod takovým stanem spí. Zdejší horský a mořský vzduch na nás působí, na nás, kteří jsme byli zvyklí dýchat nečistý vzduch pařížských ulic. Nepřijeli jsme sem však na letní pobyt ani odpočinek; poznali jsme to brzy.²⁶⁶

Obrázek 5 Ubikace roty "Nazdar" v Bayonne, v pozadí jsou dobře patrné stany

Druhého dne započal dvouměsíční koloběh neustálých cvičení a pochodů. Dobrovolníci se museli naučit pochodovat, manévrovat a střílet, aby se stali plnohodnotnými členy vojska a mohli být nasazeni na frontu. Ve dnech 25.–26. srpna byli Češi zařazeni do své roty a v rámci roty ještě do čet, poločet a skupin. V rámci nich pak probíhala cvičení.

Život náš je jednotvárný, vojenský. Ráno nás trubač probudí, pijeme hrneček černé kávy, u dosti vzdáleného vodovodu se myjeme; jdeme buď na cvičiště, neb všechny čtyři setniny (bataillon) na celodenní výlet do pyrenejských kopců směrem ku Španělsku.²⁶⁷

Režim cvičení během září a října vypadal každý den víceméně stejně. Mezi půl pátou a pátou byl vyhlášen budíček. Kolem šesté hodiny vojáci odcházeli ze svých stanů a dostavili se

²⁶⁶ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 20.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 23.

na cvičišťě, kde pochodovali a manévrovali, či na střelnici. Cvičení střelby bylo především v první polovině září velice frekventované. Dobrovolníci nejprve dostali jednorázové pušky starého typu z roku 1870. Teprve po měsíčním výcviku byla dobrovolníkům dána puška systému *Lebel* na 8 ran.²⁶⁸

*Odpoledne jsme se učili zacházeti, hlavně mířiti, s puškou.*²⁶⁹

Cvičení zpočátku měla charakter lehčí a spočívala spíše ve výcviku jednotlivců. Postupem času se však stávala obtížnějšími a zaměřovala se už na spolupráci a koordinaci jednotek. Rota konala dlouhá pochodová cvičení, při nichž bylo nacvičováno kopání zákopů, střelení a manévrování. Některá cvičení trvala i téměř celý den.

*V 6 hod. odchod na manévr směrem k Usturitzům.*²⁷⁰ *Dostávali jsme pokrývky na čepice a 8 kartaší (patron slepých). Drali jsme se houštinami a trním přes kopce atd. proti nepříteli (4+5 a 6 compagnie²⁷¹), jak jsme usoudili, prohráli jsme to na celé čáře, jelikož kapitán hnál nás přes jednu louku, kde náš nepřítel spatřil a pálil do nás. Pak drali jsme se skrze jedno roští asi 3/10 hodiny. Po tomto byl pohov a oběd, na který jsme museli shánět dříví, vodu, atd. Vařili jsme rýži a kávu. Po 2 hod. pohovu velel lieutenant²⁷² dále přes lesy a kopce směrem k domovu a spojení s ostatními compagniem šli jsme domů, kamž jsme o půl páté dorazili.*²⁷³

Obrázek 6 Dobrovolníci v Bayonne při odchodu na cvičiště

²⁶⁸ PREININGER, Ladislav: *Přísaha: deník legionáře Ladislava Preiningera*. Milena Freimanová (ed.). Praha 2016, s. 64–65.

²⁶⁹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 3. září 1914.

²⁷⁰ Ustaritz, obec na jihozápadě Francie ve francouzském Baskicku v departementu Pyrenées-Atlantiques, jižně od Bayonne.

²⁷¹ Compagnie = rota. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

²⁷² Lieutenant = poručík první třídy. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

²⁷³ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 2. října 1914.

Zpočátku dobrovolníci cvičili ve vlastním oblečení, ve kterém přijeli z Paříže. Teprve devátý den jejich pobytu v Bayonne jim byly dodány uniformy. Češi byli oblečeni do typického francouzského pestrobarevného stejnokroje. Tento model uniformy byl poměrně starší (zhruba z let 1870–1880²⁷⁴), v porovnání s uniformami ostatních armád. Český dobrovolník měl na sobě červené vlněné kalhoty rovného střihu, krátkou blůzu v barvě indigo, dlouhý tmavomodrý plášť, nošený během celého roku, a na hlavě čepici, nazývanou képi, jež byla vyvedena do modročervena a na přední straně byla připevněna nášivka v podobě hořícího granátu.²⁷⁵ Na nohou měli dobrovolníci kožené černé boty a kolem kotníků byly omotány kamaše bránící pronikání nečistot do obuvi. Dalšími příslušenstvími k uniformě byl opasek, sumky na náboje, mošna a polní lahev s objemem 1 litr, k níž byl připevněn cínový šálek.²⁷⁶ Ve svém deníku se Václav Kuklík k uniformám vyjádřil pouze velice stručně.

*Odpoledne jsme byli pro šaty. Dostali jsme velký i malý kabát a kalhoty.*²⁷⁷

Podrobnější popis francouzské uniformy zapsal Josef Antoš.

*Čtvrtý, pátý den²⁷⁸ po našem příjezdu z nás udělali vojáky; oblékli nás červenou čepicí, v modrý dlouhý plášť a červené kalhoty! Myslím, že je vše nové. Dále jsme dostali misku na jídlo „gamette“ a vůbec celou vojenskou výzbroj.*²⁷⁹

Doplňky uniformy však byly vojákům dodávány postupně během celého jejich pobytu v Bayonne. Češi však některé z těchto doplňků neměli příliš v lásce, jako vlněný pás, který se omotával kolem pasu.

*Legionářský vycházkový кроj (tenue de sortie) vyžaduje, by byl přes plášť natočen široký, as 5 m dlouhý, vlněný modrý pás (ceinture). My Češi této věci špatně zvykáme, neradi ten pás okolo sebe točíme – ale musíme, bez něho nesmíme do města.*²⁸⁰

---

²⁷⁴ Některé doplňky k uniformě a boty byly novějšího typu.

²⁷⁵ Hořící granát byl znakem pro Cizineckou legii.

²⁷⁶ ŠPITÁLNÍK, Zdeněk: Ve stejnokroji Cizinecké legie: stejnokroj a výstroj první čs. dobrovolnické jednotky ve Francii 1914-1915. In: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 64, č. 1 (2015), s. 81-89.

²⁷⁷ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 3. září 1914.

²⁷⁸ Uniformy byli přiděleni až později. Václav Kuklík o uniformách píše až 3. září, Ladislav Preininger dokonce uvádí až čtrnáct dnů.

²⁷⁹ Muzeum Mladoboleslavska Mladá Boleslav. Josef Antoš: *Válka 1914 – 1919. Můj deník*, s. 20.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 24–25.

Obrázek 7 Čeští dobrovolníci v uniformách, Václav Kuklík sedící uprostřed

6.3.2. Život mimo výcvik

I přesto, že se často dobrovolníci vraceli večer z cvičení znaveni, nezapomínali na své krajany v Paříži, ani na dění na frontě. Nezůstali izolováni v blažené nevědomosti daleko od války. Četli denní tisk a dopisovali si s Kolonií. V tisku je samozřejmě nejvíce zajímalo, jak si francouzská armáda vede na frontě. Obávali se, že přes veškerá cvičení nebudou vysláni na frontu a jejich snaha tak přijde vniveč. Velkou podporou byla dobrovolníkům Kolonie, jež posílala do Bayonne peníze na přilepšenou.

Před odchodem sdělil nám kaprál Štafl Ivan, že přišlo nám 100 franků od českého komitě z Paříže, určené ku přilepšení našemu. Po rozhodnutí všech věnuje se 50 franků na raněné a 50 franků na vdovy a sirotky.²⁸¹

Právě v Bayonne zastihla dobrovolníky zpráva o boji, který vedou dva výbory v Kolonii proti sobě. Na jedné straně stál výbor politický v čele s Josefem Hoffmanem-Krátkým, na druhé straně stál sociální výbor v čele s Josefem Čapkem. K Čapkovi se přiklonili i dobrovolníci, jež se snažili situaci v Kolonii uklidnit. Sami však byli rozhořčeni z celé této věci.

²⁸¹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 30. září 1914.

Ze zpráv došlých od Veselého²⁸² z Paříže vyrozumíváme, že Hoffman a Novák²⁸³ jsou podvodníci a že tito dva nemohou representovati českou kolonii.²⁸⁴

Život vojáků však nebyl naplněn jen pouhým neustálým cvičením, ale také zábavou. Dobrovolníci ve volných chvílích chodili do Biarritz, což byly lázně poblíž Bayonne. Zde se mohli vykoupat v moři, projít se po kolonádě, či si sednout v kavárně a užívat si trochu „běžného“ života. Na návštěvy lázní se každý z Čechů vždy velice těšil.

Odpoledne v Biarritz. Šli jsme po slechu ku kasárnám druhých Čechů, potom jsme se koupali v moři. Nádherná podívaná a krásná koupel. Po koupeli jsme šli do Biarritz. Před radnicí jsme zpívali několik národních písní. Jeden polský boháč nás pozval do hostince, kde zaplatil. Pak cvičili jsme prostná na nábřeží. Potlesk.²⁸⁵

Obrázek 8 Mořské lázně Biarritz nedaleko Bayonne

Češi se stali velice oblíbenými u místního obyvatelstva. Bayonnský starosta a poslanec Garat se prý vždy zastavil před stráží u cvičiště a zeptal se, zda mají službu Češi. Pokud měli, nechával jim zaslat koše hroznového vína, či jiné dobroty na přilepšenou.²⁸⁶

Čeští dobrovolníci byli známí především díky svým písním, jež si prozpěvovali. Tyto písničky se naučila i mládež z Bayonne a často si je pohvizdovala. Pověst Čechů jako

²⁸² Antonín Veselý, jednatel České Kolonie pařížské.

²⁸³ Myšleni Josef Hoffman-Krátký a Hanuš Novák, jenž se zasazoval o šíření letáků s českou problematikou.

²⁸⁴ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 1. října 1914.

²⁸⁵ Tamtéž, zápis ze dne 30. srpna 1914.

²⁸⁶ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 35.

výborných zpěváků se donesla i k zdejšímu faráři, který si usmyslel, že čeští dobrovolníci budou zpívat při mši svaté.

Všichni, celá setnina, jsme zpívat nemohli; jest mezi námi několik skutečně dobrých zpěváků, ponechali jsme jim tu roli. Dnes výjimkou máme všichni Češi celou neděli volno. [...] Kostel byl již půl hodiny před mší naplněn a dosti bylo těch, jež museli stát venku u vchodu. Jaké písně zpívat? Otázka ta nepřivedla náš zpěvácký sbor do rozpaků. Nerychlá melodie některých českých písní hodí se docela dobře do kostela; přítomní tomu nebudou rozuměti, hlavně aby to znělo dojemně. A to ano! (Jaké písně se zpívaly, zde neuvádím; ale jisto je, že pan děkan byl velice spokojen a přítomní též. To je slávy a pochvaly! „Comme ils savent bien chanter, ces Tchèques!“ (Jak umějí ti Češi dobře zpívat). Na bednách před kostelem jsou narovnané četné dary: balíčky čokolády, kuřivo, hrozny vína, víno v lahvích atd. – odměna pro zpěváky.²⁸⁷

Oblíbenost mezi obyvatelstvem jistě dobrovolníky těšila. Důležitý ovšem byl i vztah jejich velitelů, převážně Francouzů. Někteří Čechům důvěřovali a brzy si s nimi vytvořili poměrně „přátelský“ vztah.

Naštěstí můj sergent²⁸⁸ instruktor je Francouz Basque (narozen v kraji). Čtyřicátník, učitel v civilu, záložník u 49. pěšího pluku v Bayonne, je z nedostatku četařů v legii, přidělen k mé četě. Také na nás při cvičení křičí (zejména dívá-li se důstojník), ale hlasem, kterému rozumíme lépe než těm druhým; jest nám jaksí bližší a máme ho rádi. Ptáme se ho, budeme-li museti do boje, půjde-li s námi. „S vámi půjdu třeba do pekla!“ odpověděl.²⁸⁹

Někteří velitelé se však k Čechům chovali s odstupem. Během cvičení jim předčítali přestupky a tresty, které za ně hrozí. Důvěra vůči dobrovolníkům byla mizivá. Zřejmě z toho důvodu byli Češi, kteří při manévrech přišli k úrazu, či onemocněli, podezírání ze sabotáže výcviku. A byl jim hned uložen trest v podobě žaláře.

Včera při cvičení se mi stala nehoda, která mě přivedla do „basy“. Skákaje přes husté ostružiny, zranil jsem si nohu a jen s velkou námahou vrátil jsem se na louku k našemu stanu. Přes noc mi noha v kotníku zpuchla a vypověděla službu. Hlásím se tudíž k lékařské prohlídce a jsem uznán nemocen. Snad si budu moci trochu odpočinout na trávě, myslím si; ale nedošlo k tomu. Dříve než se vrátím k našemu stanu, volá na mne capral du jour (desátník obstarávaje

²⁸⁷ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 34.

²⁸⁸ Sergent = četař. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

²⁸⁹ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 22.

denní službu), abych šel s ostatními nemocnými – do chládku. Několik kroků od našich stanů je velká budova, seminář, vedle kterého stojí pěkná kaple. Do této kaple nás zavřeli; to je náš denní žalář. Stačí hlásit se nemocným a jde se do kaple. Z této věznice vyjít nemůže nikdo, neboť je strážena dvojitou stráží s „baionette au canon“ (bodáky na puškách). V kapli nás je asi 50; nejvíce Belgičanů. Silná vrstva prachu na oltáři, oknech a obrazech nasvědčuje, že kaple je již delší čas opuštěna. Ubohá kaple! Tak daleko od bojiště a také zničená! Ke zuřivosti, proč je sem zavřeli, že se ničím neprovinili, někteří ze „spoluvězňů“ ničili, co se dalo. Slušné to není, ale proč udělali z kostela věznici!? Velká obrazová okna jsou rozbita, ponejvíce botami. Noc jsme přespali pod stany mezi svými kamarády a ráno nás desátník odvedl zase do kaple. Každý večer dostávám návštěvu mého přítele Effenbergra, který mně oknem podává balíček s jídlem. V této věznici jsem zůstal 4 dni – dokud se mi neuzdravila noha.²⁹⁰

6.3.3. Přísaha

Obrázek 9 Přísaha roty "Nazdar" na cvičišti v Bayonne 12. října 1914

Jako u všech vojáků, i u roty „Nazdar“ nadešel čas, kdy bylo nutné, aby dobrovolníci složili vojenskou přísahu. Stalo se to 12. října 1914 na cvičišti v Bayonne. Tento den začal jako každý jiný. Dopoledne dobrovolníci podnikli manévr směrem k Biaritz, kde se učili umístit stráž. Odpoledne proběhlo další cvičení za účasti početného publika. Ve 4 hodiny odpoledne byl celý prapor prezentován před poslancem Garatem, který pronesl krátkou řeč.

²⁹⁰ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 26–28.

Po jeho řeči hromové „nazdar“. Po tomto přísaha v řeči francouzské i české. Ohromné množství publica shromáždilo se na cvičišti kolem nás. Obřad zakončen zpěvem „Kde domov můj“. Naši poddůstojníci a důstojníci skládali též přísahu s námi. Při odchodu byli jsme hlučně zdraveni obecnstvem. Bezdíček stal se praporečníkem.²⁹¹

Právě tento prapor roty „Nazdar“ se později stal symbolem prvních obětí českých dobrovolníků na francouzském bojišti, když společně s praporečníkem Karlem Bezdíčkem zmizel během boje v bitvě u Artois. Tento prapor se stal symbolem osudu roty „Nazdar“, zůstal navždy pohřben na bojišti, které přivodilo zánik této jednotky.

Dámy města Bayonne darují české setnině „Nazdar“ korouhev. Vrátili jsme se z dopoledního cvičení. Připravujeme se na odpolední ceremonii, při které má nám být odevzdána korouhev, představující bílého lva na červeném poli – práce zdejších dam.²⁹²

Obrázek 10 Praporek rotý "Nazdar"

Přísaha roty zněla: „*Ve jménu volnosti, rovnosti a bratrství a v důvěře v Republiku slibujeme, že budeme bojovati pro práva Republiky a lidskosti až do posledního muže a do poslední krůpěje krve.*“²⁹³ Tato přísaha má teoreticky dvě roviny interpretace. Jednak je to přísaha věrnosti Francouzské republice. Druhá interpretace je poněkud problematičtější, avšak zajímavá v kontextu toho, že čeští dobrovolníci bojovali za „osvobození“ českých zemí od

²⁹¹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 12. října 1914.

²⁹² Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 35.

²⁹³ Naše přísahy. In: PREININGER, Ladislav: Československá legie ve Francii: 1914-1918. Praha 1928-1930, svazek I, s. 15.

nadvlády Habsburků. Otázkou tedy je, zda je takováto přísaha nepřiváděla k myšlence, že by hypotetický samostatný český stát mohl být republikou. Při srovnání tohoto textu s textem přísahy české brigády v Darney dne 30. června zjistíme, že formulace přísahy čs. brigády je opatrnější. Nemluví se v ní o státě, nýbrž o národu, kterému bude tato brigáda sloužit.

Po složení přísahy cvičila rota Nazdar ještě asi čtrnáct dní v Bayonne. Postupně se však začala připravovat na odjezd na frontu, jenž se uskutečnil 23. října 1914.

6.4. Přesun na frontu, pohyb roty Nazdar na frontě

Dobrovolníci v posledních týdnech svého pobytu v Bayonne začali být znejistělí stran odjezdu na frontu. Na jednu stranu byli nadšeni z toho, že mohou jít do války a mohou bojovat za český národ. Na druhé straně měli strach, což je pochopitelné. Ani v nejdivočejších představách si nemohli představit, co je bude ve válce čekat. K vojákům se často donesly zvěsti o místě, kam by se měli přesunout. Ještě týden před odjezdem z Bayonne však dobrovolníci s určitostí nevěděli, zda či kam pojedou.

Dopoledne, jelikož celou noc i ráno lilo jako z konve, připravovali jsme a čistili věci. Dále theorie a potom revise celé kompanie capitainem.²⁹⁴ Odpoledne čištění zbraní a revise světnic a věcí. Odpoledne prohlídka zbraní a věcí všech. Odjezd odložen na neurčito.²⁹⁵

Den před odjezdem, tedy 22. října už ale bylo jasné, že celá jednotka již zamíří na frontu. Chystaly se poslední důležité věci, které bylo nutno vyřešit před opuštěním Bayonne.

Ráno dostávali jsme všechny věci, které chybí. Pak byla prohlídka a rozdávání knížek vojenských, plíšků se jmény atd., dále patrony (ostré, měděné, které se užívají ve válce). Odpoledne přehlídka a defilování před kolonelem.²⁹⁶ Vše se připravuje na zítřejší odjezd.²⁹⁷

Odjezd z Bayonne se nesl ve veselém duchu. Obyvatelé města procházející jednotku hlučně zdravili a loučili se s ní. Poté prapor nastoupil do vlaku, který ho odvážel směr Bordeaux a Paříž.

Ráno přehlídka všeho od kapitána, dále tábořeno venku. Oznámení, že odpoledne odjedem pryč. V poledne byly nám poslány květiny atd. Prapory české nám nebyly dovoleny

²⁹⁴ Capitaine = velitel roty, rotný. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

²⁹⁵ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 17. října 1914.

²⁹⁶ Colonel = plukovník. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

²⁹⁷ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 22. října 1914.

rozvinouti. V 12 ¼ hod. odchod celého bataillonu.²⁹⁸ V Bayonnu byli jsme hlučně pozdraveni. V 3 hod. odjezd směrem k Bordeaux, kamž jsme o 11 hod. dorazili. Tam servírována káva, dále dostávali od hostů cigarety, víno, pohlednice. V noci jsme mnoho nespali, bavili a zpívali jsme se až do rána. Též i oddělení strojních pušek odjelo s sebou.²⁹⁹

Cesta vlakem byla opět nepříliš příjemná. V pamětech na ni zavzpomínal Josef Antoš.

*Jeli jsme ve vozech nákladních, zase po čtyřiceti, jenomže tentokrát jsme byli ještě více stlačeni, poněvadž jsme měli s sebou úplnou válečnou výzbroj, pušky, torny – i hrnce na vaření. Uprostřed vlaku byl jeden vůz první třídy pro naše důstojníky, odkud nám přicházely rozkazy. Vlak jel zvolna a často zastavil; při každé zastávce měla ta neb ona setnina stráž; muselo se dbáti o pořádek a o to, aby se vojáci příliš nevzdalovali od vlaku. Nevěděli jsme, než jsme přijeli do Paříže, kam nás vezou. Snad to ani sám velitel praporu nevěděl, poněvadž na každé větší stanici čekal další rozkaz.*³⁰⁰

Už po cestě se však čeští dobrovolníci poprvé setkali tváří v tvář s válkou.

*Ráno bylo nádherné, trochu chladné. Viděli jsme krásné krajiny a nádherné zámky v okolí Toursu, Limogés až k Orleánu. U Orleánu tábořilo velké množství anglického vojska z Indie. Večer potkávali jsme vlaky s raněnými a se zajatci. Jeli skrz la Parenne,³⁰¹ Champaign³⁰² a s půlnocí dorazili jsme do Noissy le Sec.³⁰³ Zde odjížděli a přijížděli vojáci, ranění a zajatci. Dále zásoby potravin, střeliva atd. Noc přespali jsme ve voze. Litujeme všickni, že není nám možno podívat se do Paříže.*³⁰⁴

Průjezd Paříží probudil v dobrovolnících stesk po domově a jejich blízkých. To si jistě generalita uvědomovala, a proto byl vlak poměrně přísně střežen.

Paříž jsme projeli za noc. Někteří hoši měli „cukání“; zatoužili, alespoň na chvílku po svých drahých; ale nenechalo se nic dělat. Stráž bděla a nevědělo se, jak dlouho zůstane vlak státi. O něco později jsme zastavili v Noisy le Sec. Zde, vzdor stráži a vysokému dřevěnému

---

²⁹⁸ Bataillon = prapor. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

²⁹⁹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 23. října 1914.

³⁰⁰ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 38.

³⁰¹ Myšleno zřejmě La Varenne-Saint-Hilaire, dnes městská čtvrť na východě Paříže.

³⁰² Champaign-sur-Marne, město v pařížské aglomeraci v departmentu Val-de-Marne, jihovýchodně od Paříže.

³⁰³ Noisy-le-Sec, město v pařížské aglomeraci v departmentu Seine-Saint-Denis, východně od Paříže.

³⁰⁴ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 24. října 1914.

*plotu, podařili se některým hochům vskočiti do tramway a jeti do Paříže. Čekali jsme tu dosti dlouho a snad se vrátili včas.*³⁰⁵

Z Paříže vyrazil vlak s dobrovolníky severovýchodním směrem přes město Meaux, dále pak na frontu k Remeši.

*Ráno o ½ 8. hod. vyjeli jsme pryč směrem ku Mous.*³⁰⁶ *Viděli jsme mnoho zbořených mostů na tratích i silnicích. Večer přijeli na místo. Celou noc jsme skoro nespali, jelikož jsme připravovali povozy a muly ku skládání. Noc deštivá. Spadl jsem na koleje.*³⁰⁷

Jak se prapor postupně blížil k frontě, cítili dobrovolníci stále více blízkost války.

*[...] odchod do Maiy.*³⁰⁸ *Zde dostávali všechny věci ku odchodu. Zde slyšíme houkat děla a vidíme padat obusy.*³⁰⁹ *Večer oznámeno, že celá vesnice je plná espionů*³¹⁰ *německých, zakázáno hovořit o věcech vojenských, pítí vodu a býti připraven ku odchodu do tranchí.*³¹¹ *V 7 hod. sděleno, že můžeme jít spát oblečení: Odejdemo pryč zítra. Celou noc houkala děla, a také výstřely pušek byly slyšeti.*³¹²

Rota „Nazdar“ se jakožto součást Marocké divize připojila k bojům na frontě v Champagni. Jelikož byla Marocká divize tzv. „volnou“ divizí, nebyla součástí žádného armádního sboru. Proto byla přidělována na bojové pozice podle potřeby, zvláště jako útočný oddíl. Rota „Nazdar“ dlela na celkem klidném úseku fronty v okolí statku *Les Marquises* (Markýzky).³¹³

*Šli jsme kousek po silnici nationale, vedoucí z Reims do Châlons-sur-Marne,*³¹⁴ *okolo většího osamělého domu zvaného „Les Marquises“. Od tohoto domu vede zákop k první linii. Občas hvízdla nějaká „ztracená“ kulička. Kamarád Teichman, nejmenší z mojí esconady, mi radí, abych si schoval hlavu, že pryč jsem veliký a Němci by mi ji mohli srazit. Velitel našeho*

³⁰⁵ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 38–39.

³⁰⁶ Meaux, město ve střední Francii v departmentu Seine-et-Marne, severovýchodně od Paříže.

³⁰⁷ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 25. října 1914.

³⁰⁸ Mailly-Champagne, obec v severní Francii v departmentu Marne, jihovýchodně od Remeše.

³⁰⁹ Dělostřelecké válcové projektily naplněné výbušninou.

³¹⁰ Špioni.

³¹¹ Tranchée, zákopy různého typu.

³¹² Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 26. října 1914.

³¹³ Ferme Les Marquises, dvůr o samotě při tzv. Římské cestě severovýchodně od obce Prunay, department Marne.

³¹⁴ Châlons-sur-Marne, obec v severní Francii v departmentu Marne, jihovýchodně od Remeše.

praporu se usídlil ve sklepe jmenovaného domu; náš kapitán Sallé je s námi. Za „Les Marquises“ je menší březový lesík, v němž se vlní naše zákopy. Nejsou lepší druhých.³¹⁵

Z fronty odcházela rota „Nazdar“ na odpočinek do malých městeček poblíž, zejména Verzenay, Verzy nebo Prunay. Zde ještě probíhala poslední část jejich výcviku. Později si do těchto městeček chodili dobrovolníci na hygienu, či do hostinců na kořalku.

V 10 hod. (dopoledne) bouráme stany, opouštíme les. V 11 hod. přicházíme do městečka Verzenay. Budeme se tu koupat. Po více jak hodinovém čekání se svlékáme a jdeme pod sprchu – jeden druhého postříkuje vodou. Šlo to rychle. Ve 4 hod. odpoledne jest celá setnina vykoupána a vracíme se ku kanálu.³¹⁶

Potom šli jsme do Verzy, kde jsme se, jak se patří, nalízli z vína a kořalky a za šera za veselé nálady vraceli se domů. Byl to jeden krásný výlet, první za 9 neděl, co jsme v tranchích. Počasí bylo krásné.³¹⁷

Rota „Nazdar“ byla na frontě do 16. března 1915. V jí přiděleném úseku se bránila pouze lokálním německým útokům. V období mezi 16. a 21. březnem 1915 byla stažena z fronty a odešla na odpočinek do Verzenay. V dalších dnech ale rota musela odejít do stanoviště záloh u dvora *Espérance*. Zde dobrovolníci konali nejrůznější úkoly – nosili vodu do statku, kopali řepu, ale také drželi stráž.

Obrázek 11 Příslušníci roty "Nazdar" na frontě v Champagni

V noci z 30. na 31. března 1915 se jednotka vrátila zpět do zákopů u statku *Les Marquises*. Zde museli za dne vysílat své hlídky do předních linií a kopat další zákopy. Na frontě v Champagne zůstala rota „Nazdar“ přes celé Velikonoce.

³¹⁵ Muzeum Mladoboleslava Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 51–52.

³¹⁶ Tamtéž, s. 68–69.

³¹⁷ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 10. ledna 1915.

*Prší bez přestání; vyhazujeme vodu ze zákopů. Smutné Velikonoce. Večer na patrole u německých zákopů od 6 do 10 hodin. Celou tu dobu silně pršelo.*³¹⁸

Dne 14. dubna 1915 byla jednotka vystřídána a odešla opět do Verzenay, kde provedla očištnou proceduru.

V 9 hod. večer odchází setnina do Verzenay, kam přicházíme v půlnoci. Již cestou mi bylo sděleno, že ihned po příchodu půjdu na stráž, tedy žádný odpočinek, shoditi ze sebe tornu a jít tam. Vojna ve válce je zlá.

*Čistíme sebe i své věci. Jsme zase plni vší. Úklid v domě. Odpoledne byli jsme se koupat.*³¹⁹

V noci z 20. na 21. dubna 1915 odešla rota znovu na frontu. Ale již 22. dubna přišel rozkaz, že bude celá Marocká divize přesunuta jinam. Vojáci si své věci dali do pořádku ve vesnici Villers-Allerand.³²⁰ Prapor C odcházel jako jeden z posledních. Na cestu se vydal vlakem po půlnoci 26. dubna 1915 směrem do Paříže přes město Meaux. Z Paříže zamířili na sever.

*V půlnoci odjíždíme ze Saint Pol a ve 2 hod. vystupujeme z vlaku na nádraží Aubigny³²¹ (as 15 km SZ od Arrasu). Řadíme se a odcházíme z Aubigny, o 2 hodiny později a po 7 km pochodu přicházíme do vesničky Bethousart. Jsme obytováni v chlévě.*³²²

Marocká divize byla poslána do zákopů poblíž Arrasu jako posila pro zamýšlenou ofenzívu u Artois. Po příjezdu na frontu 25. dubna 1915 byla divize přesunuta mezi jižní okraj Berthonvalského lesa³²³ a polní cestu vedoucí do vesničky La Targette.³²⁴ Z deníku dobrovolníka Ulrycha se dovídáme, že nové bojiště se dobrovolníkům nelíbilo. Hned první den bylo raněno šest vojáků, z nichž například jeden přišel o oko, jiný o nohu. Dobrovolníci se museli v zákopech krčit, jelikož palba byla velmi hustá. Češi vzpomínali na zákopy v Champagne a říkali si mezi sebou, že tam jim bylo lépe.³²⁵

---

³¹⁸ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 117.

³¹⁹ Tamtéž, s. 119.

³²⁰ Villers-Allerand, obec v severní Francii v departmentu Marne, jižně od Remeše.

³²¹ Myšleno městečko Aubigny-en-Artois.

³²² Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 123.

³²³ Asi 12 km severně od Arrasu.

³²⁴ Vesnička vzdálená necelých 9 km severně od Arrasu.

³²⁵ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 245.

Dne 1. května 1915 prapor C odešel ze zákopů a ubytoval se ve vesnici Acq za úsekem Marocké divize. Pluk Cizinecké legie získal před ofenzívou u Artois posilu v podobě transportu dobrovolníků z Lyonu, kde vzniklo středisko, jež cvičilo nové české vojáky. První dny měsíce května se nesly v duchu příprav druhé bitvy u Artois, jež byla snahou Francouzů o prolomení obrany Němců.

*Osm hod. ráno. Jsme vyměněni praporem D. Přišli jsme do vesničky Acq (7 km za frontou, 12 km od Arrasu). Všude mnoho děl a vojska. K obědu máme malý kousek masa; po večeri jsme byli na procházce. Nikde není nic k dostání; máslo, čokoláda, vše vyprodáno. Přijelo 40 Čechů z Lyonu.*³²⁶

6.5. Život na frontě

Ač se na první pohled může zdát, že život na frontě byl monotónní, což samozřejmě do jisté míry i byl, není to úplná pravda. Vojáci se snažili tuto monotónnost nějakým způsobem nabourat. Neustálá střelba a umírání byly nedílnou součástí jejich životů. Možná právě proto se dobrovolníci snažili si život zpestřit. I přes to, že se museli naučit chladnokrevně zabíjet, ponechávali si v sobě jistou míru lidskosti. K tomu jim pomáhalo kulturní „vyžití“ a kontakt se světem mimo frontu.

6.5.1. Denní režim, strava, oblečení

Při výcviku v Bayonne bydleli vojáci ve stanech po šestnácti. Když se rota přiblížila k frontě v Champagni, bydleli vojáci chvíli v poměrně zvláštních příbytcích.

*Bydlíme v jakýchsi kurnících, kam by snad ani slepice nevyskákala. Lezem tam po žebříku, s tornou na zádech a jen stěží prolézáme; tak malý je otvor. Zde nás kamarád Hájek opustil; spadl ze žebříku a zlomil si nohu. Odchodu jeho nejvíce lituje Králíček, náš slavný zpěvák; zkazilo mu to jeho nejoblíbenější písničku: Hájku, Hájku, Háječku zelený, kterou tak často Hájkovi zpíval.*³²⁷

Po příchodu do zákopů se staly domovem dobrovolníků tzv. „baráky“, tedy v zemi zahloubené příbytky, které si z velké části museli sami vybudovat. Někdy měli vojáci štěstí a přišli do již zhotovených a pohodlných baráček.

³²⁶ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 124.

³²⁷ Tamtéž, s. 40.

Budíček o 12 hod. noční a odchod o 1 ½ hod. přes Pruney nalevo od Marquis³²⁸ do trančí dělanými od cap. Collé. Zde našli jsme vše pěkně upraveno, cesty široké, střílny cihelné; ti, kteří to dělali, měli dostatek materiálu z rozbitých budov nalézajících se vedle.³²⁹

Jindy jim byly přiděleny baráky malé a nepohodlné.

Večer o 5. hod. odchod do zákopů blíže Pruney.³³⁰ Po příchodu skoro všickni odešli na práci, jen 12 nás zůstalo na stráž. Noc byla deštivá. Naše příbytky jsou nepohodlné, nemůžeme spát, jen sedět, stísněni jako sardinky.³³¹

Obrázek 12 Dobrovolníci v podzemním krytu na frontě v Champagni

Pokaždé, když zavítali do nového úseku fronty, museli si své příbytky řádně uklidit.

První naše práce, přijdouce do zákopů, je dělat v nich důkladný pořádek; vyčistit skryše, ačkoliv jsme předem jisti, že se za chvíli odstěhujeme jinam. Také dnes, jen se rozednilo, již je celá setnina v práci. Vyhazujeme bláto a vodu ze zákopů, přičemž ještě

³²⁸ Ferme Les Marquises, dvůr o samotě při tzv. Římské cestě severovýchodně od obce Prunay, department Marne.

³²⁹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 24. února 1915.

³³⁰ Obec na severu Francie v departmentu Marne, jihovýchodně od Remeše.

³³¹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 19. prosince 1915.

žertujeme: „Podívej se, povídá mechanik Vondra, jak Vojta Štípek umí zacházet lopatou; kdo by řekl, že ještě nedávno píchal jehlou!“³³²

S přidělením baráků také souvisela dostupnost stravy. Čím blíže byly baráky ke kuchyni, tím teplejšího jídla se vojákům dostávalo. Přísun potravin si muselo mužstvo organizovat samo.

Naše esenáda³³³ měla službu. Kuchyně jest nedaleko, tudíž jídlo dostáváme teplé. Já i s Mojžíšem³³⁴ jsme se poděkovali z kuchyně.³³⁵

Při výcviku si vojáci stravu pochvalovali. Postupem času se však na frontě strava začala zhoršovat a stávala se velmi jednotvárnou. Velmi také záleželo na kuchařích, kteří pokrmy připravovali. Ti mnohdy rozhodli, zda bude jídlo požitelné či nikoli.

K večeru dostali jsme k večeri dobrou polévku, čistou teplou vodu. Jsme nespokojeni s kuchyní a s jejím chefem Andráškem.³³⁶

Armáda se často snažila vojákům přilepšit. Vařil se čokoládový nákyp z rýže, káva, čaj, někdy byla vojákům přidělena na zpestření trocha zavařeniny. Na Hod Boží se „servírovalo“ vepřové se zelím, jindy byla pečená husa.

Mužstvo samo se někdy skládalo na některé méně běžné požitiny, jako bylo například víno nebo čaj. Příležitostí k nákupu byly návštěvy nedalekých městeček, jako bylo např. Verzeney.

Za dlouhý čas zase vidím civily a ke konci hodili jsme se na flám, koupili jsme si za 10 suváků³³⁷ sekanou a za 5 suváků bílého chleba, litr bílého vína. Večer náramně veselý, zpívalo se a dělalo obveselení všemožné.³³⁸

Někdy dobrovolníci využili toho, že mezi nimi byli muži rozličných profesí. A tak nakoupili suroviny a zaměstnali řezníka, aby jim na přilepšenou vyrobili pochoutku.

---

³³² Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 50–51.

³³³ Escouade = družstvo. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

³³⁴ Jaroslav Mojžíš, voják 3. čety, 2. poločety 12. družstva roty Nazdar, padl v r. 1917 u Remeše.

³³⁵ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 13. listopadu 1915.

³³⁶ Tamtéž, zápis ze dne 21. listopadu 1914.

³³⁷ Sou, drobná mince malé hodnoty.

³³⁸ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 17. ledna 1915.

V naší setnině jsou zastoupeni snad všichni řemeslníci; máme tu také řezníka. Dohodli jsme se, koupili maso a Chrdle nám udělal výborné jaternice, že jich bylo však málo.³³⁹

Někdy si dobrovolníci krátili dlouhou chvíli v zákopech chytáním králíků. Pokud se podařilo alespoň jednoho lapit, měla část jednotky zajištěnu pochoutku na večer.

Dělali jsme sbírku na houskové knedlíky a usmrtili jsme králíka. Vše bylo prý výborné, adjutantovi i mužstvu chutnalo, ale na kuchaře nezbylo ani do huby.³⁴⁰

Svůj čas vojáci někdy trávili péčí o svou výzbroj a výstroj. Za chladného počasí jim byly přidělovány různé části šatstva pro zahřátí.

Noc deštivá, ráno mrazivé, jasné. Bačkory, které jsme včera dostali, znamenitě se v noci osvědčily.³⁴¹

Někdy se však pohodlí, získané díky věcem pro zahřátí, nevyplatilo. Svě o tom věděl Josef Antoš.

Dnes mi byl doručen balíček od madame D. z Paříže, jehož obsah mne velmi potěšil. Madame D., choť mého bývalého šéfa, v Paříži mi zasílá: kožený pytel uvnitř vlnou prošívaný, jest to nový vynález pro vojáky v zákopech proti zimě. [...] Večer v půl desáté jsem probuzen a odcházím se šesti kamarády, Mičem, Vondrou, Novákem, Kirchnerem, Ratajem a Alezim na patrolu. Jelikož nás Němci stále zlobili střelením světelných raket, přitiskli jsme se k zemi as deset metrů jeden od druhého a dávali pozor. Brzy na to, třesa se zimou, vlezl jsem do svého pytle – a usnul. Kamarádi na mne zapomněli a odešli. Tak pěkně se mi to v teplém pytli, mezi našimi a německými zákopy, spalo! Co nyní, myslím si, dívaje se při svitu rakety na hodinky; jak se dostanu zpět? Byla půlnoc. Spal jsem tudíž as malou hodinku. Kdyby Němci neosvětlovali své zákopy, bylo by nesnadné orientovati se za tak tmavé noci. Otočil jsem se a počal lézt ve směr, kde nebylo žádných světél. Jednu chvíli jsem zaslechl šramot a zpozoroval silhouety několika Němců. Porozuměl jsem dokonce jejich slovům; vraceli se rovněž z patroly. Bylo mi horko.

Konečně jsem se přiblížil k zákopům, o kterých jsem nepochyboval, že nepatří Francouzům, ale nevěděl jsem, který prapor neb setnina se v nich nalézá. Obával jsem se, až budu volati, že na mne bude vystřeleno, a proto jsem se před tím schoval do díry od granátu.

³³⁹ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 125.

³⁴⁰ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 11. listopadu 1914.

³⁴¹ Tamtéž, zápis ze dne 19. prosince 1914.

Silně zakašlav, zvolám: „Calais!“ (naše heslo). Za chvíli slyším: „Qui vive?“ (Kdo ať žije?) – „France,“ odpovídám. Na výzvu, abych se přiblížil, hlásím, že jsem de la compagnie „Nazdar“. Byli to Poláci. Dva z nich pro mne přišli a provedli tajným průchodem skrze ostnaté dráty, přes které by se mi bylo špatně lezlo. Za chvíli jsem byl u svých. Hoši od třináctky se rovněž, krátce přede mnou, z patroly navrátili a moje opoždění jsem vysvětlil poněkud jinak. Jsem rád, že věc skončila tak šťastně, ale zaříkám se, nikdy více s sebou na patrolu vlněný pytel nevezmu.³⁴²

V začátcích pobytu na frontě bylo hlavním denním úkolem kopat zákopy. Musely se vylepšovat, prohlubovat a prodlužovat. Dále se stavěly tzv. „baráky“, úkryty, ve kterých vojáci spali, či přečkávali nebezpečné situace při silném bombardování.

Kvečeru jedli jsme o ½ hod. dříve, a kdybychom byli jedli v obyčejný čas, byl by to někdo odskákal, protože spustili Němci rychlopalbu z děl na nás a několik jich explodovalo před našimi baráky. Do našeho sousterénu³⁴³ nacpalo se asi 12 mužů, aby se chránili proti obusům. Nad našimi baráky jsou stromy přeražené. Noc hvězdnatá, mrazivá. Několik obusů padlo též za kuchyni do Marquise.³⁴⁴

Přes noc museli držet vojáci hlídky. To vedlo k nedostatku spánku. Byli často unavení, jejich denní výkonnost klesala a to se samozřejmě nelíbilo jejich velitelům, takže je zatěžovali větším množstvím práce.

Zrovna na rozhraní soboty a neděle, kdy v půlnoci běříme služby na embuscádě.³⁴⁵ Ležíme venku asi 300 m před nepřítelem, měsíček krásně svítí, takže mohu při něm psát. Vlevo i vpravo Němci stále střílí, ale proti nám asi spí, neboť nic se ani nehne. Noc jest dosti teplá.³⁴⁶

Obvykle byly hlídky poklidné. Někdy se však seběhlo něco důležitého, díky čemuž se četa proslavila.

Večer máme embuscádu. Za deštivého počasí a tmy, že sotva jsme viděli jeden druhého, šli jsme přes dráty asi 100 m před tranche. Sotva, že jsme si ulehli, bylo dáno

---

³⁴² Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 99–101.

³⁴³ Souterrainu, podzemní chodby.

³⁴⁴ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 8. února 1915.

³⁴⁵ Embuscade, předsunutá hlídka proti náhlému přepadení nepřítelem.

³⁴⁶ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 31. ledna 1915.

znamení k pozoru nalevo, a hned nato křičí Špicar³⁴⁷: „Hallten!³⁴⁸ Kdo je?“ Nic se neozvalo. Tu křičí Jelen:³⁴⁹ „Stůj, stůj, kdo je? Vzdejte se! Ruce vzhůru,“ a vyskočil s bajonetem proti. V tom manévrovali všickni puškama a čtyři jsme přiskočili k němu, ale Záruba a Jelen již jej drželi. On byl uleknutý a říkal: „Pardon, pardon, nestřelte mě.“ Ujistili jsme ho, že se mu nic nestane, a sergeant comandoval³⁵⁰ Špicara, Mojžíše,³⁵¹ Zárubu,³⁵² aby jej dovedli ku adjutantovi.³⁵³ My jsme popolezli trochu zpět k drátům, abychom nemohli být zaskočeni, a čekali, že jich přijde více. Pršelo, jen se lilo, byla tma, že sotva vidět na dva kroky před sebe, ale my dávali pozor. Pak přišel adjutant a hledal pušku, kterou on odhodil, když byl zastaven. Hledali ještě více, ale nenašli. V okamžiku, kdy adjutant odcházel, bylo slyšeti útěk a řinčení jakoby drátů anebo bajonetů. Ostatek noci uplynul tiše a my jsme se o 12. hod. navrátili. Zajatec je německý Polák ze Slezska a nejdříve si netroufl nic říci. Když však byl uklidněn a vyspal se v Marquise, ráno doprovázeli jej Jelen, Mojžíš, Špicar a Záruba a sergeant³⁵⁴ Burzon ke colonelovi³⁵⁵ v „Esperance“.³⁵⁶ Tam jej zpovídal jeden polský sergeant, a on vyprávěl, že jsou zde naproti 3 regimenty, v nich přes polovic Poláků. Řekl, že mají ráno kafe, v poledne maso a večer kafe s černým chlebem, udal též, kde jsou děla. Byl spokojen, že se mu nic nestane a že dostal dobré jídlo. Cestou hromadilo se množství vojska a nabízeli cafe, které on pil a naši také. Colonel byl spokojen a poslal nám 25 paklíčků cigaret a paklíček mýdel voňavých. Jest to prvý zajatec v našem bataillonu C.³⁵⁷

Vyčerpanost byla také stupňována neustálým bombardováním a ostřelováním zákopů, kvůli kterému museli být dobrovolníci neustále ve střehu.

*Při odpočinku, při čemž byl jsem vztyčen, letěla mě kulka těsně kolem hlavy, až mě větříček ovanul, jak fičela.*³⁵⁸

Spánek byl často přerušován alarmováním do zbraně, pokud hrozil útok z německé strany.

³⁴⁷ Václav Špicar, voják 3. čety, 2. poločety, 12. družstva roty Nazdar.

³⁴⁸ Stát!

³⁴⁹ Bedřich Jelen, voják 3. čety, 2. poločety, 12. družstva roty Nazdar, padl.

³⁵⁰ Komandoval, poslal.

³⁵¹ Jaroslav Mojžíš, voják 3. čety, 2. poločety 12. družstva roty Nazdar, padl v r. 1917 u Remeše.

³⁵² Václav Záruba, voják 3. čety 2. poločety 12. družstva roty Nazdar, padl v r. 1915 u Artois.

³⁵³ Pobočníkovi.

³⁵⁴ Sergeant, četař.

³⁵⁵ Plukovníkovi.

³⁵⁶ Dnes Rue de l'Espérance, součást obce Sept-Saulx v departmentu Marne, jihovýchodně od Remeše.

³⁵⁷ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 6. března 1915.

³⁵⁸ Tamtéž., zápis ze dne 8. prosince 1914.

*2 hod. v noci. Jsme probuzeni hroznou dělostřelbou. Poplach. Volání do zbraně. Rychlým krokem odcházíme do zákopů. Nohy se nám boří do hlubokého sněhu. Zákopy pokryty sněhem. Čekáme. Kromě silného bombardování celého našeho úseku k jinému nepřišlo. Mysleli jsme však, že Němci budou jistě útočit. Zbytek noci jsme strávili u střelnic a zůstali v zákopě.*³⁵⁹

Spánkový deficit většinou vojáci doháněli při odpočinku mimo frontu, někdy se však poštěstilo a mužstvo se dobře vyspalo přímo v liniích. S prodlužující se délkou pobytu na frontě však už ani tento krátký odpočinek příliš nedostačoval. Únava a vyčerpanost se stupňovala.

*Ačkoliv se nemáme zle, jídla je dosti a službou také (poslední čas) přetíženi nejsme, přece jsme již jaksí umdleni, tím životem nepravidelným, nedostatkem pohybu a čistého prádla ku převléknutí.*³⁶⁰

6.5.2. Hygiena a lékařská péče

Při výcviku v Bayonne nebyla hygiena problém. Dobrovolníci si pravidelně prali prádlo a chodili se umývat. Po příjezdu na frontu se však hygienické podmínky značně zhoršily. Koupele se vojáci dočkali zhruba po měsíci.

*Noc mrazivá, jasná. Zase jednou jsme se pořádně v teple vyspali. Spali jsme dlouho až do 9 hod. Užíváme plně našeho odpočinku. Myjeme se, pereme atd., jelikož jsme asi 1 měsíc tak nedělali.*³⁶¹

I přes to, že se vojáci snažili udržovat ve svých obydlích pořádek, stejně se v zákopech začali rozmáhat paraziti, především vši.

Jsme plni vši. Od obyčejného vojáka (kmána) do plukovníka; všichni je máme. Vzдор naší čistotě, nemůžeme se těchto protivných zvířátek zbavit. Je jich plno ve slámě, máme jich sta ve svém spodním oděvu. Hlodají nás a jest to velice nepříjemné. Velmi často vyhledáváme zátiší, kde, svlečení, obracíme své oděvy a vraždíme v nich skryté vši. Úleva jest však krátkého trvání, neb zárodků (vajíček) se nezbavíme, a tak druhého dne škrábeme se znova. Dnes jim

---

³⁵⁹ Muzeum Mladoboleslavska Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 58.

³⁶⁰ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 14. března 1915.

³⁶¹ Tamtéž, zápis ze dne 22. listopadu 1914.

*děláme však krutou válku; jdeme celá setnina do koupele a naše uniformy házíme do vařící vody.*³⁶²

Dalším problémem byl šířící se svrab.

*Lékařská prohlídka, jelikož mezi námi rozmnožují se svrab a různé jiné nemoci.*³⁶³

Lékaři se snažili šíření nejvážnějších infekčních nemocí zabránit očkováním. Vojáci byli zřejmě očkovaní proti tetanu, protože po sérii injekcí trpěla spousta mužů bolestmi končetin a horečkou.

*Dopoledne raport, odpoledne byla celá kumpanie pro injekci u doktora, proč neví se. Nemocní se svrabem nejsou více posílání do nemocnice. Kanonáda jest dosti prudká. Večer bolely ruce a většina měla horečku po té injekci. [...] V noci málokdo spal, jelikož bolelo celé tělo následkem oné injekce.*³⁶⁴

*Odpoledne jdeme pod sprchy --- za pět minut hotovo; nestálo to ani za svlékání. Po umytí řadíme se opět všichni a jdeme do vojenské infirmerie, kde nás píchají do ramenou proti tyfusu. Doma ležíme na prknech; hrozně nás naše injekce pálí, nemůžeme pro bolest usnout.*³⁶⁵

Dalším problémem byly i výkyvy počasí. Za chladného počasí mnoho vojáků trpělo nachlazením, jelikož chodili spát zcela promočení.

*Vlivem počasí jest mnoho nasydlých, kašel a různé jiné nemoci.*³⁶⁶

Naopak vlivem teplého počasí na počátku výcviku v Bayonne trpěli vojáci žaludečními obtížemi.

*Dni jsou velice teplé a mnoho nás trpí bēhavkou a bolením žaludku.*³⁶⁷

Ke střevním potížím někdy přispěli i místní obyvatelé. Vojáci se jim často snažili pomoci, protože věděli, že musí být velmi těžké žít v blízkosti fronty. Jednak kvůli

---

³⁶² Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 105.

³⁶³ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 24. listopadu 1914.

³⁶⁴ Tamtéž, zápisy z 12. a 13. ledna 1915.

³⁶⁵ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 92.

³⁶⁶ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 28. ledna 1915.

³⁶⁷ Tamtéž, zápis ze dne 2. září 1914.

bombardování, jednak kvůli přítomnosti vojska. Domorodci se proto vojáků za jejich pomoc snažili odvděčit, což se však někdy dobrovolníkům vymstilo.

Večer, když se setmělo, k nám přišlo několik civilů – „On ne passe pas!“, zastavujeme je. Chtěli by jít do vinic pro různé věci tam zanechané před příchodem Němců. Nemůžeme jim toho dovolit, ale s radostí jim neseme, co se přinést dá. Za naši ochotu dali nám pak dvě konve šampaňského vína, takže se máme čím bavit. Chutná nám, je přílišně sladké.

[...] Máme hrozné bolení žaludku, snad po včerejším šampaňském; asi, že bylo příliš mladé.³⁶⁸

6.5.3. Informovanost o dění na frontě a mezinárodním dění

Dobrovolníci ani na frontě nebyli zcela mimo dění. Většinou do svých deníků opisovali zprávy z novin, které přicházely na frontu. Vojáci sledovali dění na jednotlivých bojištích, úspěchy či prohry spřátelených i nepřátelských armád. Někdy však sami přiznávají, že některé zprávy nejsou ověřené.

Dovídáme se (však není to jisté), že Švýcaři vypověděli válku Německu, jelikož Němci chtěli jít přes jejich zem. Itálie rovněž prý vypověděla válku.³⁶⁹

Někteří z dobrovolníků si přímo dopisovali s některými členy české Kolonie. Jedním z těchto „dopisovatelů“ byl i Josef Antoš. Komité pařížské Kolonie také posílalo dopisy velitelům, kteří je pak předčítali při raportech celému mužstvu. Někdy byly v raportech informace o válečném vývoji.

V raportě čten dopis od komité na našeho kapitána a odpověď kapitána na komité.³⁷⁰

V raportě oznámeno hrozné řádění Němců na civilním obyvatelstvu, masakrování žen, dětí a dokonce i nemluvňat. V novinách oznámeno odstoupení hr. Berchtolda ministra zahr. zál. Rak-Uherska.³⁷¹

Václav Kuklík se ve svém deníku poměrně pravidelně vedl výpisky z novin. Často se zajímal o dění na frontě, nebo záležitosti Kolonie v Paříži.

³⁶⁸ Muzeum Mladoboleslava Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 94.

³⁶⁹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 28. ledna 1915.

³⁷⁰ Tamtéž, zápis ze dne 13. ledna 1915.

³⁷¹ Tamtéž, zápis ze dne 15. ledna 1915.

Ze „Journal Officiel“³⁷² dovidáme se, kterak p. senátor Louis Martin³⁷³ obhajoval v Senátě nás Čechy a Poláky proti zákonům skrz naturilasi,³⁷⁴ jelikož podle zákona jsme považováni jako Rakušané, tudíž by s námi musili jednati tak, jako s nimi. Jak se ta věc rozhodne, se neví. V „Journale“ již po několikráte bylo namířeno proti dobrovolníkům dosti ostře, zvláště gen. Berangér³⁷⁵ mluví a píše proti. Částečně jest pravdou, neboť naše staré komité (původní) dopustilo se té chyby, že přijalo mezi své řady a ve svoji ochranu lidi, kteří Čechy nikdy nebyli a kterým to bylo dokázáno zmíněným senátorem. Tím utrpěla celá česká společnost pařížská a nynější komité³⁷⁶ mělo by pracovati s opatrností a nezištností, aby se podobné věci, kterých se dopouštěl p. H.³⁷⁷ - neopakovaly, což by mělo za následek ztracení důvěry od francouzské vlády.

Bedlivě sledoval i dění v Rakousko-Uhersko, jelikož tam stále žila celá jeho rodina.

[...] z „Národní politiky“ o drahotě potravin v Rakousku a v Německu, kde od 1. února podle nového zákona smí se dělati chléb (v Berlíně smí na každou hlavu přijít 2 kg chleba aneb mouky týdně), dále o veliké drahotě masa v Rakousku (vepřové 5,50 K, hovězí 4,50 atd.).³⁷⁸

Dobrovolníky zajímalo, jak se situace v Kolonii a pro Čechy ve Francii vyvíjí, stejně jako chtěli vědět, zda se blíží vítězství spojenců.

Dovídáme se, že bylo v Paříži voleno nové komité, do kterého se dostal ten dareba Hoffman. Dále máme v úmyslu, my členové „Société des Jardiniers Slaves“³⁷⁹ postarati se o pořádek v našem spolku, v knihovně atd., což bylo pro krátkost času v době mobilizační ledabyly odbyto.³⁸⁰

6.5.4. Vztahy mezi dobrovolníky

Vztahy mezi českými dobrovolníky byly velmi dobré. Můžeme říci, že v rámci jednotlivých družstev se všichni znali a přátelili. Češi hodně drželi pospolu a podporovali se.

---

³⁷² Oficiální list, věstník.

³⁷³ Louis Francois Martin, advokát, francouzský politik, senátor za obvod Var.

³⁷⁴ Zákony o naturalizovaných, přijatých za státní občany.

³⁷⁵ Henry Bérenger, francouzský spisovatel, diplomat a socialistický politik, senátor za Guadeloupe, autor předlohy tzv. Bérengerova zákona o pobytu cizinců na území Francie v době světové války.

³⁷⁶ Výbor České kolonie a českých dobrovolníků v Paříži.

³⁷⁷ Josef Hofman-Krátký, novinář a publicista, redaktor krajanského tisku.

³⁷⁸ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 18. února 1915.

³⁷⁹ Spolek slovanských zahradníků.

³⁸⁰ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 22. ledna 1915.

Někdy se samozřejmě objevili muži, kteří život rotě komplikovali. Jednalo se především o ty, kteří nechtěli pracovat a hledali si nejrůznější výmluvy, aby se svým povinnostem vyhnuli.

Večer dostaly všechny šarže důtku skrze mužstvo, hejtman³⁸¹ nabádal ku pořádku a poslušnosti. Mezi námi je mnoho lenochů, kteří nechtějí dělati svoje povinnosti, a tím trpí celá kumpačka.³⁸²

Vesměs však byly vztahy pozitivní a často zažilo mužstvo i spoustu legrace, jelikož mezi nimi bylo několik vyhlášených vtipálků.

Píši o příběhu svědčící o našich českých „hlavách“. Ráno, důstojník naší české roty, poručík Chapoulot, konající svou službu, zahlédl blíže chýší čtvrté čety nečistotu. Ovšem že nikdo se k tomu nepřiznal, a tak měla býti celá četa potrestána. Tonda Novák však přišel na nápad. „Kluci“, povídá, „uděláme ceremonii; tady v zákopech nás přece nemohou zavřít do basy!“ Našel plechovou krabici, načež zahalen v celtu, koště v ruce, svolal četů, abychom jej doprovázeli. Hrál roli kněze; dva hoši byli ministranty a nejstarší z nás, 55letý S. kostelník. Průvod se ubíral za zpěvu kolem ostatních čet hodně daleko směrem k farmě Espérance, kde věc skončila zakopáním krabice. Výsledek toho byl, že kapitán, uznávše jinak dobré naše povahy, Tondovi zbytek trestu odpustil. A Tonda se usmíval, že to vyhrál.³⁸³

Dobrovolníci spolu trávili i volný čas, který měli během pobytu mimo frontu. Chodili spolu na vycházky a vzpomínali společně na domov, nebo nějaké zajímavé zážitky z fronty.

Všech svatých. Vzpomínka na domov. Dopoledne cvičení, odpoledne procházka v lese na kopci. Jsou zde roztroušené hroby Francouzů a Němců; někde leží jeden vedle druhého, kde kdo padl je pochován. Působí to na nás dojemně dnes v den dušiček zejména. Sedíme v trávě, pohlížíme v nížinu, kde se vlní zákopy; mluvíme o Čechách, co se děje a o naší nejisté budoucnosti.³⁸⁴

Je dosti zima, ale kanál zamrzlý není; myjeme se v něm. Jeden z nás „general Putnik“, chlupáč od hlavy k patě, se zejména vyznamenává; skáče do vody a plave – k všeobecnému obdivování všech kolemjdoucích vojínů. Den tichý.³⁸⁵

---

³⁸¹ Velitelská hodnost, obvykle na úrovni kapitána.

³⁸² Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 5. prosince 1914.

³⁸³ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 89–90.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 42–43.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 89.

*Den uplynul nám ve veselosti, dělali jsme si legraci z Němců a stříleli jsme po zajících, kteří se chtěli pářit.*³⁸⁶

Po celé rotě se šířily zprávy o tom, kdo z dobrovolníků padl. Prvním padlým celé roty byl její nejmladší člen, teprve sedmnáctiletý Lumír Březovský. O jeho smrti si zapsal poznámku Josef Antoš.

*Dnes byl zabit nejmladší naší setniny, 17letý Březovský. Byl střelen kulí do prsou a dlouho trpěl (nemohl zemřít). Oči otevřeny, (dlouho) volal po svojí mamince. Jest to hrozné, teprve nyní člověk vidí, jak ukrutnou věcí je válka.*³⁸⁷

Dobrovolníci se snažili své padlé pohřbívat důstojným způsobem, aby byly jejich oběti alespoň důstojně uctěny.

*Odpoledne bombardovali Němci naše zadní zákopy a kaprál Cazaillon z 10. esenády byl zabit v chodbě před svým baráčkem. [...] Mojžíš s Jelenem udělali caprálovi Cazaillonovi věnec přírodní z mahonií a různých jiných lesních křovin. Odpoledne upravili jemu hrob, obložili mechem, takže první hrob z naší companie jest nejlepší.*³⁸⁸

---

³⁸⁶ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 5. února 1915.

³⁸⁷ Muzeum Mladoboleslavska Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 65.

³⁸⁸ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápisy z 28. a 29. ledna 1915.

Obrázek 13 Hrob Fr. Frice

Čeští dobrovolníci měli po celém úseku fronty výbornou pověst. Nemuseli být příliš nabádáni k práci a sami se snažili v rámci roty udržovat kázeň. Někteří poddůstojníci si jejich snahy cenili. Jedním z nich byl svobodník Philippe. Původem Švýcar si Čechy velice oblíbil už při výcviku v Bayonne. Pro Čechy se stal vzorem dobrého vojáka a velitele. Dalším, kdo měl k Čechům kladný vztah, byl poručík Alfred Chapoulaud. Oblíbil si jejich zpěv a některé české písně, i když neznal význam jejich textů. Často pobízel dobrovolníky při pochodu do zpěvu. Veskrze byli čeští dobrovolníci francouzskými veliteli chváleni a někteří nad nimi drželi ochrannou ruku.

Sergent Liard³⁸⁹ a tři adjutanti³⁹⁰ se vyjádřili, že naše esenáda³⁹¹ jest nejlepší a nejkurážnější z celé sekce.³⁹²

Objevili se i tací velitelé, kteří Čechům nedůvěřovali a snažili se je očernit.

Roznáší se, že náš sergeant Fourier roztrušoval v nemocnici o nás, že se ztratila patrola naše, že několik jich desertovalo atd. Dnes hovořil colonel³⁹³ s naším hejtmanem³⁹⁴ a

³⁸⁹ Liard, četař, velitel 2. poločety 3. čety roty Nazdar.

³⁹⁰ Pobočníci.

³⁹¹ Escouade, družstvo.

³⁹² Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 5. prosince 1914.

prý mu řekl (náš hejtman), že nejsme schopni jít do první linie a že nám mnoho nevěří. Jest to politika našeho hejtmana, který má z toho ohně strach, po celý čas z jeho boudy nevyjde. Čekali jsme, až náš lieutenant³⁹⁵ odjede (odjel prý do Bayonu),³⁹⁶ že bude s námi hůře, a nyní to jest činné.³⁹⁷

Poměrně rozporuplný vztah měli dobrovolníci k veliteli roty kapitánovi Sallé. Pokud porovnáme obrázek kapitána Sallé z deníku Václava Kuklíka s jeho obrázkem v *Kronice československých legií ve Francii*, nalezneme jisté rozdíly. V této publikaci je jeho přezdívka „dědek“, kterou od mužstva dostal, vysvětlována tak, že byl sice dobrosrdečný, ale velmi přísný a vyžadoval od své jednotky železnou kázeň. Z deníku je patrné, že kapitán nebyl ve sboru příliš oblíben. Dobrovolníci mu vyčítali, že často pil alkohol a takto posílněn, chodil jim vyčítat, že nepracují tolik, kolik by měli, a že jsou zbabělci. Sám se přitom při každém útoku schovával ve svém „baráku“.

Odpoledne čekali jsme zase u střelen, přičemž přišel náš capitán³⁹⁸ (podruhé do první linie) a nadával (byl opilý), že pušky nejsou vyčištěny, že jsou nabity a vůbec nás rozzlobil tak, že bychom byli nejraději viděli přijít marmity,³⁹⁹ aby dědek utekl.⁴⁰⁰

Ráno budil nás sergeant,⁴⁰¹ ale žádný nechtěl vstávat, jelikož jsme byli unaveni. Dalo to dlouhého tahání a nadávek z obou stran, než nás dostal ven, a pak před ním jsme řekli, co si myslíme o tom, a nadali capitánovi⁴⁰² ožralů atd. Dopoledne čilá kanonáda z obou stran. Němci mají zde dostatek děl. Odpoledne bombardovali a rozbili částečně naši kuchyni. Capitán odpoledne nechal si zavolat sergente Štafla⁴⁰³ a vyčítal mu, že málo pracujem, že jsme lenoši a že je mu hanba být šéfem naší companie.⁴⁰⁴ Štafl mu řekl, že kdyby byl věděl,

---

³⁹³ Plukovník. Viz MZV, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

³⁹⁴ Velitelská hodnost, obvykle na úrovni kapitána.

³⁹⁵ Lieutenant, poručík. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

³⁹⁶ Bayonne, město v jihozápadní Francii v departmentu Pyrenées-Atlantiques, jižně od Bordeaux.

³⁹⁷ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 6. prosince 1914.

³⁹⁸ Capitaine, kapitán. Marie Léon Joseph Sallé, kapitán cizinecké legie, velitel roty Nazdar.

³⁹⁹ Marmite, slangové označení náboje, především dělostřeleckých min.

⁴⁰⁰ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 16. února 1915.

⁴⁰¹ Sergeant = četař. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

⁴⁰² Capitainovi, kapitánovi. Marie Léon Joseph Sallé, kapitán cizinecké legie, velitel roty Nazdar.

⁴⁰³ Ivan Štafl, poručík, příslušník roty Nazdar, od roku 1916 činný v odboji v Rusku.

⁴⁰⁴ Kompanie = roty či setniny. Viz Archiv MZV Praha, fond Pařížský archiv, kniha 79, Vocabulaire des expressions militaires.

*jak to zde chodí, že by nikdy byl se neangažoval. Víme, co si máme o našem dědkovi mysletí.*⁴⁰⁵

Jeho postoj se ovšem změnil v okamžiku, když při noční hlídce chytili jeho muži německého vojáka. Kapitán měl obrovskou radost a dokonce jim koupil 120 litrů vína jako odměnu.

Obrázek 14 Kapitán Sallé (sedící) a poručík Chapoulaud

6.5.5. Kontakty se světem mimo frontu

Kontakty s obyvateli okolních měst a vesnic se pro dobrovolníky staly důležitou součástí života. Bylo pro ně důležité setkat se s „obyčejnými“ lidmi, kteří neznali vřavu bitevního pole.

*Dopoledne čištění a revue d'armes.*⁴⁰⁶ *Po obědě jsme se procházeli ulicemi městečka. Verzenay je, jako všechny osady, kde se pěstuje víno, čisté městečko. Obyvatelů zde může být asi polovic; ostatní odešli při prvním německém tažení. Vinařství jim vynášelo nyní málo, poněvadž skoro všechny vinice se nalézají směrem k zákopům, kam oni nesmějí. Městečko bývá prý bombardováno jen zřídka. Vhodná příležitost – pro ty, jež mají peníze – koupiti si něco „k přilepšení“. Bohužel, peněz není, a proto jsme i zde nuceni spokojiti se jen naší*

⁴⁰⁵ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 6. března 1915.

⁴⁰⁶ Kontrola zbraní.

*stravou. Ale vidíme zde civilisty, ženy, děti, jiné tváře než v těch bídných zákopech, a to nás jaksi mění.*⁴⁰⁷

Jelikož města a městečka, kam se dobrovolníci dostali, byla velmi blízko fronty, platila pro jejich obyvatele zvláštní pravidla. Aby je domorodci neporušovali, musela zde armáda stavět stráž. Tou někdy byli i Češi.

*Půl šesté ráno. Jdeme na stráž na route de Beaumont. Tato silnice se nachází na úpatí kopce pod Verzenay a vede k zákopům. Obyvatelé Verzenay za silnici nesmějí; proto je zde stráž. Majitelka malého domu, ve kterém jsme umístěni, je hodná starší paní. Jen jsme odložili své věci, začala nám s pláčem vyprávět, že její jediný syn byl zabit na Marně. Její muž je v zákopech na severu. Chudák žena; je nám jí velmi líto.*⁴⁰⁸

Dalším druhem kontaktu s osobami mimo frontovou linii, byl kontakt s rodinou. Někteří dobrovolníci měli své rodiny v Paříži, takže napsat jim, nebylo nijak složité. Jiní to štěstí však neměli. Rodina Václava Kuklíka žila v Rakousko-Uhersku a on neměl žádné prostředky, jak by ji mohl kontaktovat. Proto na svou rodinu stále vzpomíná, především v období svátků. Ze zápisů je patrné, že by byl velmi rád alespoň za drobnou zprávu o tom, jak žijí.

*Po deštivé noci nastalo krásné, ale mrazivé jitro. Vzpomněl jsem si hned zrána, že matka a sestra mají svátek, a rád bych věděl, jak jej asi slaví. Zdali otec jest doma a jsou-li vůbec všickni pohromadě a vzpomenou-li také na mě.*⁴⁰⁹

Rodina Josefa Antoše také žila v Rakousko-Uhersku, ale Josef Antoš našel způsob, jak ji kontaktovat. Odesílal své dopisy přes známého ve Švýcarsku. Přesto měl velké dilema. Báł se, že by svými dopisy z Francie mohl rodině v Rakousku uškodit.

*Po večeri píši rodičům do Mladé Boleslavi krátký první dopis – že jsem zdravý, aby se o mne nestrachoali. Dopis ten zasílám známé osobě do Švýcar, která jej má vložit do jiné obálky s adresou mých rodičů do Čech. Jedině tak, myslím, dopis dojde.*⁴¹⁰

Po necelém měsíci obdržel Josef Antoš od rodičů odpověď.

*Dostal jsem od rodičů odpověď; dopis mi přišel ze Švýcar. Krátké psaníčko, ale jak mě potěšilo!*⁴¹¹

⁴⁰⁷ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 91.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 93–94.

⁴⁰⁹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 19. března 1915.

⁴¹⁰ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 43.

S postupem války se však Josef Antoš stále více obával postihů pro svou rodinu.

Dvakrát jsme začal psát rodičům do Ml. Boleslavi dopis, dvakrát jsem jej zničil. Obávám se příliš, aby rakouské úřady nepřišly na pravou stopu; zajisté by pak rodiče měli nepříjemnosti. A přece, jak by se člověku ulevilo říci pravdu! Konečně jsem (poslal tato slova) se rozhodl napsat několik slov: „Stále zdrav, buďte bez obavy.“⁴¹²

Dobrovolníci si také dopisovali se svými známými a přáteli v Paříži. Ti jim většinou spolu s dopisem zaslali ještě něco málo na přilepšenou. Mezi dobrovolníky však existovalo jisté nepsané pravidlo, že každý, komu jeho známí či rodiny něco pošlou, se s ostatními rozdělí.

Dnes poslal Vinca balíčky se svíčkami, čokoládou, tabákem, cigarety atd. [...] Večer psali jsme náramně zábavný dopis Vincovi. Po celý večer byla znamenitá nálada.⁴¹³

Obdrželi jsme od českého spolku v Paříži balíček čokolády, o kterou jsme se bratrsky rozdělili. Každý z nás obdržel svůj díl, malý kousek, ale učinilo nám to radost; zejména nám svobodným, kteří nemáme od nikoho co k očekávání. Peníze nám zde nejsou nic platné. Ženatí krajané dostávají často balíčky od svých rodin; mnozí z nich se dělí s ostatními. Špatně vidění jsou ti, jež tak nečiní; těm hoši říkají, aby si to šli snísti před dráty.⁴¹⁴

6.5.6. Kulturní život

Počáteční problémy s přizpůsobením se režimu na frontě dobrovolníci brzy překonali. Postupem času měli i více volna, které využívali ke čtení novin dodávaných na frontu. Zde se informovali o situaci na ostatních bojištích. Tím si mohli utvořit alespoň částečný obrázek o vývoji války. Dále se na frontu dostával časopis *Na Zdar*, vydávaný Čechy v Paříži, a později i časopis *L'Indépendance tchéque*, který byl pod taktovkou Viléma Crkala. Oba časopisy byly oblíbeným čtivem. Stávalo se, že se několik mužů seskupilo kolem jednoho, který nahlas předčítal některý z článků. Dobrovolníci si pochvalovali zajímavost článků, kterými do nich přispívaly různé osobnosti, jako historik profesor Arnošt Denis, nebo francouzský slavista Louis Léger.

---

⁴¹¹ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 57.

⁴¹² Tamtéž, s. 93–94.

⁴¹³ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 27. prosince 1914.

⁴¹⁴ Muzeum Mladoboleslavsko Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 59.

V raportě čten dopis od komité na našeho kapitána a odpověď kapitána na komité. V Paříži začíná vycházet nový časopis „Independence tchéque“, v kterém píší Denis, Léger atd. zajímavé články. Časopis tento bude čestně konkurovat s „Nazdarem“.⁴¹⁵

Oblíbenou činností byl také zpěv. Často se zpívaly české národní písně pro zlepšení nálady či pro dodání odvahy. Jeden z dobrovolníků, Bělobor Bernard, psal texty na známé melodie. Většinou si v nich neodpustil nějaký ten vtip stran Rakousko-Uherska.

Opisujeme si písničku, kterou kamarád Bernard o naší rotě „Nazdar“ složil. Píši ji též do svého deníku.

I.

*Česká kompanie, ta vesele žije,
Ať je to v zákopech, neb když jde na oddech.
Humorem jen srší, i když na ní prší,
Kulky co dělají šrum, přiletí bzzz a bum!*

II.

*Jenom ať lítají, nic neudělají,
Mají nákou flákotu, jsou asi z „ka-brotu“,
Jak jenom přiletí, hoši na ně letí,
S rukavicí toť mu, když dělaj bzzz a bum.*

III.

*Popadnou pilníky, dělají prstýnky,
Svým známým pro radost, neb milé jako skvost,
Různé druhy mají, vybíratí dají,
Za frank, za pět, toť um, nedělají bzzz a bum*

IV.

*„Vzduchorámus“ letí, všichni z děr vyletí,
Spustějí bouchačky, hned na to breblačky,
Sedmdesát pětky začnou házet švestky
Pro knedlíky, Němcům, přiletí bzzz a bum!*

---

⁴¹⁵ Muzeum Mladoboleslavská Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, zápis ze dne 13. ledna 1915.

V.

*Motyky, lopaty, lipají se na paty,
Naděláme s tím děr, v tom: vylez-vous vous faire
Spustí náš“ Cibulář“ Cožpak ten setník náš
Nejraději vodku, rum, přihne si bzzz a bum!*

VI.

*Když se den už sklání, Hildebrand nás shání
Na korve do Prunay, tam kulky též lítaj.
Pořád mluví do nás: „Hoši, tj. pro vás“,
V tom vozík letí – šum, díru od bzzz a bum*

VII.

*Nejsme jen vojáci, ale též pytláci,
Králiky chytáme, proto maso máme!
Šarže též chytají – ale jen po tají –
Vycpané, Toť přec um, když létají bzzz a bum.*

VIII.

*Češi, to jsou páni, nechutná jim ani
Kuchyně vojenská, „schází tam snad ženská?“
Chtěli by paštičky, buchty a husičky,
Zelí, knedlík jak dům, ale ne bzzz a bum*

IX.

*Nežli se rozejdem, ještě si zapějeme,
Srdce si poskočí, pak ať se svět točí,
Slunce a planety, granáty, komety,
Spusťte se v rej a šum --- pak bude bzzz a bum.*

„Cibulářem“ jsme nazvali adjutanta Gaillarda, poněvadž on nás honí nejvíce do práce a bavíme-li se, zakřikuje nás slovy: „Voulez- vous vous faire!“ (Bud'tě zticha.)

„Hildebrand“ jest jméno našeho českého fourrie, který se stará o naši aprovizaci a chodí pro ní do Prunay.

*Že náš setník rád si přihne, o tom dobře víme. Občas vypátráme zajíce, stáhneme ho a jeho kůži dáváme znovu do jeho peľechu. To se ovšem nelíbí našim představeným, kteří zuří, když vytáhnout jen kůži.*⁴¹⁶

Na přelomu roku se stala trendem výroba prstýnků. Při dlouhých chvílích trávených za deštivého počasí v úkrytech vyráběli Češi prstýnky z měděných a mosazných hlavic vybuchlých granátů, kterých okolo bylo velké množství. Později se začaly vyrábět i různé upomínkové předměty. Tento trend se stal téměř epidemií. Dobrovolníci se předháněli v dokonalosti vyráběných předmětů. Někteří dokonce psali do Paříže svým příbuzným či známým o náčiní a na oplátku jim zasílali své výrobky. Z dopisů od příbuzných se však dozvídali, že mnohdy prstýnky neobdrželi. To vyvolávalo značné rozhořčení.

*Skoro celá kumpačka⁴¹⁷ baví se děláním prsténků z aluminia z německých obusů. Kanonáda střední. Večer rozkaz býti připraveni k odchodu v noci. Při sbírání marmit⁴¹⁸ sebrali jsme jeden enverkl s husím sádlem a snědli, což nám bylo vyčítáno, ale dělali jsme z toho legraci.*⁴¹⁹

Výroba prstýnků byla natolik oblíbená, že v ní celá rota pokračovala i při odchodu z fronty do zázemí ve Verzeney.

*[...] den uplynul krásně, vše zpívalo a bylo veselé a nikdo nemyslel, že 5 km dále jest nepřítel. Bavíme se stále děláním prstýnků. Den byl částečně deštivý, jinak mlhavo. Odpoledne přehlídka hadrů, dostanu nové kalhoty. Večer náramně domácí. Jíme u velké tabule a spíme na dlouhých pryčnách a libujeme si náramně.*⁴²⁰

---

⁴¹⁶ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoř: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 79–82.

⁴¹⁷ Kompanie, rota či setnina.

⁴¹⁸ Marmite, slangové označení náboje, především dělostřeleckých min.

⁴¹⁹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 14. ledna 1915.

⁴²⁰ Tamtéž, zápis ze dne 16. ledna 1915.

Obrázek 15 Zákopový prsten vyrobený pravděpodobně příslušníky roty "Nazdar"

Večerní zábava vojáků nebyla kvůli omezeným možnostem příliš rozmanitá, a tak k ní patřilo například popíjení alkoholu, poslech hudby, výlety do zázemí nebo návštěva kina.

Ráno mlhavé, občas prší. Dopoledne prohlídka zbraní rozebraných od kapitána, který jako obvykle nadával. Odpoledne směli jen ti ven, kteří měli zbraně čisté a byli sami vyčištěni. Hudba pl. 118 zněla pěkně od 2-3 hod. a potom večer bylo cinema v jednom velkém závodě vinařském. Špatně se jim to povedlo, špatně fungovalo, ale přeci ke konci předvedli nějaké legrace.⁴²¹

Asi jako všichni lidé, i čeští dobrovolníci se po sobě v champagneských zákopech snažili zanechat nějakou stopu. Proto pojmenovali jedny zákopy, jež sami zbudovali, tak, aby bylo jasné, že jsou dílem Čechů.

Dopoledne bavili jsme se pohromadě až do jídla. Dnes prý opustíme zákopy a jestli se snad nevrátíme, nechali jsme zde na památku jména rozličných uliček, jako „Avenue de Prague“, „B^{ld} Jean Žižka“ a „U osmi mnichováčků“. Uličky tyto jsou širší, pěkně otesané a uhlazené. Dále ještě jedna jménem „Adj. chef Gaillard“, náš adjutant.⁴²²

Měsíc před odchodem z Champagne vytvořili čeští dobrovolníci jakousi památku na jejich pobyt v těchto zákopech. Nemohli tušit, že si vlastně staví pomník.

⁴²¹ Městské muzeum Pacov, rukopis deníku francouzského legionáře Václava Kuklíka, zápis ze dne 21. února 1915.

⁴²² Tamtéž, zápis ze dne 19. listopadu 1914.

*V naší setnině máme několik zahradníků – umělců. Tito hoši udělali u kanálu (na poli, kde byla dříve řepa) z drnů a polních rostlin pěknou věc, velkého českého lva a francouzského kohouta. Důstojníkům a ostatním vojínům se tato práce (dílo) velice líbí. Večer zpíváme; dostali jsme přidavek vína.*⁴²³

6.5.7. Postoje dobrovolníků k válce

Pařížští Češi odcházeli do války s nadšením. Asi jako většina lidí očekávali velkou změnu, kterou by válka přinesla. Rozhodli se, že půjdou bojovat za svůj národ. Navíc každý očekával, že válka nebude trvat víc, než několik měsíců. Nikdo nemohl tušit, že se bude válčit po dobu dlouhých čtyř let.

*Jsme vlastenci. Kde kdo může, každý se hlásí k odvodu, aby nás bylo co možno nejvíce. Jsou mezi námi hoši osmnáctiletí i tatínkové padesátníci. Kolik nás je? Přesně nevím; myslím něco přes 300.*⁴²⁴

Ještě při výcviku v Bayonne je nadšení dobrovolníků znatelné. Češi byli plni očekávání. Z velké části to byli mladí muži, jež vnímali válku jako prostředek k tomu se proslavit.

*Celkem řečeno, neodnášíme si z našeho dvouměsíčního pobytu v Bayonne špatné vzpomínky. Snad by se nám ani nebylo líbilo, kdyby nás tak nechali ještě déle, neboť jsme si dobře vědomi, že nestačí proslaviti se v kraji od bojiště tak vzdáleném. Máme jakési tušení, že jsme určeni k něčemu neobyčejnému, zvláštnímu.*⁴²⁵

Po odjezdu na frontu si dobrovolníci stále snažili udržet pozitivní postoj. Ale již po dvou měsících na frontě je v tónu jejich zápisů patrná jistá skepse. Všudypřítomné zabíjení, navíc vánoční svátky bez rodin a blízkých a neustále se prodlužující doba války, to vše vedlo k pocitům beznaděje a nejistoty.

Štědrý den. Vzpomínám na rodiče, bratry, celý domov. Jest to přece jenom trpký život žít tak vzdálen od svých a nevědět vůbec, co se tam děje. Ty krásné vzpomínky na kdysi zažité Vánoce! A dnes? Co se stane zde s námi? Počítali jsme, že válka nebude dlouho trvati, že do Vánoc budeme jistě doma. Mýlili jsme se. Vždyť se od bitvy na Marň nic nezměnilo a Němci jistě sami neodejdou. Dnes zejména o naší smutné existenci hovoříme. I naše přání strávit

---

⁴²³ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 115.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 15.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 37.

*dnešní noc v klidu nebylo splněno. Po obědě kapitán nařizuje jít pracovat do zákopů. Tentokráte půjdou s námi i kuchaři, to znamená, že se asi již ke kanálu nevrátíme.*⁴²⁶

Největší zlom však přišel po bitvě u Arrasu, kde mnoho dobrovolníků padlo, či bylo velmi vážně raněno. Přeživší pochopili, že tato válka bude nejen dlouhá, ale především strašná a krvavá. Ze zápisu Josefa Antoše z Paříže, kam se dostal na dovolenou po svém zranění, je patrný zárodek onoho, z beletrie tak dobře známého, pocitu jedné ztracené generace.

Týden v Paříži (27. 7. – 4. 8. 1915)

Jsem velice zvědav, jak se ta naše Paříž za jeden rok války, co jsem ji neviděl, změnila. A ještě jiná myšlenka neméně důležitá: co v Paříži bez peněz? Je smutné, když člověk nikoho nemá a neví, na koho se obrátit. Avšak Paříž vábí, přitahuje a pak se děj co děj.

První moje cesta byla, jakmile jsem opustil pařížské nádraží Saint Lazare, podzemní dráhou do mého bývalého hotelu u Place de la Nation. Zde jsem byl arcit' přijat jiným způsobem; pohlíží se na mne jinak než v prvních dnech války, kdy jsem byl ještě Rakušanem neb Němcem. Ale to je vše. Nějaké „sous“ (pěticentiny/haléře) jsem v kapse našel. Dnešek se musím spokojit s málem. Pokojík jsem si našel na celý týden a jako náhodou dostal jsem ten samý, ve kterém jsem bydlel po tři léta před válkou.

Divný to osud, myslím-li si, co jsem vše za ten rok války zažil a dnes se nacházím zase v bývalém chambru. Můj program na zítřejší den je určen; půjdu navštívit naši (českou) kolonii v rue de Richelieu, odkud jistě neodejdu bez pomoci. Od krajanů – nevojáků je naší kolonii vyžadována jakási dávka, peníze, které slouží ku zmírnění našeho tuhého života. Uznáváme, že naše kolonie nás všemožně podporuje a zajisté udělala by více, kdyby naši civilisté byli zámožnější, více přispívali. A tak se musí každý český dobrovolník, který se představí v kanceláři naší kolonie, spokojit s deseti frankem – penízem na jeden den sotva dostačujícím, neboť cena živobytí oproti minulému roku značně stoupla a za 10 franků se nekoupí, co se koupilo v 1914. Jsme teda my, dobrovolníci, na dovolené odkázáni sami na sebe. V Paříži jsem se setkal s jinými hochy, rovněž na dovolené.

Z fronty se ještě žádné dovolenky nedostávají, jenom ti z nemocnic na ně mají právo. Obědval jsem a večerel jsem v české restauraci „u Klosu“ v ulici Jules Valés. Ohled, že jsem dobrovolník, na mne brán nebyl. Vše jsem musel zaplatit do centimu a nestalo se, že by mě

---

⁴²⁶ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 76–77.

některý z přítomných krajanů – civilistů něco nabídl. Brzy jsem poznal, že dovolenka bez peněz za moc nestojí. Člověk si musí dobře uvědomit, že je cizincem, by mu nepřišlo na mysl závidět těm, kteří předouce na dovolenou, najdou svůj domov.

Za zbývajících peněz jsem šel do biografu. Třetího dne jsem navštívil závod, kde jsem byl kdysi zaměstnán. Byl jsem přijat velmi srdečně, a jelikož mě nebavilo chodit ulicemi, přijal jsem s radostí nabídku práce během dovolené. Tak jsem mohl slušně žít a zaplatit pokoj v hotelu.

Když člověk žije rok (zakopán) v hlíně a potom přijde mezi lidi, nachází ten svět divný; nemůže mu ani rozumět, je tou změnou celý udiven. Zde v Paříži tolik zábav, všeho nadbytek, a my tam v zákopech musíme trpět, umírat! Co se pařížského života týče, řekl bych, že se nemění; Paříž zůstává Paříží. Jediná viditelná věc je, že je zde o mnoho obyvatel méně. Město je totiž německými letouny bombardováno, a kdo nemusí v Paříži bydlet, odstěhuje se daleko od ní. Jinak je pařížský život zcela normální – tak jsem jej alespoň v jednom týdnu poznal.

Než jsem si zvykl novému životu, vypršela moje týdenní dovolená a přiznávám, že dosti nerad Paříž opouštím.⁴²⁷

6.6. První a poslední bitva (bitva u Arrasu)

Příprava do boje. Značíme svými jmény torny, příkrývky, věci, které necháme zde; do bitvy půjdeme na lehkou, pouze s puškou. Nemůžeme si nikterak představit, jak se ten boj odehraje; nikdo z nás nechce věřit, že by mohl být zabít. Jak jen to skončí? Vyskákáme ze zákopů, srazíme se s Němci, a co bude potom? Čím více o tom mluvíme, přemýšlíme, tím více jsme zneklidnění. První náš boj! Přece jsme tomu neušli! Máme vzít Němcům zákopy, postoupit 3 ½ km až k lesíku de la Folie, vedle vesnice Neuville Saint Vaast. Zde, podaří-li se nám prý dosáhnouti vytčený cíl, nás kavalérie (jízda) vymění a pošle až do města Douai (25 km); snad to přivede konec války – vykládá nám kapitán a my mu upřímně věříme.⁴²⁸

Toto si zapsal dne 8. května, tedy den před osudnou bitvou u Artois, Josef Antoš. Je jasné, že výhodou dobrovolníků bylo jejich mládí, které jim většinou nedovolilo připouštět si nebezpečí. Přesto se Čechů zmocňovala nejistota.

O bitvě u Arrasu, nebo také o druhé bitvě u Artois, bylo napsáno již mnoho v literatuře. Nechme zde o ní promluvit muže, jenž se jí přímo zúčastnil.

---

⁴²⁷ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 155–158.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 126.

Ve 2 hod. ráno odcházíme z Acq. Na každém z nás je viděti zádušnost; každý se věnuje jen svým myšlenkám a nestojí o řeč. Jindy se žertovalo; dnes nic. Jdeme tmou. Míjíme dělostřelecké kryty, kde panuje velký ruch – přípravy k boji. K ránu přicházíme do první linie, odkud máme vyjít na útok. Celý náš bayonnský prapor je zde. Vedle nás po jedné straně je setnina polská; na druhé straně jsou setniny srbská a belgická. Naše dělostřelectvo již zahájilo palbu. Nedaleko za námi na polích vidíme dvě široké nekonečné řady děl. ze všech stran slyšíme hrozné výbuchy. Němci odpovídají; střílejí na náš zákop a na naše baterie. Všude plno kouře.

Stojíme v zákopě, nemyslíme už na nic. Podali nám silný likér a snad větší dávku, než jsme obyčejně ráno v zákopech dostávali. Zřídka jsem toho pil a dnes vůbec ne. Mnohým hochům to však přišlo k chuti. Kapitán Sallé se dívá na hodinky: „Préparons – nous, baionette au canon!“ velí. (Připravme se, nasadte bodáky.)

Velká bitva začíná. Bataillony jiných pluků rozšiřují křídla pluku našeho. Je nám v zákopě nevolno, dusíme se. Granáty nepřestávají padat, a proto chceme již raději ze zákopu ven, utíkat vpřed, zkrátit hrozné chvíle čekání. Před námi je svah, takže nevidíme terén německých pozic, ani kraj, kterým máme běžet. Naši trubači troubí: „ku předu“. „En avant!“ volá kapitán. Je přesně 10 hod. ráno.

Učili jsme se, jak se útočí v jedné linii, vzdáleni tři kroky jeden od druhého, a proto, jakmile jsme vyběhli ze zákopu, naší první starostí bylo býti seřazeni každý na svém místě, jako kdysi v Bayonne. Musela to býti pěkná podívaná na nás; na celý bataillon jdoucí v tak pravidelné soustavě smrti vstříc. Mezitím však německé strojní pušky cvakaly, cvakaly rychle a půda před našima očima se od výbuchů granátů otevírala. Naše řada řídla. Mnozí z nás padli dříve, než jsme doběhli k drátům chránícím první nepřátelský zákop.

Špatně se nám přes ostnaté dráty přecházelo; cípy našich dlouhých plášťů v nich vázly a Němci se bránili. Někteří z nás měli neštěstí, že spadli do hlubokých, nepřitelem uměle vykopaných jam (pojmenovaných „ouvrages blancs“), odkud již nevylezli. Jiní zde byli zabiti; mezi těmito i náš praporčík Bezdíček a náš prapor ztracen.

Před bitvou nám bylo řečeno, abychom se nestarali o nepřítele v zákopech; tyto co možno nejrychleji přeběhnout a spěchat k vytčenému cíli. Němci toho využili. Jakmile viděli, že jsme jejich první zákop překonali, obrátili své zbraně a stříleli nám do zad. Vzдор tomu šli jsme stále vpřed, dostávající rány ze všech stran. Přišli jsme k silnici „Route de Berhume“.

Zde v příkopě si chtěli někteří hoši odpočinout; ale silnice tu byla německými děly předem reперována a kdo se u ní zdržel, byl zabit neb raněn.

Spěcháme vpřed! Před námi je rovina, pole, zákopy již žádné. Jsme 100-200 m nalevo od vesnice Neuville Saint Vaast. Dostali jsme se až před samý lesík de la Folie – náš cíl. Ležíme na rovném poli; střílíme, nepřátelské kulky nás hustě obletují. Rukama hrabeme hlínu a rovnáme ji před sebe. Jsme smícháni, jedna setnina s druhou. Největší nebezpečí nám hrozí z vesnice, odkud Němci, ukryti v domech, na nás stále nemilosrdně střílejí! Teprve nyní vidíme, v jaké situaci se nacházíme. Je nás málo; dobře 60% nás ubylo. Někde leží jeden, jinde dva tři. Vedle mne leží četař Belgičan. Divím se, že přestal náhle střílet; ruku má na spoušti a zavírá oči. Byl trefen do srdce. Náš cíl 3 ½ km jsme dosáhli, myslím, v normálním čase, as v malé hodince.

Občas pohlížím vzad. Slíbená kavalerie se neukazuje, ačkoliv je cesta volná. Nikdo za námi není; jenom v dálce, v místech, kde jsme začali boj, rozeznávám naše sanitery odnášet raněné. Teprve k večeru bylo vidět na obzoru něco, co se podobalo koním. Byla to jedna baterie 75 mm, která se přemísťovala za nás, co možno nejbliže k nám. V lese 200 m před námi se nepřátelé připravovali k protiútoku.

Mezitím velitel baterie za námi instalované se umístil dosti vpřed a bylo slyšet jeho velení, poněvadž v okamžiku, kdy nepřítel vycházel z lesa v řadě proti nám, křičel do telefonu: „Première, deuxième, troisième, quatrième pièce, feu! Feu par salve!“ (První, druhé, třetí, čtvrté dělo, pálit. Střílet salvově.) Mohu říci, že tato baterie nám zachránila život; bez ní bych jistě nemohl toto psát. Čtyři děla; zdálo se, jako by jich byla sta! Jejich rychlá střelba se podobala střelbě strojních pušek a vše lítá před nás, přímo na kraj lesíka, odkud se nepřátelé k nám hrnou... Nedošli až k nám, museli ustoupit zpět do lesa. Nastala noc. Střílíme málo; zato však dělostřelectvo ve střelbě nepřestává.⁴²⁹

Prapor C kótu 140 dobyl i přes ztrátu téměř celého důstojnického sboru. Rovněž kapitán Sallé byl při útoku raněn a musel být transportován do nemocnice. Němci se však nechtěli vzdát, proto zahájili živou dělostřeleckou palbu, která působila další ztráty na straně českých dobrovolníků. Jelikož při útoku panoval zmatek, stranu francouzských vojáků oslabovalo i jejich vlastní dělostřelectvo, které v některých místech pálilo do vlastních řad. Navíc dobrovolníci v pestrých uniformách byli v této oblasti, jež se vyznačovala bílou křídovou půdou, velmi dobře vidět, a tak se stávali poměrně snadným cílem německých střel.

---

⁴²⁹ Muzeum Mladoboleslavsko Mladá Boleslav. Josef Antoš: Válka 1914 – 1919. Můj deník, s. 127–132.

I přes tyto nevýhody se rozhodujícím stal až okamžik, kdy se malá skupina německých vojáků odhodlala přejít do protiútoků. To však stačilo k tomu, aby se dal na ústup 7. pluk marockých střelců a strhl s sebou i další střelce roztroušené mezi dobrovolníky. Němci se chopili šance, zesílili útok, a tak donutili cizinecké legie k ústupu. Dobrovolníkům se sice podařilo zastavit postup německého útoku, ale zpět už kótu 140 nedobyli.

Ztráty byly dne 9. května 1915 obrovské. Z polské roty přežilo jen asi 45 mužů. Češi na tom byli o něco lépe, avšak i jejich ztráty byly značné. Ten den padlo 42 mužů, asi 100 bylo zraněno. Většina těchto mužů byla raněna tak vážně, že už se zpátky k rotě nikdy nemohli vrátit. Jedním z padlých byl i Václav Kuklík. Mezi dalšími byli i náčelník pařížského Sokola Josef Pultr, předseda pařížského spolku Rovnost Josef Šibal a praporečník roty „Nazdar“ Karel Bezdíček. Během cesty k druhé linii německých opevnění byl Karel Bezdíček střelen a padl do hlubokých německých zákopů. Zde jej jeho spolubojovníci museli zanechat. Později po bitvě se pro něj Češi chtěli vrátit, nebylo jim to však dovoleno. Padlého praporečníka Bezdíčka pohřbili teritoriální vojáci za přítomnosti kněze 14. května 1915 i s praporem roty „Nazdar“.⁴³⁰

Druhého dne nás přišel francouzský pluk vyměnit. Zvolna jeden po druhém se navracíme. Sešli jsme se u zákopů, as v těch místech, odkud jsme včera odešli. Můj bayonnský četař nás počítá; je nás málo, velmi málo. Stále hledíme vpřed, nepřijde-li ještě někdo z nás, však marně. Jsme celí rozechvěni, unaveni tím, co jsme zažili. Každý vypráví, co viděl, kteří kamarádi po jeho boku padli. Velitel praporu Noiret zabit; náš kapitán Sallé těžce raněn granátem; skoro všichni důstojníci našeho pluku raněni neb mrtvi.

*Z naší české, přes 300 mužů silné setniny, se nás vrací hrstka, silnější četa! Dostali jsme první těžkou ránu, litujeme své nešťastné, padlé druhy. Moji kamaráda Boleslaváci, Effenberger a Jiránek se rovněž šťastně navrátili. Každou chvíli přiletí a vybuchne vedle nás granát; ale co je to proti tomu, co jsme právě zažili! Nedostáváme žádných rozkazů, náš četař (důstojníků nemáme) neví, co dělat.*⁴³¹

Po druhé bitvě u Artois a dalším boji 16. června u Souchez byl zbytek roty stažen z fronty a odešel na odpočinek. Přestože bylo torzo roty „Nazdar“ spojeno se zbytkem polské roty, nebyl počet mužů dostatečný, aby vytvořil celou rotu. Ani v Lyonu nebyly připraveny dostatečné zálohy pro doplnění mužstva. Proto byl celý prapor C rozpuštěn. Česká rota

⁴³⁰ BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 268.

⁴³¹ Muzeum Mladoboleslavská Mladá Boleslav. Josef Antoš: *Válka 1914 – 1919. Můj deník*, s. 132–133.

„Nazdar“ tedy oficiálně přestala existovat a po celou dobu války již nebyla obnovena. Teprve v roce 1918, když vznikla československá střelecká brigáda, se k ní se připojilo ještě 50 někdejších členů z původní rotý „Nazdar“.

Přeživší dobrovolníci však na své padlé spolubojovníky a především přátele nikdy nezapomněli. Podporučík Ivan Štafl sepsal báseň, kterou věnoval padlým od Artois:

Naším padlým od Arrasu (úryvek)⁴³²

Listí vadne, padne, shnije,
stopy po něm není,
však ti naši padlí hoši
nejsou zapomněni.
Jejich jména žít vždy budou
v srdcích českých dítek,
neb jen z jejich prachu vzroste
svobody nám kvítek.

Obrázek 16 Památník obětem první světové války v La Targette nedaleko Arrasu

⁴³² BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938, s. 284.

7. Závěr

Cílem předkládané bakalářské práce bylo zmapovat vznik a počáteční aktivity první československé zahraniční jednotky ve Francii, známé pod názvem rota „Nazdar“, a to především na základě dostupných ego-dokumentů, mezi které patří paměti, deníky, zápisky a korespondence jejích příslušníků.

V prvních třech kapitolách byla pozornost zaměřena na různé podmínky a okolnosti, které umožnily vznik této jednotky. První kapitola se věnuje navazování přátelských vztahů mezi českými zeměmi a Francií. Druhá kapitola se zaměřuje na Čechy, kteří odešli z různých důvodů do Francie, a na jejich pospolitost. Ve třetí kapitole je řešen vznik Československé Kolonie v Paříži, která se stala podhoubím pro postupnou radikalizaci české komunity a formování zahraničního odboje ve Francii. Tyto kapitoly jsou založeny převážně na studiu dostupné sekundární literatury, případně relevantních pramenů (Sokol Paříž).

Jádrem práce je čtvrtá kapitola, která pojednává o příslušnících roty „Nazdar“, jejich válečných osudech a každodennosti během frontových bojů i odpočinku v zázemí. Výsledný obraz o nelehkém postavení vojáků a jejich zhoršující se situaci (nemoci, úmrtí, zranění), stejně jako o zhoršujících se hmotných podmínkách (ošacení, strava, ubytování), což oboje kompenzovali různými druhy zájmových aktivit (hudba, výroba prstýnků, pijatiky, sport, procházky apod.), vychází z průzkumu ego-dokumentů, jejichž tvůrci byli příslušníky roty „Nazdar“. Použito zde bylo zejména nevydaného deníku Václava Kuklíka z Pacova a paměti Josefa Antoše z Mladé Boleslavi. Tyto dva prameny byly porovnány s dalšími tiskem vydanými relevantními dokumenty a konfrontovány se sekundární literaturou, aby výsledná představa o jejich každodennosti co nejvíce odpovídala dobové skutečnosti. Předkládaná práce tedy přispívá novými poznatky k doposud známým skutečnostem o životě československých legionářů ve Francii.

Velmi zajímavým problémem, který bohužel nemohl být do této práce zahrnut, je osud paměti o rotě „Nazdar“ v poválečné Československé republice a později. Celá řada dochovaných pramenů nejrůznějšího charakteru totiž ukazuje, že následující generace českého národa s touto pamětí zacházeli velmi různě, zpravidla s ohledem na panující politickou situaci.

8. Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

Národní archiv v Praze

fond Sokol Paříž

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

fond Pařížský archiv 1918–1921

fond Zastupitelský úřad ve Francii

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv v Praze

legionářský poslužný spis a osobní karta legionářů Václava Kuklíka, Josefa Antoše, Ladislava Preiningera, Ivana Štafla

fond Rota Nazdar

fond Československá kolonie ve Francii 1914–1920

Sbírka písemností francouzských Legií

Sbírka historických prací

Státní okresní archiv Pelhřimov

fond Archiv města Pacova

fond Okresní úřad Pelhřimov

Muzeum Mladoboleslava

paměti legionáře Josefa Antoše

Městské muzeum Antonína Sovy v Pacově

paměti legionáře Václava Kuklíka

Prameny vydané:

BOHÁČ, Jaroslav: *Dopisy hrdinů 1914-1916: úryvky z dopisů starodružiníků, kteří padli ve Francii v boji za československou samostanost*. Praha 1935.

KIRCHNER, Jan: *Bratři Kirchnerové: vzpomínky a zápisky z roty "Nazdar" ve Francii r. 1914-18*. Brno 1931.

PREININGER, Ladislav: *Přísaha: deník legionáře Ladislava Preiningera*. Milena Freimanová (ed.). Praha 2016.

Literatura:

100 let československých legií: sborník příspěvků z 2. Mezinárodní konference Československé obce legionářské. Praha 2014.

BALCAR, Miroslav: *Karel Bezdíček: ze Sezemic k La Targette*. Sezemice 2015.

BĚLINA, Pavel; BOROVIČKA, Michael; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan P.: *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. XII.b (1890–1918)*. Praha 2013.

BĚLINA, Pavel; HLAVAČKA, Milan; TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny zemí koruny české, sv. XI.a (1792–1860)*. Praha 2013.

BOHÁČ, Jaroslav: *Kronika Československé legie ve Francii. Kniha 1, Rota Nazdar 1914-1916*. Praha 1938.

BROUČEK, Stanislav: Češi ve Francii. In: *Češi v cizině*. Praha 1996, s. 137.

BROUČEK, Stanislav: K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862-1918. Praha 2007.

BURIAN, Vladislav: Po stopách československých legionářů ve Francii In: *Československé legie a první světová válka. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 9. listopadu 2001*. České Budějovice 2002, s. 78-86.

- CIRONIS, Petr; TÝCOVÁ, Vladimíra: *Čsl. legionáři v Rusku, v Itálii a ve Francii 1914-1919*. Rokycany 2000.
- CLARK, Christopher M.: *Náměsíčníci: jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce*. Praha 2014.
- Československou Paříží*. Praha: Československý ústav zahraniční, 1931.
- DARRAS, Victor: *Paměti Sokola pařížského 1862-1912*. Sokol de Paris 1912.
- GREGOROVIC, Miroslav: *První československý odboj: Čs. legie 1914 - 1920*. Jinočany 1992.
- HABRMAN, Gustav: *Mé vzpomínky z války: črty a obrázky o událostech a zápasech za svobodu a samostatnost*. Praha 1928.
- HAJŠMAN, Jan: *Z fronty i zázemí: Humor českého lidu za války*. Praha 1935.
- HANZLÍK, František: Legie v Rusku, v Itálii a ve Francii v letech 1914-1918 na cestě k samostatné Československé republice. In: *Demokratické principy vzniku Československa. Sborník referátů z vědecko-osvětové konference k 80. výročí vzniku ČSR pořádané Českým svazem bojovníků za svobodu dne 22. 10. 1998 v Brně*. Praha 2001, s. 23-38.
- HLAVAČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha 2014. 2 sv.
- HLAVAČKA, Milan. *Podivná aliance*. Praha 1987.
- HONZÍK, Miroslav: *Legionáři*. Praha 1990.
- HORSKÁ, Pavla: *Praha - 1900 - Paříž*. Praha 1992.
- HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996.
- HORSKÁ, Pavla; KOŘALKA, Jiří; POLIŠENSKÝ, Josef: *Zahraniční konzuláty v Čechách do roku 1918*, Sborník archivních prací 37, 1987, s. 375–474.
- CHALOUPEK, Jindřich: Sokol a Českomoravská beseda v Paříži (První část 1862–1971). In: *Češi v cizině 10*. Praha 1998, s. 103–136.
- KADLEC, Richard: *Rok československého vojska ve Francii*. Praha 1923.
- KOCOUREK, Milan: Jan Sýkora, TGM a ti druzí: začátek první světové války v Londýně a Paříži. In: *Dějiny a současnost*, 32, č. 9 (2010), s. 21-23.
- KOLÁŘ, František: Sokolové – „Průkopníci česko-francouzského přátelství“. In: *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam*. Mezinárodní konference. Praha 1997, s. 5-9.

- KREISINGER, Pavel: Ing. Karel Šimon. Absolvent pražské techniky a český příslušník francouzské cizinecké legie za Velké války. In: *Fontes Nissae. Prameny Nisy*, Technická univerzita v Liberci, 15, č. 2 (2014), s. 28-37.
- KUDELA, Josef: *Československé vojsko ve Francii*. Československá obec sokolská, 1928.
- KUDELA, Josef: *Sokol a legie*, Brno 1930.
- KVAČEK, Robert: *První světová válka a česká otázka*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha 2013.
- LENDEROVÁ, Milena; KUBEŠ, Jiří: *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi, nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice 2004.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka: *České země v době předbřeznové: 1792-1848*. Praha 1999.
- MAREŠ, Bohumil: *Lumír Brezovský, benjamin roty Nazdar*. Brno 1934.
- MARTÍNEK, Zdeněk a kol.: *Českoslovenští legionáři - rodáci a občané okresu Pelhřimov*. Pelhřimov 2000.
- MASARYK, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*. Praha 1925.
- MENGER, V.: *Legionářský zpěvník*. Pokrok 1929.
- MEJDŘICKÁ, Květa: *Listy ze stromu svobody*. Praha 1988.
- MOJŽÍŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914-1920: katalog k výstavám Československé obce legionářské*. Druhé vydání. Praha 2017.
- NAMONT, Jean-Philippe: *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha 2015.
- NEJEDLÝ, Otakar: *Malířovy dojmy z francouzského bojiště*. Praha 1921.
- NERUDA, Jan: *Dílo Jana Nerudy: Pařížské obrázky. Různí lidé. Trhani. Báby i baby. Díl 3., Drobná prósa*. Praha 1923.
- ODSTRČIL, Michal: *Historie a současnost Francouzské cizinecké legie*. Brno 2011.
- OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Formování národní identity v multinacionálním prostředí: pařížští imigranti v letech 1848-1900*. Dizertační práce. Praha Paříž, 2007, [nepublikováno].
- PACHMAYER, Josef: *Slavné činy legionářů v Itálii, na Rusi a ve Francii: vzpomínky a líčení od různých autorů*. České Budějovice 1919.
- Památník VII. sletu všesokolského v Praze 1920*. Praha 1923.

- PICHLÍK, Karel: *Bez legend*. Praha 1991.
- PICHLÍK, Karel: *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*. Praha 1968.
- PICHLÍK, Karel; KLÍPA, Bohumír; ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Praha 1996.
- PLESINGER-BOŽINOV, Miroslav: *Vzpomínky na první odboj*. Praha 1997.
- PLUHAŘ, Josef: *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha 1935.
- PLUHAŘ, Josef: *Na paměť hrdinů: z činnosti Čechů a Slováků ve Francii*. Praha 1936.
- Pod slavnými prapory starodružiníků: (historické vzpomínky)*. Praha 1927-1932, 5 sv.
- PODDANÁ, Jana: Sdružení československých dobrovolníků ve Francii a jeho dlouholetý předseda prof. Josef Fišera. In: *České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů*, Praha 2007, s. 55-62.
- PREININGER, Ladislav: *Československá legie ve Francii: 1914-1918*. Praha 1928-1930. 2 sv.
- PRCHAL, Vítězslav a kol.: *Mezi Martem a Memorií: prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16.-19. století*. Pardubice 2011.
- REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848-1914*. Praha 2008.
- ROBL, Rudolf: *Praporečník Karel Bezdíček: (příspěvek k historii české roty Nazdar ve Francii 1914-1915)*. Brno 1935.
- Sokol Paříž: 1892-2007*. Paříž 2008.
- SYCHRAVA, Lev: *Duch legií: řada úvah a dokumentů z let 1915-1919*. Praha 1923.
- ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha 2001.
- ŠPITÁLNÍK, Zdeněk: S českým lvem do boje: prapory prvních československých dobrovolníků ve Francii 1914-1916. In: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 63, č. 4 (2014), s. 96-101.
- ŠPITÁLNÍK, Zdeněk: Ve stejnokroji Cizinecké legie: stejnokroj a výstroj první čs. dobrovolnické jednotky ve Francii 1914-1915. In: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 64, č. 1 (2015), s. 81-89.
- ŠTEIDLER, František; BOHÁČ, Jaroslav; BEDNAŘÍK, František: *Československé legie za světové války*. Praha 1928.

ULRYCH, Emil: *S Francií za svobodu světa: čeští dobrovolníci ve francouzské armádě (cizinecká legie) 1914-1918*. Praha 1920.

VANĚK, Josef: *Almanach absolventů Zemského pomologického ústavu v Troji: 1870-1920*. Chrudim 1922.

VOGELTANZ, Jan; POLÁK, Milan: *Československé legie 1914-1918; Československá armáda 1918-1939: uniformy - symbolika - výstroj - výzbroj*. Praha a Litomyšl 1998.

Výstavka dokumentů počátků čsl. odboje v roce 1914 a památek o práci polem "České družiny" na Rusi a compagnie "Nazdar" ve Francii. Praha 1924.

ZBROJ, František: *V pekle zákopové války: vzpomínky francouzského legionáře Františka Zbroje na léta válečná*. Praha 2016.

ZEMAN, Adolf: *Cestami odboje: [jak žily a kudy táhly čs. legie]* Praha 1927.

ZEMAN, Adolf: *Hrdinové od Arrasu: román francouzské setniny "Nazdar"*. Praha 1938.

ZUZAŇÁK, Martin: *Čest je víc než život: plukovník Josef Jiří Švec, československé legie a sokolství*. Jihlava 2008.

Elektronické zdroje:

Databáze VHA [online], cit. 2019-4-23 Dostupné z <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>

Google mapy [online], Dostupné z <https://www.google.cz/maps/@49.4392993,15.2174533,15z?hl=cs>

JAKL, Tomáš: *Vznik 21. čs. střeleckého pluku 19. ledna 1918* [online], cit. 2019-5-7 Dostupné z <http://www.vhu.cz/vznik-21-ceskoslovenskeho-streleckeho-pluku-19-ledna-1918/>

Mapy Seznam [online], Dostupné z <https://mapy.cz/zakladni?x=15.6252330&y=49.8022514&z=8>

Prapor 21. Střeleckého pluku čs. legií ve Francii [online], cit. 2019-5-8. Dostupné z <http://www.vhu.cz/exhibit/prapor-21-streleckeho-pluku-cs-legii-ve-francii/>

STRAKA, Karel: *Rota Nazdar: nejen o památném boji z 9. května 1915* [online], cit. 2019-3-28 Dostupné z <http://www.vhu.cz/rota-nazdar-nejen-o-pamatnem-boji-z-9-kvetna-1915/>

9. Seznam vyobrazení

Obrázek 1: Demonstrace pařížských Čechů v červenci 1914 (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 93)

Obrázek 2: Dobrovolníci před odjezdem do Bayonne (převzato z publikace S. Broučka K druhému břehu, s. 105)

Obrázek 3: Dobrovolník Václav Kuklík (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 310)

Obrázek 4: Čeští dobrovolníci před odjezdem do Bayonne (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 151)

Obrázek 5: Ubikace roty "Nazdar" v Bayonne, v pozadí jsou dobře patrné stany (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 159)

Obrázek 6: Dobrovolníci v Bayonne při odchodu na cvičiště (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 161)

Obrázek 7: Čeští dobrovolníci v uniformách, Václav Kuklík sedící uprostřed (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 167)

Obrázek 8: Mořské lázně Biarritz nedaleko Bayonne (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 173)

Obrázek 9: Přísaha roty "Nazdar" na cvičišti v Bayonne 12. října 1914 (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 205)

Obrázek 10: Praporek roty "Nazdar" (dostupné online na <http://www.vhu.cz/exhibit/praporek-roty-nazdar-1914/>)

Obrázek 11: Příslušníci roty "Nazdar" na frontě v Champagni (dostupné online na <https://www.respekt.cz/z-noveho-cisla/nase-prvni-bitva>)

Obrázek 12: Dobrovolníci v podzemním krytu na frontě v Champagni (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 245)

Obrázek 13: Hrob Fr. Frice (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 269)

Obrázek 14: Kapitán Sallé (sedící) a poručík Chapoulaud (převzato z publikace J. Boháče Kronika československé legie ve Francii, s. 177)

Obrázek 15: Zákopový prsten vyrobený pravděpodobně příslušníky roty "Nazdar" (dostupné online na <http://www.vhu.cz/prstenek-v-upominku-na-svetovou-valku/>)

Obrázek 16: Památník obětem první světové války v La Targette nedaleko Arrasu (dostupné online na <http://www.vhu.cz/nove-poznatky-ktere-si-privazeji-cesti-historici-z-francouzskych-muzei/>)

10. Seznam zkratek

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

NA – Národní archiv

NRČ – Národní rada česká

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

VÚA-VHA – Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv